

Den moderne
republikanisme og dens
kritik af det liberale demokrati

af Mogens Herman Hansen

Historisk-filosofiske Meddelelser 100

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
udgiver følgende publikationsrækker:

THE ROYAL DANISH ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS
issues the following series of publications:

<i>Historisk-filosofiske Meddelelser</i> , 8°	<i>Authorized Abbreviations</i> Hist.Fil.Medd.Dan.Vid.Selsk. (printed area 175 x 104 mm, 2700 units)
<i>Historisk-filosofiske Skrifter</i> , 4° (History, Philosophy, Philology, Archaeology, Art History)	Hist.Filos.Skr.Dan.Vid.Selsk. (printed area 2 columns, each 199 x 77 mm, 2100 units)
<i>Matematisk-fysiske Meddelelser</i> , 8° (Mathematics, Physics, Chemistry, Astronomy, Geology)	Mat.Fys.Medd.Dan.Vid.Selsk. (printed area 180 x 126 mm, 3360 units)
<i>Biologiske Skrifter</i> , 4° (Botany, Zoology, Palaeontology, General Biology)	Biol.Skr.Dan.Vid.Selsk. (printed area 2 columns, each 199 x 77 mm, 2100 units)
<i>Oversigt, Annual Report</i> , 8°	Overs.Dan.Vid.Selsk.

General guidelines

The Academy invites original papers that contribute significantly to research carried on in Denmark. Foreign contributions are accepted from temporary residents in Denmark, participants in a joint project involving Danish researchers, or those in discussion with Danish contributors.

Instructions to authors

Manuscripts from contributors who are not members of the Academy will be refereed by two members of the Academy. Authors of papers accepted for publication will receive galley proofs and page proofs; these should be returned promptly to the editor. Corrections other than of printer's errors will be charged to the author(s) insofar as the costs exceed 15% of the cost of typesetting.

Authors receive a total of 50 free copies. An order form, quoting a special price for additional copies, will accompany the page proofs. Authors are invited to provide addresses of up to 20 journals to which review copies could profitably be sent.

Manuscripts can be returned, but only upon request made before publication of the paper. Original photos and artwork are returned upon request.

Den moderne republikanisme og dens kritik af det liberale demokrati

af Mogens Herman Hansen

Historisk-filosofiske Meddelelser 100

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

Abstract

Modern republicanism is a new branch of political philosophy which was born – or rather reborn – during the second half of the 20th century and has grown to prominence in the course of the latest generation. The origin of republicanism is its opposition to monarchy and the conviction that a strong monarch almost inevitably develops into a tyrant who deprives his subjects of their freedom and wants to rule to his own advantage instead of promoting the common good.

Conversely, throughout history liberty and the pursuit of the common good has been closely linked with that form of constitution which constitutes the negation of monarchy, viz. the republic. Republican government flourished in Greece and Rome in Antiquity, in the Italian city-states during the renaissance, in England during the interregnum in the mid-seventeenth century, and in the large European monarchies the republican ideals were cherished by the leading political philosophers of the Enlightenment who were inspired by the Classical tradition. Politically, republicanism culminated in the late eighteenth century with the American liberation from the English monarchy and with the French Revolution. Republican government was transplanted from city-state to macro-state. But in the course of the 19th century, republicanism's central place in political thought was taken over by liberalism.

The foundation of modern liberal democracy is the sharp division between state and society, and the protection of the individual's right to live in freedom according to one's own choice and without interference from the state or other individuals. The state must not interfere with the ideals and goals which individuals have set for themselves. The modern liberal democratic state is just a mechanism and its principal purpose is to protect the citizens' individual rights. Republican ideals such as liberty seen as a social value, the common good, civic virtue and patriotism do not count for much in liberal thought.

To counteract this development modern republicanism wants to revive these ideals which were cherished by Aristotle, Cicero, Machiavelli, Harrington, Montesquieu and the founders of the American constitution. Today monarchy in the true sense has disappeared from the Western world, and the core of modern republicanism is no longer the opposition to monarchy but the republican concepts of liberty, civic virtue, patriotism, and the common good. The focus is on the citizen rather than the individual, on duties towards the community as a necessary precondition for all the rights, and on civic virtue and patriotism as driving forces without which true democracy cannot be maintained.

Mogens Herman Hansen
Saxo-Instituttet, afd. for græsk og latin
Njalsgade 102
2300 København S
mhh@hum.ku.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	5
I. Den moderne republikanisme.....	9
1. Baggrunden for den moderne republikanisme	9
2. Ordet republikanisme	11
3. Det filosofihistoriske perspektiv	15
4. Det historiske perspektiv	16
5. Positiv og negativ frihed.....	20
6. Republikansk frihed	25
7. Pligten som frihedens nødvendige forudsætning ...	28
8. Borgerdyd og korruption	29
9. Patriotisme	31
10. Statens rolle og forholdet mellem stat og samfund .	34
11. Den aktive borger	37
12. Blandet forfatning, magtfordeling og checks-and-balances.....	39
13. Den neo-athenske og den neo-romerske fløj af republikanisterne	42
14. Den moderne republikanisms gennemslagskraft ..	45
II. Den historiske republikanisme	50
1. Indledning.....	50
2. Platon og Aristoteles.....	51
3. Cicero	58
4. Machiavelli.....	63
5. Harrington	69
6. Montesquieu	72

7. Madison og Jefferson	76
8. Epilog	81
Anført litteratur	83
Noter	92

Denne undersøgelse er gennemført med støtte fra
Ernst og Vibeke Husman's Fond samt
fra Knud Højgaards Fond.

Forord

I dag er republikanisme blevet et nøglebegreb i moderne politisk teori og ideologi. Det kan man forvise sig om ved at gå på nettet. Google har – angiveligt – henvend halvdanden million forekomster af den engelske term *republicanism*, af hvilke langt de fleste er fra USA. Der er 124.000 af fransk *republicanisme* og 48.000 af tysk *Republikanismus*. Derimod er der kun lidt over 500 af italiensk *repubblicanismo*, og *republikanism* på svensk har under 1.000. *Republikanisme* giver 12.600 forekomster; de fleste kommer fra nederlandsk, især hollandsk, nogle er på norsk, og der er henvend 300 forekomster af den danske term.¹

At republikanismen er en ny retning inden for den politiske diskurs, kan man forvise sig om ved, for eksempel, at gribe David Helds bog *Models of Democracy*. Den er i dag nok den mest benyttede lærebog om demokrati ved alle de universiteter, der fortrinsvis bruger engelsksproget litteratur. I førsteudgaven af dette værk fra 1987 stod der intet om republikanisme. I anden og tredje udgave fra 1995 og 2006 er der nu et helt kapitel med titlen *Republicanism, Liberty, Self-government and the Active Citizen*.²

Som det fremgår af forekomsterne på nettet, har republikanismen sit centrum i den angloamerikanske politiske teori med USA på førstepladsen og England på andenpladsen.³ Det er Frankrig, der kommer ind på tredjepladsen.⁴ Det bør naturligvis ses i lyset af, at republikanismen er den mest historisk orienterede af alle moderne retninger i politisk teori, og at England, USA og Frankrig er de tre ældste republikker blandt verdens stater i dag: England var republik i perioden 1649-60, USA fra 1789 og til dato, Frankrig i perioderne 1792-1804, 1848-52 og efter 1870. De relativt hyppige forekomster på nederlandsk hænger naturligt sammen med, at Holland var en forbundsrepublik fra 1579 til 1795.⁵ I tysk tradition er republikanismen især knyttet til Kants skrift om den evige fred.⁶

I Danmark har der indtil for nylig kun været ringe interesse

for republikanismen. Den har fået en udmærket lille artikel i Nationalencyklopædien;⁷ men endnu har der ikke på dansk været en bog eller større oversigtsartikel om republikanismen i dag.⁸ I den forelæsningsrække om de politiske ideers historie, som hvert år holdes ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet, er der (endnu) ingen forelæsning om den moderne republikanisme. Der mangler også en dansk introduktion til, hvad republikanismen er, og hvordan den er opstået, og mit hovedformål med dette lille skrift er at give alle politisk interesserede en kortfattet oversigt over denne vigtige retning inden for moderne politisk teori. Det er mit håb, at også fagfolk vil kunne have glæde af de personlige iagttagelser og refleksioner, som bogen indeholder ud over den almene oversigt over republikanismens væsen og oprindelse. Til glæde for fagfolk har jeg forsynet bogen med en omfattende dokumentation, som jeg har valgt at bringe som slutnoter og ikke som fodnoter. Så kan den alment interesserede læse teksten uden at blive distraheret af noterne, og fagfolk kan få den dokumentation, som de har krav på.

Min brug af modersmålet betyder, at jeg må finde danske ord og begreber, der svarer til dem, der bruges på engelsk, tysk og fransk. Det har jeg for det meste kunnet gøre uden større vanskelighed, men to ord, som jeg bruger i dette skrift, kræver en nærmere forklaring, nemlig: republikanist og borgerdyd.

Ordet republik betegner en statsform, og den tilsvarende politiske ideologi kaldes for republikanisme. Men hvad kalder man en person, der er tilhænger af republikanismen? Vi kan ikke bruge ordet republikaner, for det betegner en person, der er modstander af monarki, og dette aspekt af republikanismen er i dag uden betydning, se 12. Ustandselig at skrive »tilhængere af republikanismen« forekommer mig unødigt tungt. Jeg har derfor besluttet mig til at danne et nyt ord: republikanist, skåret over samme læst som liberalist, kommunitarist, socialist osv.

Et centralt begreb i den moderne engelsksprogede republikanisme er *civic virtue*. Begrebet betegner den uegennyttige form for samfundssind, som borgerne bør besidde, for at staten kan styres i alles interesse og sikre den frihed, som alle ønsker at besidde.⁹ Det er et begreb, der næsten forsvandt fra den politiske

diskurs i det 19. og 20. årh., men som republikanismen har genoplivet. Det var stadigvæk et nøglebegreb, da USA blev dannet i 1780erne, og brugtes flittigt af fx Jefferson,¹⁰ og det har en historie, der rækker tilbage til oldtiden. Aristoteles kaldte det for borgerens *arete*, Cicero hans *virtus*, Machiavelli *virtù* eller *vivere civile* og Montesquieu *vertu politique*. På ældre dansk – og nu igen – kaldes det »borgerdyd«.¹¹ Borgerdyd var et centralt begreb i den politiske debat i anden halvdel af det 18. årh. En af tidens mange foreninger var *Selskabet for Borgerdyd* stiftet i 1785. Og en af de fire marmorstatuer, der står på soklen af Frihedsstøtten over for Hovedbanegården, er netop Borgerdyden personificeret som en smuk ung kvinde.¹² For halvtreds år siden blev ordet borgerdyd kun brugt i forbindelse med skolerne Østre- og Vestre Borgerdyd, grundlagt i 1787 af Selskabet for Borgerdyd. I kraft af den moderne republikanisme er ordet borgerdyd dukket op igen i dansk politisk diskurs, og det står fx i Nationalencyklopædiens artikel om republikanisme som det danske modstykke til *civic virtue*.¹³ Jeg vil følge denne sprogbrug og i dette skrift anvende ordet borgerdyd i den betydning, ordet havde i oplysningstiden, og som det har fået igen i kraft af den moderne republikanisme.

Dette essay er en meget lille bog om et meget stort emne. Derfor har det været nødvendigt at hugge hæle og klippe tæer. Lad mig anføre et eksempel: Min skildring af liberalismen svarer til den, man finder hos republikanisterne. Den er altså overvejende kritisk, og der er flere liberalister, der finder, at republikanisterne ikke altid er fair i deres fremstilling af liberalismen, cf. Allen & Regan (1998). Selve klassifikationen af politiske filosoffer som enten republikanister, kommunitarister eller liberalister, er også ofte en tvivlsom affære, se fx nn. 26 og 195. Der er også et betydeligt overlap mellem -ismene. Omvendt har republikanisterne i løbet af det seneste årti haft en voksende tendens til at opdele sig i to retninger, den neo-athenske og den neo-romerske, se 42-5.

I løbet af den sidste generation er republikanisme blevet et plusord. Andres svar på flere af republikanisternes synspunkter kommer derfor let til at lyde: »Jamen, det mener vi da også«. Meget af det, republikanisterne anbefaler, er noget, de fleste i

den vestlige verden vil gå ind for. Men kan det lade sig gøre? Undertiden får man fornemmelsen af, at republikanisterne tror, at de vil kunne løse de dybe modsætninger i de moderne samfund ved at tage alle folk med på råd, lytte til afvigende synspunkter, argumentere, og få anderledes tænkende overbevist. Republikanisterne synes – ligesom Rousseau – at tro, at man på den måde kan skabe en almenvilje, hvor alle til sidst lader sig sig overbevise om, hvad der dybest set er »rigtigt«. Men et sådant synspunkt er utopisk. For det første er det ikke altid klart, hvad der er »rigtigt«, og for det andet vil der altid være folk, der fastholder et andet standpunkt end det, der besluttes. Og så står vi over for problemet om, hvad der motiverer folk til at makke ret, når de er i mindretal, altså problemet om den politiske forpligtelse. Det står der ikke så meget om i den republikanistiske litteratur.

Til sidst vil jeg takke Per Mouritsen for hans kloge og kritiske kommentarer til det korrekturtryk, jeg sendte ham. Det sene tidspunkt har gjort, at jeg kun har kunnet inkorporere nogle få af hans kommentarer. Andre og mere dybtgående synspunkter agter jeg at komme ind på i en fremtidig publikation.

I. Den moderne republikanisme

1. Baggrunden for den moderne republikanisme

I dag er det demokrati og menneskerettigheder, der tilsammen udgør den vestlige verdens politiske evangelium, og de er blevet så tæt forbundne, at demokratiet nu anses som en forudsætning for menneskerettighedernes overholdelse.¹⁴ Den kritik af demokratiet, som vi hører en gang imellem, kommer dels fra ekstremistiske højreorienterede minoriteter i den vestlige verden, fx nynazisterne, og dels fra visse despotisk styrede stater i den tredje verden, fx. Nordkorea, Iran og Kina.

Men i løbet af den sidste generation høres der også, og med voksende styrke, en kritik af demokratiet indefra, fx. i opfattelsen af statens betydning, af forholdet mellem stat og borger, af forholdet mellem borgerens rolle i den offentlige sfære og individets rolle i privatsfæren, af frihedens væsen og grænser.¹⁵

Den fremherskende form for demokrati er det liberale demokrati, der har friheden som grundværdi.¹⁶ Forstået som styreform er demokratiets kerne et system af politiske institutioner udpeget ved frie almindelige valg, afholdt med få års mellemrum og mellem kandidater opstillet af mindst to forskellige partier. Liberalismens fundament er den skarpe adskillelse mellem stat og samfund og kravet om maksimal frihed for den enkelte til i det civile samfund at leve som man vil, når blot man overholder loven og tillader andre samme frihed. Det liberale demokrati er værdineutralt og pluralistisk: borgernes syn på religion, moral og livsværdier er deres egen sag, som staten ikke skal blande sig i. Den er kun en mekanisme:¹⁷ et nødvendigt magtapparat i forbindelse med fordelingen af samfundets værdier og beskyttelsen af borgernes rettigheder.

Det er denne form for demokrati, som den vestlige verden vil have udbredt til resten af verden,¹⁸ og som ligger bag den demokratiske fredsteori: Den lidt naive og historisk modbeviste tro på, at demokratier ikke fører krig mod hinanden,¹⁹ og at verdensfreden derfor vil blive en realitet, når alle verdens stater er blevet

liberale demokratier.²⁰ Det er også denne form for demokrati, der er blevet indskrevet i menneskerettighederne,²¹ og ydermere er blevet en del af statsbegrebet. Et vigtigt aspekt af det moderne statsbegreb er jo adskillelsen af stat og samfund. En stat, der ikke respekterer denne distinktion er – i ordets egentlige forstand – en totalitær stat, hvor statsmagten blander sig i alle livets forhold og forbeholder sig ret til en total styring af borgerne. En sådan adfærd er i strid med menneskerettighederne, der netop tilsikrer hvert enkelt individ en række fundamentale friheder. Menneskerettighederne er det ideologiske grundlag for demokratiet. Følgelig er det kun demokratiske stater, der er rigtige stater.²²

Udadtil ser det ud, som om det liberale demokrati går sin sejrsgang, men indadtil er der voksende problemer. Vi kræver rettigheder, men hvad med de pligter, der modsvarer rettighederne? Vi lever mere og mere som isolerede individer, men hvad med fællesskabet? Demokratiet skal være værdineutralt, men er alle livsholdninger lige gode? Og må politisk aktive borgere ikke kæmpe for de værdier og idealer, som de tror på? Hvad er der blevet af patriotismen, når den demokratiske stat kun er en procedure, en ramme, som alle borgere kan fylde ud, hver med sit eget billede? Vi har for travlt med egne gøremål til at være borgere. Vi overlader politik til de valgte politikere, men demokratiet hviler dog på folkesuveræniteten: at magten – omend indirekte – i sidste instans skal ligge hos hele folket. Et demokrati kan ikke eksistere uden demokratiske borgere, så hvordan står det til med demokratiet, når en voksende procentdel af borgerne ikke gider andet end at stemme hvert andet eller tredje år, når en stor procentdel af borgerne i USA – angiveligt verdens førende demokrati – ikke engang kan formås til at stemme, og når de, der stemmer, ofte er uvidende om, hvad deres kandidater egentlig står for?²³

Disse problemer er især blevet mærkbare i løbet af den sidste generation, men mange af dem blev forudset med et næsten profetisk klarsyn af Alexis de Tocqueville i hans værk om demokratiet i Amerika: »Jeg ser for mig en talløs skare af mennesker, ligestillede og ensartede. De lever optaget af sig selv og deres eget, og tænker kun på at skaffe sig de små og vulgære glæder, som fylder deres sind. Hver enkelt af dem har trukket sig ud af sam-

fundet og står som en fremmed over for alle de andres skæbne. Hans egne børn og personlige venner udgør for ham hele menneskeheden. Hans medborgere lever ved siden af ham, men han ser dem ikke, han berører dem, men mærker dem ikke. Han lever kun i og for sig selv, og hvis han endnu har sin familie, må man sige, at han ikke længere har noget fædreland.«²⁴ Denne profetiske fremtidsvision af den demokratiske stats væsen blev skrevet i 1830erne på et tidspunkt, hvor ordene demokrati og demokratisk fortrinsvis blev brugt pejorativt.

En voksende erkendelse af det liberale demokratis problemer og en voksende kritik af liberalismen har affødt en ny række »-ismer«, af hvilke de tre vigtigste nok er neokonservatismen,²⁵ kommunitarismen²⁶ og republikanismen. Der er et betydeligt overlap mellem disse tre retninger. Alle tre er tilhængere af repræsentativt demokrati som styreform. Alle tre har friheden som grundværdi. Alle tre kritiserer liberalismen, men ud fra forskellige ståsteder; og de har forskellige anbefalinger af, hvordan demokratiet kan bringes på ret køl. I dette essay vil jeg fokusere på republikanismen.

2. *Ordet republikanisme*

Det første spørgsmål, man kan stille til republikanismen, vedrører selve navnet. Hvordan kan det være, at man for ca. 30 år siden fik en ny politisk diskurs og en ny politisk filosofi, der kaldte sig »republikanisme«? Republikanisme er afledt af ordet republik, der som antonym har ordet monarki. Republik bliver altså defineret negativt som en ikke-monarkisk styret stat, og republikanismen som en ikke-monarkisk statsform.

Et vigtigt træk i verdenshistorien i det 19. og 20. årh. har været afskaffelsen af monarkiet, enten ved at fratage monarkerne de fleste af deres beføjelser og reducere dem til ceremonielle statsoverhoveder, eller også ved helt at fjerne monarken og lade en valgt præsident overtage monarkens ceremonielle forpligtelser. Rigtige monarker findes i dag kun i en halv snes asiatiske stater, fortrinsvis i Mellempøsten, samt i Nepal, hvor tronen dog vakler under landets konge.

At kæmpe for republikanisme i betydningen »kamp for afskaffelse af monarkiet« må i dag og i vor del af verden betegnes som en temmelig ligegyldig sag. Republikanisterne siger da også direkte, at republikanisme i dag slet ikke handler om republik forstået som en ikke-monarkisk stat.²⁷ Monarkier, hvor fyrsten fortrinsvis er statens ceremonielle overhoved, kan udmærket godt være republikker i den moderne republikaniskes forstand.²⁸ For at forstå den moderne republikaniskes navn og væsen må vi studere etymologien af ordet republik og det begreb, der ligger bag termen.

Republikanisme er afledt af ordet republik og betegner de ideer og principper, der kendetegner den republikanske statsform. Republik kommer af latin *res publica*, men på klassisk latin bruges *res publica* ikke i betydningen »republik«, men derimod hyppigst i betydningen »de fælles anliggender«, »den fælles sag«, »det fælles bedste«²⁹ og derfra i betydningen »statsanliggender« eller ligefrem i betydningen »stat«.³⁰ Specifikt kan det dog bruges om den romerske stat og statsforfatning, førend Caesar og Augustus indførte kejserdømmet.³¹ Og det er utvivlsomt denne anvendelse af *res publica* modstillet *imperium*, der ligger bag den senere brug af ordet i betydningen republik.³² I tiden før Caesar blev Romerriget styret af senatet, folkeforsamlingerne, og valgte embedsmænd med de to konsuler i spidsen. Fra kongedømmets afskaffelse i 509 f.Kr. og ned til Augustus' indførelse af kejserdømmet var Rom netop, hvad vi i dag vil kalde en republik. Der skulle dog gå mere end 1500 år, før det italienske ord *repubblica* (stavet med ét b) blev brugt specifikt om en sådan forfatning.

I middelalderen var næsten alle de italienske bystater nok republikker, men de blev ikke kaldt republikker.³³ Historiske og politiske afhandlinger blev skrevet på latin, og her brugtes *res publica* – ligesom i oldtiden – i betydningerne »de fælles anliggender«, »statssager« og »stat«.

Vi skal faktisk helt frem til Machiavelli (1469-1527), før moderniteten slår igennem, og det er netop Machiavelli, der i sine skrifter har knæsat *repubblica* i betydningen republik, altså en forfatningsform, hvor der ikke står nogen fyrste i spidsen for staten. Den grundlæggende tvedeling af stater i *republiche* og *principati*

fremføres i begyndelsen af begge Machiavellis værker: *Fyrsten* og *Drøftelser af Livius*, og den ligger til grund for hele forfatningsanalysen i *Drøftelser*.³⁴

Machiavelli fik stor betydning, men hans sprogbrug og analyse slog ikke an lige med det samme. I langt de fleste skrifter fra det 16. og 17. årh. blev *res publica* på latin og de afledte former på nationalsprogene fortsat brugt i betydningen stat og ikke i betydningen republik. Et typisk eksempel er Jean Bodins *Les six livres de la republique* fra 1576. Han bruger *republique* i betydningen stat og *état* i betydningen statsform eller statsforfatning. Så oversat til dansk er værkets titel *De seks bøger om staten*, ikke *De seks bøger om republikken*. Det er først med Montesquieus værk *Om lovenes ånd* (1748), at *republique* stort set konsekvent bruges i betydningen republik og *état* i betydningen stat.³⁵

Med Machiavellis modstilling af monarki og republik i ordets moderne betydning får vi en klassifikation af forfatningsformerne, der adskiller sig fra den antikke tredeling i enevælde, fåmandsvælde og folkevælde: Machiavelli går ud fra en tvedeling i republikker (*republiche*) og fyrstendømmer (*principati*). Men hver af de to grundformer dækker over et spektrum af varianter: Fyrstendømmet eller monarkiet opfattes snart som tyranni, snart som kongedømme. Tilsvarende rummer Machiavellis republik både træk af fåmandsvælde og af folkevælde, uden at der skelnes skarpt.

Machiavellis opdeling i fyrstendømmer og republikker inspirerede James Harrington til at skelne mellem kongedømme (*monarchy*) og folkestyre (*popular government*). Men i modsætning til Machiavelli underopdelte han monarkierne i dem, der byggede på væbnet magt, som fx Tyrkiet, og dem, der var baseret på adelen, som de fleste europæiske monarkier var det. Resultatet blev en tredeling af forfatningerne i enevælde, moderat monarki, og en form for folkestyre, som han kaldte *commonwealth*.³⁶

Fra Machiavelli i 1520erne, over Harrington i 1650erne når vi frem til Montesquieu i 1740erne. Da den altovervejende del af staterne på Montesquieus tid var monarkier, finder han det vigtigt at skelne mellem despoti og kongedømme. Her følger han Harrington. De republikker der fandtes på Montesquieus tid var få

og små. Derfor behandler Montesquieu dem samlet som en tredje forfatningstype, som han imidlertid underopdelar i demokratier og aristokratier. Således når Montesquieu ligesom Harrington til en grundlæggende tredeling i (1) despoti, (2) kongedømme og (3) republik. Den vigtigste forskel mellem Montesquieu og Harrington er, at republikkerne underopdeles i aristokrati og demokrati.³⁷

Republikken er altså ikke en bestemt forfatningstype på samme måde som den antikke opdeling i kongedømme, aristokrati og demokrati. Republikken fungerer hos Montesquieu som overbegræb for forfatningstyperne aristokrati og demokrati, og både hos Harrington og Montesquieu bliver den sidestillet med to forskellige varianter af monarkiet. Republikanisme er derfor ikke en teori om en bestemt statsform. I den henseende ligger den moderne republikanisme i direkte forlængelse af de tanker, som klarest er blevet udtrykt af Thomas Paine i *Rights of Man*, skrevet i 1791-2 som svar på Edmund Burkes *Reflections on the French Revolution*: »Det har altid hørt med til hoffolks og hofregeringers politiske håndværk at rakke ned på noget, de kaldte republikanisme. Men de har aldrig søgt at forklare, hvad republikanisme var eller er. Lad os undersøge sagen nærmere: De eneste regeringsformer, der findes, er den demokratiske, den aristokratiske, den monarkiske, og den, som nu kaldes den repræsentative. Det, som kaldes republik, er ikke en særlig regeringsform. Republikken kendetegnes ved den hensigt, den sag eller den genstand med henblik på hvilken regering burde være indstiftet, og på hvilken den skal anvendes: *res-publica*, de fælles anliggender, det fælles bedste eller bogstaveligt talt: den fælles sag. .... Enhver regering, der ikke bestræber sig på republikkens princip eller – med andre ord – som ikke fuldt og helt gør *res-publica* til sin genstand, er ikke nogen god regering. Republikansk regering er simpelt hen en regering, der er oprettet og gennemført med henblik på det fælles bedste: individuelt så vel om kollektivt. Den er ikke nødvendigvis knyttet til nogen bestemt regeringsform, men hører naturligt sammen med den repræsentative, ...«³⁸

Den moderne republikanisme er således vendt tilbage til den oprindelige betydning af *res publica*. Der er ikke tale om en re-

publik i dette ords specifikke betydning, og moderne republikker omfatter også stater med en monark som ceremonielt statsoverhoved. Republikken er heller ikke blot en stat i dette ords specifikt politiske betydning, Republik skal snarere forstås som »de fælles anliggender«, »det fælles bedste«, »den fælles sag«. Cirkelen er sluttet, og efter 2000 år finder vi atter *res publica* brugt om samtidige forhold i den samme betydning, som vi finder i Sallusts og Ciceros skrifter.³⁹ Og det er den betydning af republik, der er et kernepunkt i den moderne republikanisme. Republikanismen handler ikke om republikken som monarkiets modsætning, men om republik forstået som *res publica*: en regeringsform, der afspejler samfundets vilje og tilstræber det fælles bedste.⁴⁰

3. Det filosofihistoriske perspektiv

Opfattelsen af republik som en moderne *res publica* afdækker et fundamentalt træk ved den moderne republikanisme: dens forankring i historien og især i den politiske filosofis historie. Republikanismen udmærker sig ved mere end nogen anden retning i moderne politisk filosofi at være historisk orienteret. Den henter sine begreber fra en række af den politiske filosofis største skikkelser: fra Platon og Aristoteles i den klassiske oldtid og frem til Jefferson og Madison i de første årtier af USA's historie. Republikanismens erklærede program er at bygge en ny politisk filosofi på inspirationen fra disse filosoffer. Den moderne republikanisme er så historisk orienteret, at man i virkeligheden bør underopdele den i to forskellige retninger: en historisk og en filosofisk. Den historiske kom først. Den filosofiske opstod i forlængelse af den historiske.

Et af de markante nybrud i studiet af den politiske filosofis historie i 1970erne var, at man begyndte at sammenstille en række af den politiske filosofis koryfæer og fortolke dem under en ny fælles synsvinkel: republikanismens. De centrale skikkelser i republikanismens kongerække er: Platon, Aristoteles, Sallust, Cicero, Machiavelli, Harrington, Montesquieu, Rousseau, Jefferson, Madison, Paine og Kant. Man kan faktisk godt tale om et paradigmeskift i Thomas Kuhns forstand.⁴¹ Det centrale budskab er,

at republikanisme ikke primært er en teori om den ikke-monarkiske forfatningsform, men en teori om det frihedsbegreb, der er udsprunget af modstanden mod monarkiet.⁴² Der er megen sandhed i Lord Actons berømte udsagn om, at »al magt korrumperer, og absolut magt korrumperer absolut«. ⁴³ Allerede Montesquieu erkender det som »en evig erfaring, at ethvert menneske, der har magt, er tilbøjelig til at misbruge den«. ⁴⁴ Ud fra den opfattelse, at monarker enten er eller bliver tyranner, kommer republikken til at stå som frihedens vogter,⁴⁵ og brændpunktet i republikanismebegrebet kan derfor flyttes fra frygt for fyrsterne til forsvar for friheden. Den frihed, der skal værnes, er en politisk frihed knyttet til borgernes vilje til at kæmpe for deres fædrelands frihed udadtil og for den personlige frihed, som borgerne nyder indadtil i en stat, der ikke styres af en eneherker. Derved bliver den republikanske frihed uløseligt forbundet med borgerskabets vilje til at kæmpe for det fælles bedste. Men dette frihedsbegreb kommer til at stå i skarp modsætning til liberalismens frihedsbegreb, der er bygget op om individet som privatperson og ikke som borger. Den historiske republikanisme får hermed en aktuel politisk-filosofisk betydning som alternativ til liberalismen. Liberalismens kritikere begynder at inddrage republikanismen i deres kritik af det liberale demokrati, og en særlig republikansk retning opstår.

Som det fremgår af denne oversigt er republikanismen en ny retning i politisk filosofi. Den historiske republikanisme opstod i 1970erne og dens hovedskikkelser tæller folk som John Pocock og Quentin Skinner.⁴⁶ Den moderne politisk-filosofiske republikanisme fulgte efter i 1980erne. Republikanismens teoretikere tæller folk som Philip Pettit og Michael Sandel. Maurizio Viroli dækker både den historiske og den moderne republikanisme. Af dem, der har arbejdet politisk for en implementering af republikanismen, kan nævnes Sir Bernard Crick.

4. Det historiske perspektiv

Den moderne republikanismes orientering mod fortiden vedrører fortrinsvis den politiske filosofi, men filosofien må forstås i sin kontekst: de samfund, som republikanismes store skikkelser le-

vede i. Hvis vi skal tage det historiske perspektiv alvorligt, bliver vi derfor nødt til at beskæftige os med tidligere tiders modsætning mellem monarkier og republikker, selv om denne modsætning ikke længere opfattes som et centralt element i den moderne republikanisme.

Så langt tilbage vor viden rækker, har det været monarker, der har styret langt de fleste stater i Asien, Afrika, Syd- og Mellemamerika og Europa. Republikkerne – altså de ikke-monarkiske styrede stater – har været få og små, med én eneste undtagelse: Rom og Romerriget fra 509 til 27 f.Kr.

Hvor i den vestlige verden⁴⁷ har der været republikker før i det 19 og 20 årh.? Det har der:

I Hellas i den klassiske oldtid (ca. 750 f.Kr. – 300 e.Kr.)

I Rom og Italien ligeledes i den klassiske oldtid (509-27 f.Kr.).

I Norditalien, Schweiz og Tyskland i Middelalderen (ca. 1100-1500)

I England i perioden 1649-60

I Holland i nyere tid (1579-1795)

I USA fra 1787-9 og fremad

I Frankrig i perioden 1792-1804

Hvis vi ser bort fra England, hvor republikken var et interregnum i ordets egentlige forstand, så er alle tidlige republikker at finde i bystatskulturer.⁴⁸ Begrebet bystatskultur er en nydannelse i studiet af historiske samfund og bør derfor kort forklares: Hvis vi fokuserer på sammenhængen mellem statsdannelse og bydannelse, viser det sig, at der i verdenshistorien har eksisteret to forskellige statstyper: makrostater med et stort antal byer inden for hver enkelt stats territorium og regioner opdelt i mikrostat, der hver bestod af en by med dens opland. En sådan mikrostat kaldes traditionelt en »bystat«, og regioner opdelt i bystater kan nu klassificeres som en bystatskultur.⁴⁹ Før slutningen af det 18. årh. var alle makrostater styret af monarker. Også blandt bystaterne var der mange monarkier, men på grund af deres ringe størrelse var adskillige bystater republikker, der blev styret af et råd eller en forsamling, og hvor de politiske beslutninger blev truffet ved

afstemning efter en debat. Republikanske bystater var enten oligarkier (hvor magten lå hos valgte embedsmænd og/eller et råd, som kun bystatens rigeste borgere kunne være medlem af), eller demokratier (hvor magten typisk blev udøvet af en folkeforsamling).⁵⁰

Undtagelserne var som sagt England i 11 år fra 1649-60 og Romerriget fra midten af det 4. årh. f.Kr. (hvor Rom forvandlede fra bystat til makrostat) indtil 27 f.Kr. (hvor Augustus blev kejser). Men Rom var ikke nogen rigtig undtagelse, for Romerriget var ikke en unitarisk opbygget makrostat, men snarere et bystatsimperium, hvor en centralmagt i Rom styrede flere tusinde afhængige bystater spredt ud over hele Middelhavsverdenen. De fleste af disse afhængige bystater blev styret som republikker.⁵¹

Montesquieu bemærkede, at det hører til republikkens væsen at have et begrænset territorium. Og han var også klar over, at stort set alle republikker var bystater, eller i visse tilfælde føderationer af bystater.⁵² Men med den amerikanske forfatning af 1787-9 omplantedes den republikanske statsform fra bystat til makrostat.⁵³ Og den første store europæiske stat, der fulgte USAs eksempel, var Frankrig, der i 1792 afsatte Ludvig d. 16. og afskaffede kongedømmet.

Der er en smuk overensstemmelse mellem de tidlige republikker i den vestlige verden og de politiske filosoffer, der altid fremhæves som hovedpersonerne i republikanismens historie og udvikling: Platon og Aristoteles i Hellas; Sallust og Cicero i Rom; Machiavelli i Norditalien; Harrington i England efter henrettelsen af kongen; Montesquieu og Rousseau i Frankrig; Thomas Paine, Madison og Jefferson i USA.⁵⁴

Tilsvarende er der en historisk sammenhæng mellem republikanisme og bystatskultur.⁵⁵ Den gælder Hellas og Rom i oldtiden, Norditalien, Sydtyskland og Schweiz i middelalderen samt Holland i nyere tid. Som politisk filosofi var republikanismen tilpasset bystaten. Selv hos Montesquieu og Rousseau, der levede i Europas største monarki, er der en umiskendelig sammenhæng mellem republikanisme og bystat. Når Montesquieu diskuterer republik, er hans tanker inspireret af oldtidens filosoffer, og hans eksempler på republikker forenet i forbundsstater er hentet fra den

klassiske oldtids bystater samt Schweiz, Holland og Tyskland.⁵⁶ Rousseaus idealforfatning var et forsamlingsdemokrati, hvor alle borgere kunne mødes og udøve deres suverænitet gennem lovgivningen, medens den udøvende magt varetoges af en fyrste eller et råd.⁵⁷ Hans historiske forbilleder var hans fødeby Genève, der på hans tid var en oligarkisk styret bystat,⁵⁸ og især Rom under den tidlige republik. Rousseau forestillede sig faktisk, at flere hundrede tusinde borgere stod forsamlede på Marsmarken, når romerne vedtog deres love.⁵⁹

I den vestlige verdens historie har de idéer og principper, der forbindes med republik og republikanisme, som oftest været utopiske og nostalgiske, undertiden nærmest defaitistiske: Platons og Aristoteles' tanker om at opdrage de unge til at blive patriotiske borgere, der først og fremmest ville tjene almenvellet, blev fremsat i et Athen, hvor der ikke var nogen offentlig opdragelse og uddannelse af de unge, og hvor borgerne lagde vægt på retten til i privatsfæren at leve efter forgodtbefindende. Cicero tabte til Caesar, og kort tid efter indførte Augustus kejserdømmet. Machiavelli kæmpede for at bevare en form for republik, der på hans tid var forsvundet fra stort set alle andre byer end Venedig. I forfatningsmæssig henseende fik Venedig lov til at bestå som republikansk styret bystat frem til 1797. Harrington udgav sin republikanske utopi fire år, før monarkiet blev genindført, og Karl d. 2. sat på tronen. Montesquieu erkendte, at det kun var små stater, der kunne have en republikansk forfatning, og hans eksempler viser, at republikken efter hans opfattelse hørte fortiden til.⁶⁰

Det var Den Amerikanske Frihedskrig og Den Franske Revolution, der skabte omslaget. Pludselig var idéerne om republikansk frihed og borgerskab ikke længere nostalgiske og utopiske. Amerikanerne rev sig løs fra den engelske konge i 1776, og franskmændene afsatte deres konge i 1792 og lod ham kort efter henrette.

Den republikanske statsform og de republikanske idéer fik nyt liv og styrkedes i de sidste årtier af det 18. årh. I modsætning til Montesquieu kunne Thomas Paine i 1792 konstatere, at republikanismen glimrende kunne lade sig realisere i store sta-

ter, når den byggede på repræsentation i stedet for demokrati.⁶¹ Republikanismen kom til at stå stærkere i begyndelsen af det 19. årh., medens demokrati fortsat var et tvivlsomt begreb, og »demokrat« ofte brugtes som skældsord.⁶²

Men fra midten af det 19. årh. vandt demokratiet frem, nu i form af det repræsentative liberale demokrati, og det kom med tiden til helt at overskygge republikanismen.⁶³ Efterhånden som flere og flere stater blev republikker, og flere og flere monarker reduceret til ceremonielle statsoverhoveder, mistede det ikke-monarkistiske aspekt af republikanismen sin betydning, og republikanismen blev overfløjet af demokratiet som den vestlige verdens fortrukne styreform og ideologi.⁶⁴

I sidste tredjedel af det 20. årh. er republikanismen dukket op igen med fornyet styrke og i ny klædedragt. Det antimonarkiske element er helt passé og bliver kun behandlet i historisk sammenhæng. Det, der nu står i centrum, er de tanker og idéer om stat, borgerskab, borgerdyd, patriotisme og frihed, som de tidlige republikanske forfattere forbandt med en antimonarkisk forfatningsform. I dag er det frem for alt friheden, der er republikanismens mærkesag, og som derfor bør behandles først som kernepunktet i den moderne republikanisme.

5. *Positiv og negativ frihed*

Et centralt tema i stort set alle moderne diskussioner af det politiske frihedsbegreb er tvedelingen af friheden i to former: en negativ og en positiv. Frihed er på den ene side et negativt begreb – frihed er typisk frihed *fra* noget, noget man slipper for. Men på den anden side er frihed også et positivt begreb – frihed er frihed *til* noget, noget man kan være med til.

En skelnen mellem positiv og negativ frihed findes allerede hos Kant,⁶⁵ men er først blevet knæsat som et centralt tema i politisk filosofi med Isaiah Berlin's tiltrædelsesforelæsning i Oxford i 1958: »Two Concepts of liberty«.⁶⁶

Negativ frihed er personlig frihed: retten til at leve sit liv efter forgodtbefindende uden indblanding fra staten eller fra andre personer (122). Alle har ret til denne frihed. Derfor indskrænkes den

af hensynet til andre (126), altså tolerancen: Man skal behandle sine medmennesker, som man ønsker, at de behandler én selv. Der skal være lighed i frihed (125). Men den indskrænkes også af kravet om, at man skal holde statens love (124). Det betyder, at den personlige individuelle frihed til at leve og handle uden andres indblanding gælder for en bestemt sektor af samfundslivet og ikke generelt for samfundet som helhed. Der må trækkes en grænse mellem en privat og en offentlig sektor (124).

Berlin knytter to kommentarer til sin generelle beskrivelse af negativ frihed: 1. Denne form for negativ frihed er moderne, og individuel frihed i denne forstand var ukendt i de antikke samfund (129). 2. Den negative frihed beskrives som en form for politisk frihed (122), men den er ikke knyttet til noget bestemt politisk system (129-31). I despotier kan der findes former for individuel frihed, som ikke findes i et demokrati, og enevældige monarker har undertiden ladet minoriteter have frihed og rettigheder, som de er blevet nægtet i demokratiske stater.⁶⁷

Den positive frihed udspringer af ønsket om at være sine egen herre, selv at kunne bestemme sit eget liv (131). Selvstyre implicerer naturligvis, at der ikke er andre, der bestemmer på ens vegne. Men selvstyre kan også betyde, at man kan styre sig selv (132-4). Igennem tiderne fra Platon og fremad er mennesket ofte blevet opfattet som et dobbeltmenneske, en person spaltet mellem et »lavere selv«, der først og fremmest ønsker en tilfredsstillelse af sine behov, og et »bedre jeg«, der er styret af fornuften og kan se højere mål end umiddelbar behovstilfredsstillelse. Menneskets sande frihed nås kun, når det rationelle jeg dominerer, og det er denne form for frihed, Berlin fokuserer på i sin analyse af »positiv frihed«.

Men de mål, som »det bedre jeg« efterstræber, er ikke begrænset til det enkelte individ. De findes ofte i en gruppe, som et menneske ønsker at identificere sig med: en stamme, en race, en kirke, en stat (132, 134, 144). Og på denne måde bliver friheden social, ja undertiden ligefrem kollektivistisk.

Set i dette lys opstår der en direkte modsætning mellem frihedens to former: den positive frihed er kollektiv i sin karakter, den negative individualistisk (132, 144). Den negative frihed er

individets frihed til at leve sit liv uden indblanding fra andre. Den positive friheds mål bliver gennem fællesskabet (en stat, en etnisk gruppe, et trossamfund) at få det sande rationelle selv til at dominere individets ønske om at leve efter forgodtbefindende. Men det betyder også, at fællesskabets værdier og mål bliver en forpligtelse for dets medlemmer. Frihed – altså positiv frihed – er pludselig blevet identisk med dominans og autoritet (148). Som den positive friheds bannerførere nævnes Platon, Spinoza, Hegel, Marx, Montesquieu, Burke og naturligvis Rousseau.

Således er de to former for frihed uforenelige modsætninger (166), og ifølge Berlin er det den negative frihed, der er den sande frihed. Den negative frihed vurderes positivt: det er godt når staten blander sig mindst muligt i borgernes forhold. Den positive frihed vurderes negativt: Berlin lægger ikke skjul på, at den i sin konsekvens fører til frihedens modsætning: dominans (171).

Berlins distinktion mellem negativ og positiv frihed slog an med det samme, og står centralt i senere diskussioner af frihedsbegrebet i politisk filosofi og politisk videnskab.⁶⁸ Men beskrivelsen af de to former for frihed og forskellen mellem dem har ofte fået en anden drejning end den, vi finder i Berlins analyse.

(A) I politisk videnskab bruges tvedelingen i negativ og positiv frihed meget ofte i analyser af demokratiets ideologi, men den tolkes anderledes end i Berlins essay. Friheden er de vestlige demokratiers grundværdi, især den individuelle frihed: enhver persons ret til at leve efter forgodtbefindende. Det er den negative frihed, retten til at leve uden indblanding fra staten eller fra andre personer. I beskrivelsen af den negative friheds indhold følger man Berlin; men denne frihed opfattes som et særkende for den demokratiske statsform,⁶⁹ og man tilsidesætter Berlins opfattelse af, at den negative frihed kan findes i enhver regeringsform, selv i despotier.

Samhørigheden med demokrati bliver endnu tydeligere i analysen af den positive frihed. I demokratisk politisk teori opfattes den positive frihed ikke som selvbestemmelse, men som medbestemmelse. Den positive frihed er ikke resultatet af en persons rationelle kamp for at finde en sandere livsform end den, ved-

kommende personligt foretrækker.⁷⁰ Den er heller ikke en gruppe af sådanne personers kollektive tro på, at de har patent på en rigtigere livsform end andre mennesker. Forstået som politisk frihed er den positive frihed enhver borgers ret til at deltage i de politiske institutioner og således være med til at fastsætte og fordele samfundets værdier.⁷¹ Med denne drejning er den positive frihed blevet uløseligt knyttet til demokratiet, og demokratisk frihed forstås som alle borgeres medbestemmelse i den politiske beslutningsproces.⁷²

Selv med denne anderledes opfattelse af positiv frihed er der stadigvæk en klar modsætning mellem negativ og positiv frihed: Den positive frihed – retten til at deltage i den politiske beslutningsproces – fokuserer på fællesskabet. Den negative frihed – enhvers ret til at forfølge sine egne livsmål – fokuserer på individet. Hvis denne ret gælder ubegrænset, ophæves samfundet. Vi får en gruppe mennesker, der hver for sig lever, som de vil, uden hensyn til fællesskabet. Omvendt: Hvis der ikke er nogen grænse for, hvad samfundet kollektivt kan blande sig i, ophæves den negative frihed: retten til at leve uden indblanding fra andre.⁷³

Den positive og negative frihed kan derfor kun sameksistere, hvis modsætningen mellem de to aspekter af friheden forbindes med en modsætning mellem en offentlig sfære, hvor borgerne kan deltage i den politiske beslutningsproces, og en privatsfære, hvor den individuelle frihed til at leve, som man vil, bliver beskyttet, dels mod indgreb fra statsmagten, dels mod indgreb fra andre borgere.⁷⁴

Således forstået er positiv og negativ frihed slet ikke uforenelige modsætninger, som i Berlins analyse. De skal tværtimod findes side om side i ethvert demokrati, men i hver sin sfære: den positive frihed i den politiske sfære, den negative frihed i privatsfæren. Forskellen mellem positiv og negativ frihed knyttes sammen med den fundamentale demokratiske distinktion mellem staten og det civile samfund.

Den anderledes opfattelse af især den positive frihed fører også til en ændret opfattelse af det dobbelte frihedsbegrebs historie. Ifølge Berlin er den negative frihed moderne; Han sporer den tilbage til Hobbes, men ikke længere (123).⁷⁵ I det senere forord

til genudgivelsen af afhandlingen benægter Berlin, at den individuelle frihed fandtes under det athenske demokrati. Den højt besungne demokratiske frihed i Athen er udelukkende en politisk frihed: Dens kerne er athenernes patriotisme, som får dem til af egen fri vilje og uden tvang at opfylde deres borgerpligt.⁷⁶ Den er en form for positiv frihed, der netop går tilbage til den græske oldtid og eksemplificeres med »vogterne« i Platons stat (152), altså med en regeringsform, der fornægter den enkeltes ret til at leve efter forgodtbefindende og fremhæver menneskets pligt til at leve som borger på fællesskabets betingelser.

I sin historiske redegørelse griber Berlin tilbage til Benjamin Constants berømte forelæsning fra 1819: *Om de antikke folks frihed sammenlignet med de modernes*. Her skelner Constant mellem to forskellige former for frihed: Den antikke form er borgernes medbestemmelse i den politiske beslutningsproces: retten til at deltage i statens styrelse. Den har et socialt aspekt og betoner fællesskabet.⁷⁷ Det er en politisk frihed i modsætning til den moderne frihed, som er individuel og vedrører hvert enkelt individs ret til at leve sit eget liv efter forgodtbefindende uden indblanding fra andre.⁷⁸ Constant sætter de to former for frihed op som modsætninger: Med én vigtig undtagelse fandtes den moderne frihed ikke i oldtiden.⁷⁹ Undtagelsen er det Athenske demokrati i klassisk tid. Her hyldede man den individuelle frihed: enhver borgers ret til at leve sit liv efter forgodtbefindende.⁸⁰

Isaiah Berlin lader forstå, at hans distinktion mellem negativ og positiv frihed bygger på Constants distinktion mellem antik og moderne frihed, og at den på væsentlige punkter svarer til Constants (163-6). Det betyder, at Constants antikke frihed opfattes som en form for positiv frihed, og at Constants moderne individuelle frihed sættes lig med Isaiah Berlins negative frihed.⁸¹ Der er et overlap, men Berlins positive frihedsbegreb svarer ikke særlig godt til Constants politiske frihedsbegreb. Constants politiske frihed er forankret i en skildring af historiske samfund. Berlins positive frihed fokuserer snarere på filosofiske utopier fra Platon til Rousseau og Marx. Berlins positive frihed er først og fremmest selvbestemmelse i betydningen selvkontrol. Constants politiske frihed er medbestemmelse. Berlin har overset, at athe-

nerne ifølge Constant dyrkede den individuelle frihed side om side med den politiske. Ifølge Berlin er negativ og positiv frihed uforenelige alternativer (132, 148, 166). Ifølge Constant kan de sameksistere, således som de gjorde det i Athen, og således som de i begrænset form bør gøre det igen.⁸² Den aktive borger, som fandtes i antikken, er knyttet til bystaten. Det antikke borgerbegreb og borgerskab *kan* ikke genskabes i senere tiders store nationalstater og *skal* heller ikke genskabes. Ifølge Constant var det den franske revolutions store fejl, at man prøvede at gøre det.⁸³ Men Constant beklager, at den politiske frihed helt er gået tabt. Et vist mål af politisk aktivitet er uundværlig for staten og samfundet. Derfor bør den politiske frihed genskabes i begrænset omfang,⁸⁴ ikke som alle borgeres direkte deltagelse i den politiske beslutningsproces, men i forbindelse med et repræsentativt styre.⁸⁵ Borgerne bør ikke lade sig lokke af den individuelle friheds goder til helt af afstå fra den politiske frihed. Det ser magthaverne ellers gerne. Så kan de jo udøve deres magt uden generende kontrol.⁸⁶ Men i et repræsentativt styre bør alle borgere være med til at vælge og kontrollere magthaverne. I flere næsten profetiske passager foregriber Constant det moderne demokratis fremmarch i løbet af det 19. og 20. årh.

6. Republikansk frihed

Republikanismens grundværdi er – som tidligere nævnt – frihed, og i deres opfattelse af friheden tager republikanisterne udgangspunkt i Berlins modsætning mellem negativ og positiv frihed.⁸⁷ De vil reducere det dobbelte frihedsbegreb til en enkelt form for frihed, der rummer begge aspekter, og kernen i deres argumentation er en ændret definition af, hvad negativ frihed er. Deres omtolkning giver sig imidlertid ikke ud for at være en nytolkning, men snarere en tilbagevenden til en ældre og rigtigere forståelse af frihedsbegrebet, en forståelse som især Machiavelli har gjort sig til talsmand for.⁸⁸

I overensstemmelse med Berlin vil de fleste liberalister definere negativ frihed som personlig frihed fra andres *indblanding* i ens livsførelse og livsholdninger.⁸⁹ Republikanisterne vil i ste-

det definere frihed som personlig frihed fra andres *vilkårlige dominans* over ens livsførelse og livsholdninger.⁹⁰ Ændringen fra »indblanding« til »vilkårlig dominans« medfører, at republikanisternes frihedsbegreb på flere væsentlige punkter kommer til at adskille sig fra liberalisternes negative frihedsbegreb, og at modsætningen mellem negativ og positiv frihed forsvinder.⁹¹

(1) Frihed fra indblanding er ikke tilstrækkelig til at sikre frihed. Det kan illustreres med to historiske eksempler. I et slavesamfund kunne en herre godt lade sine slaver leve deres eget liv, uden at han behøvede at blande sig i, hvad de foretog sig.⁹² I Athen var der således en gruppe slaver, der boede i eget hus og drev egen forretning, og som formentlig blot skulle yde deres herre en månedlig afgift af deres udkomme.⁹³ I sådanne tilfælde har herren slet ikke behøvet at gribe ind i slavernes livsførelse. Men de var stadigvæk slaver, og deres herre havde *ret til* vilkårligt at blande sig i alt, hvad de foretog sig.⁹⁴ Mit andet eksempel vedrører religionen: I Frederik d. Stores Preussen var der et betydeligt mål af trosfrihed. Den enevældige monark blandede sig ikke i, hvilken religion hans undersåtter havde, men i overensstemmelse med freden i Westfalen af 1648 var det fyrsten, der bestemte sit riges religion, og Frederik d. Store havde *retten* til at påtvinge sine undersåtter den religion, han ønskede, uden at tage dem med på råd.⁹⁵ I begge eksempler er der tale om vilkårlig dominans uden nogen indblanding.⁹⁶

(2) Omvendt: Andres indblanding i ens livsførelse er ikke nødvendigvis uforenelig med frihed. Den liberalistiske ideologi har en tilbøjelighed til at se på et samfund som en samling isolerede individer, og til at fokusere på andre borgeres uønskede indblanding i ens tilværelse. Men i et samfund kan mennesker ikke undgå hele tiden at blande sig i andre menneskers livsførelse.⁹⁷ Ifølge republikanisterne er det afgørende, *hvordan* man gør det. Hvis man gør det vilkårligt og ud fra en magtposition, er der tale om dominans, og de personer, der udsættes for dominansen, er ufri. Men hvis man tager de personer, man omgås, med på råd og lytter til deres ønsker og meninger, er der ikke længere tale om vilkårlig dominans.⁹⁸ En sådan indblanding bør ikke ses som uforenelig med frihed, og det gælder på alle planer: i familien, på

arbejdspladsen, i forholdet mellem borgerne og statsmagten osv.

(3) At nogle bestemmer over andre, er uundgåeligt i et samfund. Det vedgår liberalisterne også. Det civile samfund vrimer med hierarkisk opbyggede strukturer; og stater styres af love, som borgerne er tvunget til at efterleve uden af den grund at være berøvet deres individuelle frihed.⁹⁹ Republikanisterne vil tilføje, at statens lovgivning, der jo tvinger borgerne til en bestemt adfærd, kun kan forenes med det republikanske frihedsbegreb, hvis borgerne er med til at give og håndhæve lovene,¹⁰⁰ og hvis alle statens institutioner konstant er underkastet en skarp kontrol, der kan sikre, at statens magtapparat ikke misbruges til vilkårlig dominans.¹⁰¹ Det betyder, at republikanisternes frihed kun kan realiseres i en demokratisk stat,¹⁰² hvorimod Berlins negative frihed kan findes under enhver styreform: enevælde, fåmandsvælde og folkevælde. Den enevældige fyrste har altid retten til vilkårligt at indskrænke denne frihed. Og der kan derfor aldrig være republikansk frihed i en stat styret af en enevældig monark. Fåmandsvælde vil i denne henseende ligne enevælde, og det er således kun i folkevældet, at vilkårlig dominans undgås.

(4) Forstået som politisk frihed er den positive frihed enhver borgers ret til at deltage i de politiske institutioner.¹⁰³ Men i modsætning til liberalisterne mener republikanisterne ikke, at demokratiet – bortset fra sikringen af menneskerettighederne – bør være værdineutralt og overlade det til borgerne i privat sfæren individuelt eller kollektivt at leve det liv og kæmpe for de idéer, de ønsker. Det republikanske frihedsbegreb udelukker ikke, at hele staten,¹⁰⁴ eller organisationer inden for staten, eller borgerne enkeltvis eller i grupper kan kæmpe for bestemte idéer og holdninger og således være med til at fastsætte og fordele samfundets værdier. Det må blot ikke ske i form af vilkårlig dominans. Hvis man tager andre med på råd og overbeviser dem ved ærlig argumentation, er der intet suspekt ved at kæmpe for værdier både individuelt og kollektivt.¹⁰⁵ Det republikanske frihedsbegreb rummer altså en del af de aspekter, som er indeholdt i Berlins positive frihed. Republikanisterne har simpelthen med deres frihedsbegreb ophævet modsætningen mellem negativ og positiv frihed.

7. *Pligten som frihedens nødvendige forudsætning*

Man kan nå til samme resultat ved at anlægge en anden synsvinkel på friheden, men igen ved at tage udgangspunkt i det negative frihedsbegreb.¹⁰⁶

1. Den personlige frihed forstået som negativ frihed er frihed fra såvel statens som andre borgeres arbitrære dominans (republikanisternes synspunkt) eller uønskede indblanding (liberalisternes synspunkt) i ens handlinger, holdninger og livsmål.

2. opretholdelsen af denne form for frihed forudsætter en retsorden, der kan sikre, at alle landets borgere har andel i friheden og helst også lige andel i den.

3. For at sikre friheden må landets borgere derfor medvirke til fastsættelsen og opretholdelsen af retsordenen. Denne medvirken må opfattes som en borgerpligt.

4. Borgerpligten opfyldes ideelt ved, at borgerne føler et ansvar og af egen fri vilje medvirker til opretholdelsen af det politiske system, som den personlige frihed hviler på: indadtil ved at deltage i de politiske institutioner, og udadtil ved at være villige til at forsvare deres land og dets frihed. Grundlaget for friheden indadtil bliver borgerdyden, og patriotismen for friheden udadtil.

5. I det omfang borgerne ikke frivilligt vil medvirke, må man bruge tvang. Værnepligt for at få dem til at forsvare fædrelandet. Stemmepligt¹⁰⁷ og pligt til at sidde i nævningeting etc. for at opretholde det politiske system, som friheden hviler på.

6. Konklusionen bliver, at den personlige frihed (retten til at leve efter forgodtbefindende) forudsætter den politiske frihed (retten til at deltage i statsstyret), og hvis folk ikke af egen fri vilje vil benytte sig af deres politiske frihed, må de tvinges til det. Ellers vil beskyttelsen af den personlige frihed forsvinde. Pligten biver en forudsætning for retten, drivkraften bliver borgerdyden og patriotismen, og hvis det ikke rækker, må man tvinge folk til at være frie.¹⁰⁸

En sådan konstruktion af frihedsbegrebet er i overensstemmelse med Constants skildring af den politiske og personlige frihed som komplementære størrelser. Den korrigerer Berlins skelnen

mellem positiv og negativ frihed som uforenelige modsætninger, og den underminerer den liberalistiske opfattelse af, at den negative personlige frihed er den eneste ægte form for frihed. Den står på republikanismens grund, og historisk kan den spores tilbage til de italienske renæssancehumanister, først og fremmest Machiavelli, og fra dem helt tilbage til den klassiske oldtid.¹⁰⁹

8. *Borgerdyd og korrupsion*

Næst efter frihed er det borgerdyd (*civic virtue*), der er republikanismens vigtigste værdi, og her skilles republikanisternes og liberalisternes veje på afgørende vis. Begge ideologier har friheden som grundværdi, og de strides om, hvad frihed er. Men der er ingen konkurrence mellem ideologierne om *civic virtue*. Liberalisterne opfatter mennesket som individ og har derfor intet eller så godt som intet at sige om *civic virtue*. Som ordene borgerdyd og *civic virtue* indicerer, er det fællesskabet, der fokuseres på med *civic virtue*, og mennesket opfattes som borger snarere end som individ. Med borgerdyden er vi helt på republikanismens territorium, og hvis der er et overlap mellem republikanismen og andre retninger inden for politisk filosofi, er det med kommunitarismen og neokonservatismen.¹¹⁰

Hvad er så *civic virtue*, på fransk: *vertu civique*, på tysk: *Bürgersinn*, på dansk: borgerdyd? Det er den moralske holdning, der får et menneske til i hele sin adfærd at tage hensyn til almenvellet og i konfliktsituationer at sætte almenvellet højere end egne interesser. Men *civic virtue* er ikke kun en moralsk holdning. Der er kun tale om sand borgerdyd, hvis fællesskabsfølelsen fører til, at man aktivt vil virke for det fælles bedste. Som menneske og borger kan man ikke tillade sig at sidde passivt som tilskuer. Man må engagere sig.¹¹¹

Fra den klassiske oldtid og frem til vor tid har filosofferne sat *otium* (privatlivets fred) over for *negotium* (beskæftigelse med især offentlige anliggender) og diskuteret om et *vita contemplativa* (et liv rettet mod erkendelse) var at foretrække frem for et *vita activa* (et liv i handling). I den vestlige verden i vor tid har det især været Hannah Arendt, der har gjort *vita activa* til et centralt

begreb i politisk filosofi.¹¹² Som Aristoteles opfatter hun mennesket som et politisk væsen, et *zoon politikon*, hvis bestemmelse er at leve som aktivt medlem af et samfund. Det er hendes aristoteliske menneskeopfattelse, der ligger bag John Pococks analyse af den historiske republikanisme.¹¹³ Og derfor er der mange, som regner Hannah Arendt blandt de neo-athenske republikanister,¹¹⁴ skønt hele hendes forfatterskab ligger før republikanismens genfødsel i 1970'erne og endnu længere før opdelingen af republikanisterne i en neo-athensk og en neo-romersk fløj.¹¹⁵

Kernen i borgerdydsbegrebet er altså viljen til at kæmpe aktivt for almenvellet, for kun derigennem kan man sikre den frihed, som er republikanismens grundværdi. Det modsatte af borgerdyd (civic virtue) er korrupsion (corruption),¹¹⁶ et andet nøglebegreb, som republikanisterne har overtaget fra Machiavelli¹¹⁷ og appliceret på samtidens samfund, hvor ordet korrupsion ellers bruges i en væsentlig snævrere betydning. På almindeligt dansk – og engelsk – betegner korrupsion bestikkelighed og nepotisme. Det er en forbrydelse, der straffes efter loven, og den begås fortrinsvis af politikere og embedsmænd samt af dem, der forsøger at bestikke politikere og embedsmænd.

Som republikanistisk begreb er korrupsion en langt mere omfattende sygdom i samfundet: Det er i en konfliktsituation at sætte personlige interesser over almenvellet.¹¹⁸ Det kan dække alt lige fra politisk dovenskab hos dem, der ikke gider tage deres borgerskab alvorligt, til havesyge hos folk, der med tvivlsomme, men ikke direkte ulovlige metoder vil berige sig på samfundets og medborgernes bekostning.¹¹⁹ Det omfatter også intolerance over for sine medborgere, manglende respekt for loven og øvrigheden, samt naturligvis enhver form for lovstridig handling, herunder også bestikkelighed og nepotisme.¹²⁰

Republikanismens langt bredere korrupsionsbegreb omfatter ikke blot en betydeligt bredere vifte af handlinger og holdninger, men også en langt større personkreds. Det er ikke blot politikere og embedsmænd, der kan være korrupte i republikanistisk forstand. Det kan enhver borger, og følgelig hele staten.¹²¹ En udbredt korrupsion i samfundet undergraver hele den offentlige sektor, der skal beskytte borgerne og sikre friheden, den rammer

hele borgerskabet, og dens uundgåelige konsekvens er fortabelsen af den frihed som politikere, embedsmænd og borgere skal stå sammen om at beskytte.¹²² Republikanisterne opfatter ikke friheden som en umistelig menneskeret, men som et skrøbeligt gode, som man hele tiden må kæmpe for at bevare.¹²³ »Eternal vigilance is the price of liberty«. ¹²⁴ Borgerdyd og patriotisme er ikke følelser, der ligger dybt i menneskers sjæl. Det er værdier, der hele tiden skal stimuleres, hvis de ikke skal sygne hen.¹²⁵

9. *Patriotisme*

Borgerdyden er et værn om borgernes frihed, og korruptionen er en trussel mod denne frihed, men friheden skal også forsvares mod ydre fjender, og her manifesterer borgerdyden sig som patriotisme. Gennem hele den politiske filosofis historie, og derfor især blandt de historisk orienterede republikanister, knyttes borgernes vilje til at virke aktivt for friheden og det politiske fællesskab sammen med fædrelandskærligheden, når den udfolder sig som patriotisme snarere end som nationalisme.¹²⁶ Borgerdyden er ikke blot en forpligtelse; den er også en følelse. Både patriotisme og nationalisme er følelser, der motiverer folk i et fællesskab og binder dem sammen.¹²⁷ Begge følelser appellerer til folks altruisme: deres vilje til at sætte fælles mål over egne interesser, og at sætte selv livet ind på at bevare og styrke fællesskabet.¹²⁸ Ligesom nationalismen står patriotismen i modsætning til universelle og kosmopolitiske idealer. Skal en følelse have dybde og kraft, må den rette sig mod et bestemt land eller et bestemt folk. Man kan ikke have en patriotisme rettet mod demokratiets eller frihedens idé som sådan.¹²⁹ Det, man føler for og vil kæmpe for, må være et bestemt lands frihed og demokrati. Patriotismen må derfor have staten som sin ramme. Den kan ikke være universel.¹³⁰ Patriotismen er heller ikke en følelse, der har sin rod i menneskets natur. Den er et kulturprodukt, skabt af en bestemt politisk kultur, og den forudsætter, at staten har gode love og en god regering, som borgerne finder det værd at forsvare og kæmpe for.¹³¹

Almindeligvis opfattes patriotisme og nationalisme som nært beslægtede følelser, hvor patriotismen er en mere politisk, natio-

nalismen en mere kulturelt betinget form for fædrelandskærlighed.¹³² Republikanismen vil snarere opfatte patriotisme og nationalisme som modsætninger.¹³³

Patriotismen er rettet mod landet forstået som stat og mod statens politiske institutioner. Nationalismen bygger på folks sproglige, kulturelle, etniske og religiøse fællesskab.¹³⁴ Et sådant fællesskab går ofte på tværs af landegrænser, og i sin politiske form bliver det nationalismens mål enten at vogte grænser eller at flytte grænser. I nogle tilfælde vil man værne om enheden i en etnisk og kulturelt homogen stat ved at lukke grænserne for indvandring af fremmede med en anden etnisk og kulturel baggrund (Danmark i begyndelsen af det 21. årh.). I andre tilfælde vil man skabe enheden ved at bryde en multietnisk og multikulturel stat op i flere stater, der hver er befolket af en etnisk og kulturel homogen befolkning (Tjekkoslaviet og Jugoslavien i slutningen af det 20. årh.), eller også vil man samle etnisk og kulturelt beslægtede folk i forskellige stater til én stor stat (Tyskland og Italien i det 19. årh.).

Medens nationalismen er af nyere dato rækker patriotismen helt tilbage til den klassiske oldtid. For borgeren i den græske bystat var det hengivenheden for ens egen *polis*, der skilte bystat fra bystat,¹³⁵ og det var pligtfølelsen over for fædrelandet (*patris*) personificeret som staten og lovene, der fik Sokrates til at blive i fængslet og lade dødsdommen eksekvere.¹³⁶ Sallust og Cicero manede til kamp for friheden og for fædrelandet (*patria*).¹³⁷ Ved oldtidens slutning forsvandt fædrelandskærligheden fra den politiske diskurs. I middelalderen ville vasallen dø for sin herre, ikke for sit fædreland.¹³⁸ Men i de italienske bystater i senmiddelalderen genfødtes patriotismen forstået som den hengivenhed, man har for sin bystat og dens frihed. Og Machiavelli kunne bruge Livius' lovprisning af den romerske patriotisme under den tidlige republik som det antikke grundlag for hans egen opfattelse af, at det var romernes patriotisme, der gennem fire hundrede år fik dem til at hade monarkiet, men elske og respektere deres fædrelands frihed og forfatning.¹³⁹ Men med monarkiets fremvækst i nyere tid kom den republikanske patriotisme i miskredit. Borgernes patriotisme knyttet til statens frihed blev afløst af

undersåtternes patriotisme forstået som lydighed over for deres fyrste.¹⁴⁰ Renæssancens humanistiske litteratur blev dog ved med at præge meget af den politiske filosofi, og i Montesquieus værk *Om lovenes ånd* møder vi det grundsynspunkt, at fædrelandskærligheden er en politisk dyd, og at den er drivfjederen i det republikanske styre, ganske ligesom æresfølelsen er det i monarkiet.¹⁴¹ I slutningen af det 18. årh. blomstrede patriotismen stadig i verdens to nye store republikker: Frankrig og USA,¹⁴² men i det 19. og 20. årh. voksede nationalismen frem, og dens fokus på sprog, kultur, religion og etnicitet trængte den politisk orienterede patriotisme i baggrunden.¹⁴³ De store milepæle i nationalismens historie er Den Græske Frihedskrig, Italiens og Tysklands samling, og Versaillesfredens forsøg på at trække grænser i overensstemmelse med et princip om national selvbestemmelse.

Men i den vestlige verden var det kun i Europa, at fædrelandsfølelsen i det 19. og 20. årh. tog form af nationalisme. I lande som USA og Canada tilhører indbyggerne så mange forskellige folkeslag – hvert med sin egen sproglige, kulturelle og religiøse baggrund – at der ingen fællesskabsfølelse har kunnet skabes omkring de værdier, der ligger til grund for nationalismen. Fædrelandskærligheden har derfor aldrig kunnet bygges på nationalisme, men kun på en patriotisme forankret i landets politiske institutioner og idealer.¹⁴⁴ Helt tilbage til Uafhængighedserklæringen og USAs forfatning er det frihedsidealet og de republikanske politiske institutioner, der har været fundamentet for den amerikanske patriotisme, som ofte fremhævet af Lincoln i hans taler.¹⁴⁵ Borgernes samling om deres politiske institutioner bliver omdrejningspunktet i en sådan fædrelandskærlighed. Den er et klart eksempel på patriotisme uden nationalisme.¹⁴⁶

Denne republikanske form for civic virtue trues i dag af den form for liberalisme, hvor borgerens politiske engagement i den offentlige sfære må vige for individets ret til i privatsfæren at leve efter forgodtbefindende.¹⁴⁷

Det er republikanismens mål at genoplive den politiske patriotisme, der bygger på borgernes vilje til at kæmpe for frihed forstået som frihed fra vilkårlig dominans.¹⁴⁸ Denne form for patrio-

tisme står i modsætning til nationalismen. Den nærer intet ønske om at ensrette borgerne og virke for en fællesskabsfølelse baseret på nationalismens målsætning: en befolkning der sprogligt, etnisk, kulturelt og religiøst udgør en enhed. Den republikanske patriotisme ser tværtimod en styrke i, at en stat er befolket af borgere med forskellig etnisk baggrund, forskellige religioner og forskellige kulturer. Forskellighed skaber kulturel og social rigdom, ensartethed fører til snæversyn, fremmedhad og intolerance.¹⁴⁹ I modsætning til nationalismen er den republikanske patriotisme ikke aggressiv i sit væsen, men vil forsvare friheden. Den er pluralistisk og sigter mod empati og tolerance, og det er netop i multietniske, multikulturelle og multireligøse stater, at der er allerstørst behov for at kæmpe for den republikanske form for frihed.¹⁵⁰

Den moderne republikanske patriotisme søger at distancere sig fra andre former for patriotisme, hvor statens storhed, magt og ære er målet for den patriotiske følelse. En sådan form for patriotisme er i sit væsen ligeså aggressiv som nationalismen.¹⁵¹

10. Statens rolle og forholdet mellem stat og samfund

Republikanisternes forståelse af frihed, borgerdyd og patriotisme bliver grundlaget for deres opfattelse af statens rolle og forholdet mellem stat og samfund.

I vestens liberale demokratier opfattes staten som en mekanisme, der skal få samfundet til at fungere optimalt. Staten er summen af de institutioner, der har magten og myndigheden til at fastsætte og opretholde retsordenen inden for statsterritoriet over for statens befolkning. En vigtig del af retsordenen er menneskerettighederne, der skal sikre, at borgerne i det civile samfund frit kan leve efter forgodtbefindende uden indblanding fra staten eller fra andre borgere. Bortset fra at opretholde retsordenen og sikre overholdelsen af menneskerettighederne, skal staten ikke blande sig i borgernes holdninger og valg af livsmål. I det civile samfund skal alle borgerne have ret til at realisere deres egne mål både individuelt og kollektivt samlet i private organisationer med økonomiske, religiøse, kulturelle eller andre formål. Staten skal

være værdineutral. Det liberale demokrati er en fælles ramme, som alle borgere kan udfylde hver med deres billede. Ifølge liberalismen foreskriver den demokratiske stat en *procedure*, som folk skal følge i valg af livsmål, den er ikke et livsmål i sig selv. Da stort set alle moderne stater er multietniske, multireligiøse og multikulturelle, skal demokratiet også være *pluralistisk*. Det må ikke foretrække visse livsmål frem for andre. Individer og organisationer, der vil benægte og bekæmpe demokratiet og menneskerettighederne, kan naturligvis ikke accepteres, men ellers er der ingen livsmål eller livsholdninger, der kan hævdes at være værre eller bedre end andre, og som derfor fortjener at forkastes eller fremmes af fællesskabet.¹⁵²

Med det ændrede frihedsbegreb får republikanisterne også et andet syn på statens opgaver. Staten må godt blande sig i borgernes livsførelse, når blot det sker uden nogen arbitrær dominans, men i dialog med borgerne og med respekt for deres synspunkter og livsholdninger.¹⁵³ Staten må godt fremme de livsholdninger, der bidrager til at skabe et aktivt og ansvarsbevidst borgerskab. Når republikanisterne så bliver spurgt om, hvad det er for livsmål og livsholdninger, som staten skal fremme, er det første svar, at det er alt, hvad der bidrager til at realisere det republikanske frihedsbegreb: helt at undgå eller i hvert fald at minimere enhver form for vilkårlig dominans.¹⁵⁴

Men hvis statens vigtigste opgave er at sikre friheden, kommer republikanismen til at ligne liberalismen: At skabe frihed til at gøre, hvad man vil, uden indblanding (liberalismen) eller uden vilkårlig dominans (republikanismen) er en *procedure*, et middel til at nå andre mål.¹⁵⁵ Men en dybtgående forskel mellem liberalisme og republikanisme opstår i og med, at republikanisterne ikke kun opfatter det at sikre den republikanske frihed som et middel til at nå andre mål, men også som et livsmål i sig selv.¹⁵⁶

Selve det som borger at være med til at fjerne vilkårlig dominans er en værdi. Kernen i begrebet *civic virtue*, det, der på gammelt dansk hed borgerdyd, bliver i sin livsførelse at realisere det republikanske frihedsbegreb.¹⁵⁷

Igen er der historiske forbilleder. Republikanismens borgerbegreb kommer til at ligne antikkens og renæssancens: Det bliver

et livsmål at deltage i statens politiske institutioner. Som borger skal man være med til at fastsætte og fordele samfundets værdier, men det skal ske i gensidig dialog og forståelse og uden vilkårlig dominans. Vi er tilbage ved Aristoteles, der hævdede, at det arts-typiske menneske er det politiske menneske, altså borgeren, hvis primære livsopgave er at deltage i bystatens institutioner.¹⁵⁸

Hvad er det så, en republikansk stat bør blande sig i? Først og fremmest opdragelse og undervisning. Man bør undervise børn i at blive borgere, ikke blot gode borgere, der adlyder lovene og opfører sig ordentligt, men også aktive borgere, der vil føle det som en af deres livsopgaver at deltage i fastsættelsen og fordelingen af samfundets værdier.¹⁵⁹ Siden 2002 har *citizenship* været et obligatorisk fag for de 14-16 årige i alle engelske skoler.¹⁶⁰ Faget og dets indhold blev fastlagt af en kommission under ledelse af professor Sir Bernard Crick. I et foredrag holdt i 2006 beskriver han sig selv som tilhænger af »civic republicanism«,¹⁶¹ og han distancerer sig fra den liberale opfattelse af friheden. Med direkte henvisning til Benjamin Constants foredrag fra 1819 foretrækker han den antikke frihed for den moderne.¹⁶² Og han vedgår, at det er republikanismens ønske om at genskabe den aktive borger, der ligger bag det nye skolefag,¹⁶³ som Crick opfatter som et vendepunkt i Englands politiske kultur både lokalt og nationalt.¹⁶⁴ Hvis denne side af republikanismen skal ses i et historisk dansk perspektiv, kommer man uvilkårligt til at tænke på Hal Koch. For ham ligesom for de moderne republikanister var demokratiet en livsform snarere end en statsform. Det var ikke flertalsafgørelserne, der var demokratiets kerne, men derimod debat og meningsudveksling baseret på tolerance og en livsholdning, som borgerne skulle opdrages til.¹⁶⁵ Hvis Hal Koch havde levet i dag, ville han efter al sandsynlighed have været en ivrig fortaler for den moderne republikanismes idéer. Hvis vi fører det historiske perspektiv længere tilbage, kan vi også notere, at grundlæggelsen af de to skoler Østre og Vestre Borgerdyd blev det vigtigste og varigste resultat af Borgerdydsselskabets virke i oplysningstidens Danmark.

11. Den aktive borger

Republikanismens ideal er et samfund af politisk aktive borgere, der ser det som et af deres livsmål at virkeliggøre friheden, forstået som frihed for vilkårlig dominans. Men hvordan skal borgerne realisere deres medborgerskab?

Det republikanske frihedsbegreb implicerer, at staten skal undgå at *tvinge* borgerne til at acceptere og adlyde de love, som statsinstitutionerne vedtager og iværksætter. En sådan form for styring ville være vilkårlig dominans og således i direkte modstrid med alle republikanske idealer.¹⁶⁶ Statsmagten skal tværtimod lytte til borgerne, tage hensyn til deres ønsker og holdninger og inddrage dem i den politiske beslutningsproces.¹⁶⁷ Men hvorledes? Man kunne forestille sig en form for demokrati, hvor borgerne medvirkede direkte i den politiske beslutningsproces, enten kollektivt ved folkeafstemninger eller selektivt ved afgørelser truffet af randomiserede paneler; i begge tilfælde ville beslutningerne afspejle folkets vilje. Man kan næppe tænke sig nogen klarere tilkendegivelse af borgernes medvirken i den politiske beslutningsproces. Men en sådan regeringsform stemples som »populistisk« og afvises udtrykkeligt og på det bestemteste af den moderne republikanismes tilhængere.¹⁶⁸ Under denne styreform ville folkeviljen være flertallets vilje, som mindretallet ville blive tvunget til at følge i strid med det republikanske frihedsbegreb.¹⁶⁹ Republikanisterne er enige med liberalisterne om, at flertalsstyre i denne form uvægerligt ville føre til massetyranni.¹⁷⁰ I 1787-89 skelnede den amerikanske forfatnings fædre mellem demokrati, der var direkte og førte til massetyranni, og republik, der var knyttet til repræsentation.¹⁷¹ Ligesom de liberale demokrater er republikanisterne tilhængere af det repræsentative demokrati,¹⁷² både centralt i staten og lokalt i kommunerne. Men den politiske aktivitet, der er knyttet til med års mellemrum at vælge medlemmerne af den lovgivende forsamling eller af en kommunalbestyrelse, er jo slet ikke nok til at gøre borgeren til en politisk aktiv borger, der ser deltagelse i politik og samfundsspørgsmål som en af sine livsopgaver.

Republikanisterne ønsker som sagt ikke, at borgerne skal give

deres tilslutning til statsmagtens love og befalinger ved fx at ratificere dem gennem et referendum. De ønsker derimod, at borgerne skal have mulighed for at bestride og eventuelt at få omstødt de love og befalinger, som er i modstrid med deres egne interesser og/eller deres opfattelse af, hvad fællesskabets interesser er. Folkesuverænitetens kerne er ikke kun folkets ret til at vælge en repræsentation, men i højere grad dets ret til om nødvendigt at bestride de beslutninger, som repræsentanterne har truffet. Republikanisterne vil udskifte *konsensusdemokrati* med, hvad de kalder *kontestatorisk demokrati*,¹⁷³ dvs et demokrati, hvor den politiske beslutningsproces er præget af den bredest tænkelige debat, og hvor de trufne beslutninger hele tiden kan bestrides og tages op til fornyet overvejelse, dels af de aktive borgere, og dels af andre statsinstitutioner end den, der har truffet beslutningen. De politiske institutioner indgår i et hierarkisk opbygget netværk, og de skal hele tiden kontrollere hinanden.

(1) I det kontestatoriske demokrati skal de aktive borgere ikke medvirke direkte i den politiske beslutningsproces, men de skal holde sig orienteret og give deres synspunkter til kende ad forskellige kanaler: via internettet, ved *town hall meetings*, i lokalfællesskaber, i rådgivende komitéer, ved henvendelse til valgkredsens folkevalgte repræsentant osv.¹⁷⁴ Maynor forestiller sig, at det kan ske i fem successive faser: 1. Identifikation og udvælgelse af de problemer, som statsmagten bør regulere ved lov. 2. Udarbejdelse af lovforslag, hvor alle interesserede parter inddrages i beslutningsprocessen. 3. En høringsfase, hvor statsmagten er forpligtet til at kontakte involverede parter. 4. Efter vedtagelsen en opfølgende kontrol af, om loven nu også virker efter hensigten. 5. Regelmæssige almindelige valg, hvor et utilfredst borgerskab har mulighed for at udskifte de parlamentarikere, der har vedtaget loven.¹⁷⁵

(2) Republikanisterne vil gerne have en stærk og aktiv stat. Modsat tilhængerne af liberalt demokrati afviser de minimalstaten.¹⁷⁶ Men samtidig er deres grundværdi friheden forstået som frihed fra vilkårlig dominans. Nu er staten jo et system af politiske institutioner, der har monopol på med magt at fastsætte og opretholde retsordenen; så i selve staten er der nødvendigvis ind-

bygget et betragteligt mål af dominans. For at forene staten med det republikanske frihedsgreb bliver det altafgørende, at staten ikke udøver sin magt vilkårligt. Det kan borgerne være med til at sikre ved de regelmæssige almindelige valg, se punkt 5 ovenfor. Men staten kan også føre kontrol med sig selv. Den stærke stat bør holdes i stramme tøjler for ikke at udvikle sig til en tyrann. Tyranniet er jo republikanisternes mareridt, og det var kampen mod tyranniet, der skabte republikanismen. Når republikanisterne taler om forfatning og institutioner, lægges hovedvægten derfor på alle de kontrolmekanismer, som er nødvendige for at undgå en tyrannisk statsmagt. Særlig vigtigt er princippet om, at enhver valgt politiker og enhver person, der udøver offentlig myndighed, kan drages til ansvar for sine handlinger. Ansvarligheden, på engelsk *accountability*, er en hjørnesten i det demokrati, som republikanisterne ønsker opbygget.¹⁷⁷

12. Blandet forfatning – magtfordeling og checks-and-balances

Republikanismens kontrolmekanismer sættes dels i relation til magtfordelingslæren, dels til de ældre teorier om en blandet forfatning. Ofte beskrives de mindre specifikt som et system af, hvad der i engelsk terminologi kaldes »checks and balances«.¹⁷⁸

(1) Teorien om den blandede forfatning går ud fra, at der grundlæggende er tre forskellige forfatningstyper: enevælde, fåmandsvælde og folkevælde. Ved at blande institutioner, der hører hjemme i hver af tre forfatningstyper, opstår der et *samspil* mellem de forskellige institutioner, og dette samspil kan vedrøre alle de funktioner, som institutionerne har i lovgivning, iværksættelse af love, udenrigspolitik, udnævnelse af embedsmænd osv.¹⁷⁹ I det 17. og 18. årh. blev især England opfattet som et skoleeksempel på en blandet forfatning, hvor kongen repræsenterede det monarkiske, overhuset det aristokratiske og underhuset det folkelige element i forfatningen. Lovgivningsmagten tilkom alle tre institutioner i forening.¹⁸⁰

(2) Magtfordelingslæren er en teori om en *adskillelse* af tre forskellige funktioner, den lovgivende, den udøvende og den

dømmende, således at hver funktion kun udøves af én bestemt institution, og at ingen person må fungere i mere end en af institutionerne.¹⁸¹ Teorien blev især udviklet af Montesquieu, men det første eksempel på en forfatning, der bevidst forsøgte at efterleve Montesquieus principper, er USAs forfatning af 1789, hvor præsidenten har den udøvende magt, kongressen den lovgivende og domstolene den dømmende.

(3) *Checks-and-balances* er teorier om, hvordan de forskellige institutioner kan kontrollere hinanden.¹⁸² *Checks-and-balances* forekommer såvel i forbindelse med teorien om blandet forfatning (konge og parlament kontrollerer hinanden i deres fælles udøvelse af lovgivningsmagten) som i forbindelse med magtfordelingslæren (parlamentet har lovgivningsmagten, men kongen har ret til at nedlægge veto mod iværksættelsen af en lov).

Magtfordeling, blandet forfatning og *checks and balances* er forskellige midler til at nå samme mål: at modvirke magtkoncentration og undgå korrupcion eller – formuleret i republikanismens sprog – at sikre borgerne mod vilkårlig dominans: De forskellige statsinstitutioner skal ikke blot holdes i tømme af borgerne, de skal først og fremmest holde hinanden i tømme, eller rettere i balance, og republikanisterne anbefaler derfor et system af statsinstitutioner, der bygger på alle tre mekanismer.

Republikanisterne går ind for en magtfordeling, der kræver fuld adskillelse af den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt.¹⁸³ De skriver ikke meget om, hvordan magtfordelingen skal gennemføres, men ud fra deres principielle betragtninger kan vi slutte, at de må foretrække et præsidentdemokrati, som det findes i USA og Frankrig, frem for et parlamentsdemokrati, hvor ministrene typisk har sæde i parlamentet, og hvor regeringen kan væltes, hvis den får et flertal imod sig i parlamentet. Republikanismen ser også positivt på en føderal statsopbygning, fordi man i forbundsstater får en magtdeling mellem forbundet og medlemsstaterne, og dermed også politiske institutioner, der hele tiden kan og skal kontrollere hinanden.¹⁸⁴

Teorien om den blandede forfatning går tilbage til den klassiske oldtid;¹⁸⁵ Den var yderst populær i middelalderen og nyere

tid frem til oplysningstiden, hvor den blev afløst af magtfordelingslæren. Inspireret af deres historiske forbilleder vil republikanisterne også gerne have en blandet forfatning. Det er typisk, at de moderne republikanister på nogle punkter genoptager den ældre teori, og det er værd at bemærke, at republikanisterne godt kan acceptere monarkiet som et element i den blandede forfatning. Meget af, hvad de har at sige om den blandede forfatning, vedrører Machiavelli og de engelske republikanske forfattere under republikken 1649-60,¹⁸⁶ men når disse tanker projiceres frem til nutiden, er der især en institution, der falder i deres smag, nemlig tokammersystemet: Den lovgivende magt varetages af to kamre, hvor førstekammer og andetkammer kan udøve gensidig kontrol.¹⁸⁷ Her er der ikke tale om nogen magtdeling. Det er ikke således, at noget af den lovgivende magt varetages af et kammer, resten af det andet. Tokammersystemet har faktisk intet at gøre med magtdelingslæren. Det er typisk et udtryk for den blandede forfatning: To forskellige institutioner skal samarbejde, for at lovgivningsmagten kan udøves. Republikanisterne går naturligvis ikke ind for den traditionelle opdeling i et aristokratisk og et folkeligt kammer. Samspillet mellem organerne skal ikke afspejle sociale skel i befolkningen, men snarere lokalt betingede forskelle.¹⁸⁸ Som eksempel anføres et tokammersystem i en forbundsstat, hvor det ene kammer udpeges af alle forbundsstatens borgere, mens det andet er sammensat af repræsentanter for de enkelte medlemsstater. Derved sikrer man, at lokale særstandpunkter kommer til orde, og et sådant tokammersystem vil i flere spørgsmål kunne sikre en mindretalsbeskyttelse. For at det giver mening at have et tokammersystem, skal der naturligvis være forskel på, hvem der sidder i de to kamre, og hvordan de bliver udpeget.¹⁸⁹ Et republikansk inspireret forslag til en reform af Englands forfatning er at udskifte overhuset med et folkevalgt kammer, hvis medlemmer udpeges efter forholdstalsvalg, således at de langt bedre end underhuset vil afspejle borgernes holdninger og ønsker.¹⁹⁰

Republikanisternes idéer om magtfordeling og blandet forfatning suppleres med andre kontrolmekanismer, der beskrives som *checks and balances*. Den udøvende magts afgørelser skal kunne

indbringes for en ombudsmand;¹⁹¹ og domstolene, eventuelt en særlig forfatningsdomstol, får myndighed til at prøve, om lovene er i overensstemmelse med forfatningen.¹⁹² Forudsætningen for en sådan lovprøvelse er naturligvis, at staten har en forfatning. Men det har alle moderne demokratiske stater med Storbritannien som eneste undtagelse.¹⁹³

13. Den neo-athenske og den neo-romerske fløj af republikanisterne

I det foregående har jeg skildret tilhængerne af den moderne republikanisme som en gruppe af politiske filosoffer og idéhistorikere, der står sammen om at formulere deres synspunkter som en kritik af det liberale demokrati. Jeg har påpeget, at republikanismen kan deles i en historisk og en filosofisk retning. Men jeg er ikke kommet ind på, at der er interne uoverensstemmelser mellem tilhængerne af republikanismen, som går på tværs af opdelingen i historikere og filosoffer.

Uenigheden vedrører opfattelsen af, om borgernes politiske aktivitet er et mål i sig selv eller i højere grad et middel til at nå andre mål, opfattelsen af karakteren af borgernes politiske engagement, opfattelsen af den mentalitet og motivation, der ligger bag borgernes politiske engagement, opfattelsen af hvilke værdier en republik bør værne om og kæmpe for, og endelig opfattelsen af, om det – i traditionel forstand – er det positive eller det negative aspekt af friheden, der er det vigtigste.

I svarene på disse spørgsmål deler republikanisterne sig i to fløje, der nu ofte betegnes som den neo-athenske og den neo-romerske.¹⁹⁴ Den neo-athenske fløj tager sit udgangspunkt i Aristoteles' bestemmelse af mennesket som et politisk væsen.¹⁹⁵ De neo-romerske republikanister¹⁹⁶ vil snarere fokusere på Sallusts og Ciceros opfattelse af *libertas* som en personlig frihed fra den undertrykkelse, som romerne siden kongernes fordrivelse havde forbundet med monarkiet (*regnum*). Det er typisk, at uenigheden er knyttet til valget af de historiske forbilleder, republikanisterne støtter sig på og lader sig inspirere af.¹⁹⁷ Forskellene mellem fløjene er dog ikke større, end at man med rimelighed kan opfatte

republikanismen som en samlet retning inden for moderne politisk teori.¹⁹⁸ Tilhængerne af den neo-athenske republikanisme har især været at finde i USA.

Et fælles mål for alle republikanister er ønsket om at genskabe et aktivt borgerskab, og som forudsætning for et aktivt borgerskab må man genskabe den mentalitet, som de aktive republikanske borgere bør være besjælet af: De skal være patriotiske og indstillet på at sætte almenvellet over private interesser;¹⁹⁹ de skal ikke isolere sig i privatsfæren, men deltage i det fællesskab, der udspiller sig i det offentlige rum. Det er denne indstilling, som Aristoteles kaldte borgerens *arete*, Cicero hans *virtus*, Machiavelli *vivere civile*, Montesquieu *vertu politique*, og Madison *civic virtue*. På ældre dansk – og nu igen – kaldes det »borgerdyd«.

Hvad er det så for værdier, republikanismen vil have fremmet? I den neo-romerske version består civic virtue fortrinsvis i at virke for friheden, forstået som frihed fra arbitrær dominans.²⁰⁰ Republikanismen foreskriver den måde, man skal arbejde for værdierne, men vil ikke specificere, hvilke værdier der skal kæmpes for. Det må borgerne selv bestemme. De har jo friheden til at gøre det. Her lægger republikanisterne sig tæt op ad liberalisterne: Begge retninger beskriver en procedure, uden at gå nærmere ind på, hvad proceduren skal bruges til.²⁰¹

Den neo-athenske fløj af republikanisterne er langt mere tilbøjelig til at debattere de værdier, der skal skabes eller rettere genskabes. For republikanismen er fast forankret i historien, og i denne sammenhæng er det oplagte forbillede the Founders: Jefferson, Madison, John Adams, Hamilton og en række af de andre store skikkelser, der skabte Amerikas Forenede Stater. Det er deres idealer, der i betydeligt omfang er gået tabt, og som skal genskabes.

Nogle af disse værdier vedrører familie og ægteskab og de pligter, der er forbundet med at leve harmonisk som hustru, mand og børn. Andre er mere knyttet til den økonomiske sektor. Jefferson og Madison mente, at det var selvejerbonden, der var rygraden i det amerikanske samfund, og at republikkens vel beroede på bøndernes hæderlighed, sparsommelighed, flid og dygtighed. I forholdet til staten var lovlydighed og respekt for autoriteterne og traditionen blandt de dyder, som holdt republikken sammen.

Som særlige *civic virtues* regnedes mod og mandighed, der kom til udtryk i fædrelandskærligheden og borgernes villighed til at kæmpe for nationens magt og ære. Endelig er der religionen, der sammen med familiefølelsen og fædrelandskærligheden er blevet anset for den vigtigste af de samfundsbevarende værdier. Religionen, fædrelandet og familien er de tre grundpiller, som the Founders ville bygge republikken på. Alle disse *civic virtues* debatteres fx i Sandel's bog som de værdier, som Amerika bekendte sig til fra De Forenede Staters fødsel i slutningen af det 18. årh. og frem til begyndelsen af det 20. årh.²⁰²

Gennemgangen af de tabte værdier har klart et nostalgisk præg, men det ligger implicit i hele skildringen, at de bør genvindes. Samfundsforandringerne gennem de sidste 200 år medfører naturligvis, at de ikke skal genskabes i netop den form, de havde på the Founders' tid. Men i hvilken form og hvordan værdierne skal genvindes, får vi ikke så meget at vide om. Det nærmeste, vi kommer en handlingsplan, er republikanisternes overbevisning om, at værdierne skal genskabes gennem opdragelse og uddannelse, gennem debat og meningsudveksling,²⁰³ og at de skal genskabes nedefra i familier og lokalsamfund for derfra at nå op på nationalt niveau.²⁰⁴

I opfattelsen af hvad *civic virtue* går ud på, står den neo-romerske fløj af republikanisterne tæt på tilhængerne af det liberale demokrati: Friheden er den centrale værdi, og det er frem for alt den, man som borger skal kæmpe for. Den neo-athenske fløj kommer derimod til at nærme sig de neokonservative. I kritikken af liberalismen søger de neokonservative også tilbage til the Founders og de idealer, de kæmpede for: *God, country and family* er grundbegreber i den neokonservative ideologi; og de citerer af Madison og Jefferson, som man finder hos de neo-athenske republikanister, står også at læse i de bøger, der beskriver de neokonservative værdier. Fremhævelsen af lokalsamfundenes betydning for værdiernes opretholdelse er et andet felt, hvor de neokonservative og de neo-athenske republikanister kommer tæt på hinanden.²⁰⁵

At genskabe borgerdyden – såvel i den neo-romerske som den neo-athenske variant – forudsætter, at der hos borgerne er en vilje

til at gøre det, og i diskussionen af, hvordan mennesker kan motiveres til at blive aktive borgere, skelner republikanisterne mellem tre forskellige begrundelser: (a) Man kan hævde, at politisk aktivitet er en borgerpligt, som alle skal underkaste sig for at få staten og samfundet til at fungere. (b) Man kan opdrage folk til at opfatte et politisk aktivt liv som noget positivt, noget som man deltager i af lyst og ikke kun af pligt. (c) Man kan indrette forholdet mellem privat fordel og almenvellet på en sådan måde, at folk ved at forfølge private interesser samtidig kommer til at gavne almenvellet.²⁰⁶ De tre forskellige motivationer kan naturligvis overlappe hinanden. Borgerdyden er ikke kun en pligt, den kan også være en kilde til glæde, og i en række tilfælde forenelig med, hvad der er til deres personlige fordel.²⁰⁷ Men republikanisterne deler sig i vægtningen af de forskellige motivationer. De neo-athenske republikanister opfatter først og fremmest det aktive borgerskab som en livsværdi, somme tider endog som et grundvilkår for mennesket. De tilslutter sig Aristoteles' bestemmelse af det typiske menneske som et politisk væsen.²⁰⁸ De neoromerske lægger derimod vægten på at skabe et sammenfald af privat fordel og almenvellet. Både Machiavelli, Harrington og the Founders mente, at divergerende private interesser, når de filteredes gennem et repræsentativt politisk system, ville udfælde sig i beslutninger, der tjente almenvellet.²⁰⁹ I moderne regi findes denne opfattelse udtrykt i det berømte udsagn: »Hvad der er godt for landet, er godt for General Motors, og omvendt«. ²¹⁰ De neoromerske republikanister lægger sig tættere op ad liberalisterne, der fortrinsvis vil opfatte den politiske aktivitet som et middel til at nå personlige mål.

14. Den moderne republikaniskes gennemslagskraft

Men hvordan går det så med at genskabe den aktive borger? Og hvordan går det med at få borgerne til at udvise den borgerdyd, der skal få det visnende demokrati til at blomstre op på ny? I England har man i republikanismens ånd indført *citizenship* som obligatorisk skolefag.²¹¹ I USA er der mange steder sket en styrkelse af lokalsamfund: naboforeninger, faglige og kirkelige or-

ganisationer osv. Men er det nok? Det, der måske ville gøre en forskel, var at lade borgerne være medbestemmende i en række sager, både lokalt og nationalt. Men det vil republikanismen ikke vide af. Ligesom Jefferson, Madison og Hamilton i 1780erne er de tilhængere af en repræsentativ republik. De står fast på, at demokrati forstået som folkets direkte udøvelse af magten er populistisk og nødvendigvis vil føre til tyranni, til vilkårlig dominans, altså til negationen af den republikanske frihed.

Det, republikanisterne vil have, er, at alle borgere skal føle det som en livsopgave at deltage i den offentlige debat; de skal formulere synspunkter og protestere mod enhver form for vilkårlig dominans. Men borgerne må ikke være med til at bestemme noget som helst, med mindre de hører til den halve promille af befolkningen, der er valgt til at træffe politiske beslutninger. Republikanisterne fremtræder som indædte modstandere af enhver form for direkte demokrati, ikke blot folkeafstemninger, hvor man lader alle borgere træffe afgørelse om et politisk problem, men også den demokratiske procedure, hvor man forelægger politiske problemer for randomiserede paneler af borgere udtaget ved lodtrækning. Det er den form for folkestyre, som i dag almindeligvis kaldes demarki²¹² i stedet for demokrati, og som er udviklet i forbindelse med studiet af lodtrækning som politisk procedure. Studier, der ligesom republikanismen har stærke rødder tilbage til den italienske renaissance og den klassiske oldtid.²¹³

Langt den mest sofistikerede og bedst afprøvede version af denne form for demokrati er den såkaldte *deliberative opinion poll*, som især James Fishkin har udviklet siden begyndelsen af 1990erne og afprøvet i forbindelse med flere parlamentsvalg og enkelte referenda: Nogle uger før et valg eller et referendum udtages 300 til 500 borgere ved lodtrækning, og de skal være randomiserede på en sådan måde, at man får repræsentanter fra begge køn og alle aldersklasser, fra forskellige erhverv og uddannelsesniveauer, fra forskellige egne i landet og forskellige politiske partier osv. Straks efter at de er udpeget, stemmer panelet første gang om det problem, de skal behandle. I løbet af nogle uger forsynes de med den nødvendige information og får mulig-

hed for selv at søge yderligere information. Derefter bringes de sammen en weekend, hvor de indbyrdes drøfter problemerne og stiller spørgsmål til indkaldte eksperter og politikere, og til sidst stemmer de om sagen, eller om, hvilket parti de vil støtte. Hvis randomiseringen er ordentligt gennemført, og panelet virkelig repræsenterer et gennemsnit af befolkningen, kan vi med temmelig stor sikkerhed få at vide, både hvordan hele folket ville afgøre sagen, hvis de havde skullet stemme uden nogen information og debat, og hvordan afgørelsen ville falde ud, hvis hele folket var blevet informeret på samme niveau som panelet. I modsætning til de fleste andre modeller for demarki, forestiller Fishkin sig ikke, at panelet træffer den endelige afgørelse. Dets afstemningsresultat er tænkt som et alternativ til de sædvanlige ureflekterede meningsmålinger op til et valg eller et referendum og som en rettesnor for vælgerne, når hele folket nogle uger senere går til stemmeurnerne.²¹⁴ Metoden kan naturligvis også bruges i forbindelse med afgørelser, der skal træffes af et parlament eller en anden repræsentativ politisk institution. Den er faktisk et glimrende eksempel på gensidig kontrol og kontestatorisk demokrati, altså det som republikanisterne netop går ind for. Men i litteraturen om den moderne republikanisme har jeg kun set én eneste henvisning til Fishkin's *deliberative poll* som en anbefalelsesværdig procedure, hvis man vil skabe et politisk aktivt borgerskab.²¹⁵

Jeg tror, der er et misforhold mellem de store opgaver, som republikanisterne vil pålægge borgerne, og den ringe indflydelse, som de vil tilstå dem. Og hvis det viser sig at være tilfældet, vil republikanismen forblive en teoretisk retning i politisk filosofi. Den vil have en vis betydning for den politiske diskurs og debat. Republikanismen vil blive diskuteret på universiteter og i lærde selskaber, men det er tvivlsomt, om dens program vil få større praktisk betydning. Om det nye engelske skolefag *citizenship* vil kunne ændre situationen, vil fremtiden vise. Som forholdene er i dag, er der i hvert fald ikke meget, der tyder på, at republikanismen vil få en afgørende indflydelse på den politiske kultur i Danmark.

Som udtryk for det, som jeg tror er den udbredte holdning blandt danske borgere i dag, vil jeg citere et afsnit fra Niels

Højlands lille bog: *Folkeafstemninger – en trussel mod demokratiet*:

»Der er nogen, der gerne vil bilde os ind, at vi bør have dårlig samvittighed, hvis vi ikke hele tiden beskæftiger os med politik. Der er nogen, som vil mistænkeliggøre vore politikere for os ved at sige, at hvis vi ikke hele tiden er over dem, så snyder de os og tager magten fra os. Der er nogen, der synes at opfatte demokratiet som en stor myretue, hvor vi alle hele tiden bør være optaget af at slæbe politiske pinde frem og tilbage. Og der er nogen, der derfor jeremierer over denne elendige tid vi lever i, hvor folk ser fjernsyn, eller dyrker sport, eller drikker bajere sammen med vennerne frem for at gå til politiske møder og deltage aktivt i den politiske debat. Jeg synes, at disse politiske alvorsmænd har glemt, at det politiske ikke er noget i sig selv. Ikke engang i et demokrati. Og at vi har valgt politikere til at tage sig af et job, som vi helst selv vil være fri for. Jeg synes de glemmer, at det politiske drejer sig om nogle begrænsede og praktiske opgaver, der skal løses, og ikke om hele tilværelsen. Jeg ved ikke, om mennesket er et *zoon politikon*, et samfundsdyr, som Aristoteles hævdede. Men jeg vil i hvert fald nødig have denne bestemmelse over mig som en ideal fordring. Det er, hvad der sker, hvis demokratiet skal være totalt og altomfattende. Hvis man ikke fastholder distancen mellem borger og politiker. Og fastholder retten til politisk dovenskab blandt vælgerne.«²¹⁶ Der er en afgrund mellem denne frimodige nedprioritering af det politiske og den store indsats, som Niels Højland gennem et langt liv selv har ydet som borger, og netop som borger i republikanistisk forstand.

Foruden den fremherskende politiske dovenskab er der en anden tendens i samtidens samfund, som sandsynligvis vil spænde ben for ethvert forsøg på at skabe et samfund af republikanistiske borgere, der er præget af den rette borgerdyd og villige til at sætte almenvellet over private interesser. Og det er den stadig mere fremherskende mig-mig-mig-mentalitet, som gennem den sidste generation har kunnet spores med stedse større tydelighed først i folkeskolen og gymnasiet, efterhånden også på universiteterne og overalt i samfundet. Hvad grunden er til denne mentalitetsændring, skal jeg ikke gøre mig klog på. Den er formentlig en følge

af ungdomsoprøret i 1968, og så længe den er fremherskende, vil individers umistelige rettigheder og personlige livsmål veje tungere end hensynet til almenvellet og vort fælles samfund.

Det politiske menneske var en realitet i den oldgræske bystat. Det findes kun sporadisk i det moderne demokrati, og mindre i dag end for en generation siden. *Kan* det aristoteliske politiske menneske genskabes? Og *skal* det genskabes? Det er to vigtige spørgsmål, som vi må tage stilling til.

II. Den historiske republikanisme

1. Indledning

I den første del af mit essay koncentrerede jeg mig om den moderne republikanisme og behandlede dens historiske forudsætninger som baggrundsstof. I dette kapitel vil jeg vende problemstillingen på hovedet og give en historisk fremstilling af de tanker og idéer, som den moderne republikanisme bygger på og gerne vil have genoplivet. Mit emne er en kanon af hovedværker i den politiske filosofi. De rækker tilbage til den klassiske oldtid og frem til oplysningstiden, og forfatterne til disse skrifter udgør, hvad jeg ovenfor har kaldt republikanismens kongerække. Lad mig opregne dem endnu en gang: Platon, Aristoteles, Sallust, Cicero, Livius, Machiavelli, Harrington, Montesquieu, Rousseau, Jefferson, Madison, Paine og Kant.²¹⁷ I dette korte essay må jeg være selektiv, og jeg har valgt at lægge hovedvægten på Platon og Aristoteles, Cicero, Machiavelli, Harrington, Montesquieu, samt Jefferson og Madison. Andre vil kort blive omtalt i den kontekst, hvor de hører hjemme.

Alle disse filosoffer og statsmænd vil i dette kapitel blive set under en bestemt synsvinkel: republikanismens; og det resulterer naturligvis i en vis skævvridning af værkerne. De historisk orienterede republikanister er ofte fremragende historikere, der fortolker de forfatterskaber, de studerer, i deres historiske kontekst. Som typiske eksempler kan jeg nævne Quentin Skinner og John Pocock. Men når de historiske studier omsættes til moderne politisk filosofi, som skrives med det formål at skabe et bedre samfund, vil en del af det historiske stof blive skudt i baggrunden eller forbigået i tavshed. Lad mig give et eksempel:

Det er især fra Machiavelli, de moderne republikanister har overtaget deres definition af frihed som fravær af vilkårlig dominans. Men Machiavelli skriver også, at denne frihed i en stat typisk fører til statens storhed, velstand og magt – altså dominans over andre stater.²¹⁸ Ifølge Machiavelli er det romernes frihed, der ligger til grund for deres ekspansion under republikken og

dannelsen af det romerske imperium.²¹⁹ Machiavelli lægger heller ikke skjul på, at der er forskel på folk: Nogle ønsker friheden for at få magt, de fleste for at kunne leve i sikkerhed.²²⁰ Men disse aggressive aspekter af Machiavellis frihedsbegreb interesserer ikke de moderne republikanister og bliver kun sparsomt citeret.²²¹

Vi må ikke glemme, at alle de kyniske tanker om politik, som står i Machiavellis lille skrift *Fyrsten*, faktisk også kan læses i hans langt større værk *Drøftelser af Livius*,²²² hvor de findes side om side med de tanker om frihed, borgerdyd og almenvellet, som den moderne republikanisme interesserer sig for.

2. Platon og Aristoteles

Republikanisternes kongerække begynder med Aristoteles, og nogle vil endda tage Platon med som den første,²²³ især på grund af de synspunkter, han fremfører i dialogen *Staten*.²²⁴ For en umiddelbar betragtning er det ret forbavsende: Både Platon og Aristoteles mente, at kongedømme var den bedst tænkelige forfatningsform,²²⁵ og ingen af dem anså politisk frihed for en central værdi, som et samfund burde bygge på. Platon mente, at den personlige frihed var en demokratisk misforståelse af menneskelivets egentlige mening: at finde og udfylde sin plads i bystaten.²²⁶ Og Aristoteles hævder, at den politiske frihed er specifikt knyttet til den demokratiske statsform, og at det er det demokratiske ideal: at leve efter forgodtbefindende, der fører til den fjerde og mest perverterede form for folkestyre.²²⁷

At lade republikanismens historie begynde med Platon og Aristoteles er imidlertid ikke helt så uforståeligt, som man umiddelbart skulle tro. Man skal bare gå en omvej.

Det er begge filosofers opfattelse af mennesket som borger snarere end som individ,²²⁸ der har inspireret republikanisterne. Det er således typisk, at det græske ord for privatperson, *idiotēs*, hyppigst betegner den menige borger, der aktivt udøver sine politiske rettigheder uden at beklæde et embede, og kun langt sjældnere bruges om det individ, der foretrækker at leve sit liv i privatsfæren uden at blande sig i politik.²²⁹ Platon og Aristoteles

var også enige om, at staten bør indrettes med henblik på almenvellet, altså helhedens tarv, ikke med henblik på det, der tjener en enkelt klasses interesser.²³⁰ Et andet anliggende, som interesserer republikanisterne, er de to filosofers opfattelse af, at opdragelse og uddannelse bør være et offentligt anliggende (som i Sparta) og ikke henvist til privatsfæren (som i Athen).²³¹

Det er dog fortrinsvis Aristoteles, republikanisterne er inspireret af, og overalt i deres skrifter²³² henvises der til hans opfattelse af mennesket som et socialt væsen, Aristoteles vil endda sige et politisk væsen, et *politikon zoon*, der skal realisere sin sande natur som borger (*polites*) i en bystat (*polis*).²³³ Menneskets livsmål er ikke arbejde og erhverv, for i den bedste bystat er borgerne friholdt fra arbejde.²³⁴ Det er heller ikke krig og tapre bedrifter, for den bedste stat kan godt ligge isoleret, uden ydre fjender, der skal bekæmpes.²³⁵ Borgernes egentlige opgave er at deltage i statsstyrelsen, typisk på skift.²³⁶ At være borger bliver et livsmål og ikke blot et middel til at nå andre mål. Menneskelivets sande mening er for Aristoteles at stå sammen om det politiske fællesskab.²³⁷ Andre livsmål (som tilfredsstillelse af materielle behov og erkendelse) er livsmål for henholdsvis undermennesker og overmennesker, ikke for det artstypiske menneske. Borgeren skal deltage i bystatens politiske institutioner; sammen med sine medborgere skal han fastsætte og fordele værdierne i samfundet, og det skal han gøre med sand altruisme i fællesskabets ånd. Under beslutningsprocessen skal han opfatte sig selv som en af de andre.²³⁸

Når republikanisterne bruger de gamle grækere som forbillede, er det fortrinsvis Aristoteles' tanker om mennesket som et *zoon politikon*, de fremhæver, sammen med hans opfattelse af, at politisk adfærd er et livsmål for det artstypiske menneske, ikke blot et middel til at nå andre mål. Det kan derfor undre, at den fløj af republikanisterne, der diskuterer Aristoteles, bliver kaldt den neo-athenske. Det er rigtigt, at athenerne ligesom andre grækere delte Aristoteles' syn på deltagelse i de politiske institutioner som en livsværdi.²³⁹ Men Aristoteles opfattede samtidens athenske demokrati som en forfejlet forfatning: Det var forkert at lade en bystat styre af en folkeforsamling, som kun tilgodeså de fattiges særinteresser, og ikke af lovene, der sikrede hensynet

til almenvellet.²⁴⁰ Omvendt kan man aldrig hos de såkaldt neo-athenske republikanister finde nogensomhelst positiv omtale af de athenske demokratiske institutioner. I det omfang det direkte demokrati overhovedet omtales, er de neo-athenske republikanister enige med Aristoteles om, at det er en populistisk styreform, der fører til massetyranni, og således til det, som republikanister frem for alt vil undgå: vilkårlig dominans.²⁴¹

Opdelingen i en neo-athensk og en neo-romersk republikanisme er indført af dem, der anser sig selv for at høre til den neo-romerske fløj.²⁴² Og betegnelsen neo-romersk dækker deres synspunkter ganske godt. Men betegnelsen neo-athensk er direkte vildledende. Den indebærer, at neo-athenerne skulle være tilhængere af direkte demokrati og henvise til det athenske demokrati som et forbillede. Det er der ingen af de såkaldte neo-athenske republikanister, der gør. Hvis man endelig vil have en dækkende betegnelse for, hvad de står for, skulle man langt hellere tale om en neo-aristotelisk republikanisme.²⁴³

En anden grund til at lade den republikanske kongerække begynde med Platon og Aristoteles er, at det er dem, der har skabt den forfatningstypologi, som hele den senere vestlige politiske filosofi er bygget op over, og som derfor også republikanismen må forholde sig til. Selv om fraværet af monarki ikke længere er et centralt aspekt af den moderne republikanisme, er det modsætningen mellem republik og monarki, der har været grundlaget for republikanismen fra den italienske renæssance helt op til det 19. årh. Derfor bliver forfatningstypologien et meget vigtigt aspekt af den historiske republikanisme.

I den klassiske oldtid lagde man antallet af regerende til grund for klassifikationen af forfatninger og skelnede mellem tre hovedtyper: enevælde, fåmandsvælde og folkevælde.²⁴⁴ Ifølge Platon, Aristoteles og senere Polybios fandtes hver af dem i en positiv og en negativ variant.²⁴⁵ I den positive variant fulgte man loven, og der blev regeret til alles bedste. I den negative variant lod de regerende hånt om lovene og så kun på egen fordel. Ifølge disse kriterier får vi det berømte seksdelte forfatningsskema, som i Aristoteles' version ser således ud:²⁴⁶

Fig. 1.	Enevælde	Fåmandsvælde	Folkevælde
God variant	kongedømme	aristokrati	borgerforfatning
Afart	tyranni	oligarki	demokrati ²⁴⁷

Den grundlæggende distinktion går mellem tre gode og tre slette forfatningsformer, men også inden for de to grupper er der en rangfølge: Af de gode forfatninger er kongedømme den bedste og demokrati eller borgerforfatning den ringeste, men af de slette forfatningstyper er demokrati den bedste og tyranni den værste.²⁴⁸

Den principielle seksdeling af forfatningerne forandres imidlertid, når Platon og Aristoteles flytter fokus fra teori til praksis. En bystat er et politisk fællesskab, nærmere bestemt et fællesskab af politisk berettigede borgere.²⁴⁹ Under den gennemførte enevælde sidder monarken inde med al magt, og der er i princippet kun én borger i staten: kongen i den gode variant, tyrannen i den slette. Det er dybest set uforeneligt med et politisk fællesskab, der forudsætter en flerhed af personer.²⁵⁰ Desuden erkender både Platon og Aristoteles, at kongedømmet i sin bedst tænkelige form er en utopi, en forfatning, der aldrig ville kunne føres ud i livet.²⁵¹

Hvis man flytter fokus fra abstrakt filosofi til historisk virkelighed, kan man derfor se bort fra enevælden og koncentrere sig om fåmandsvælde og folkevælde som de eneste forfatningstyper, der bør analyseres nærmere. Denne holdning møder vi både hos Platon og Aristoteles.

I *Staten* skildrer Platon en bystat styret af den bedste og klogeste som konge eller af en lille gruppe blandt de bedste og klogeste som et aristokrati.²⁵² Men Platon vidste godt, lige som vi ved det i dag, at en stat, hvor de gode og kloge har magten, aldrig nogensinde vil blive en realitet. Den er en utopi i ordets egentlige forstand. Derfor skrev han i sin høje alderdom dialogen *Lovene*, der handler om en idealstat, som han anså for realisabel,²⁵³ og den styres ikke af en konge, men af embedskollegier og råd.²⁵⁴

Tilsvarende erkendte Aristoteles, at det ikke er realistisk at forvente et monarki, hvor magten udøves af én person, hvis klogskab og moral overgår alle andre borgeres tilsammen.²⁵⁵ I de mere historisk orienterede bøger af *Politikken* (bog 4-6) introducerer han derfor en empirisk funderet forfatningsmodel, som er stærkt modificeret i forhold til den seksdelte model, som vi finder i bog 3.²⁵⁶ Han ser bort fra kongedømme og tyranni og koncentrerer sig i stedet om fåmandsvælde og folkevælde. Nu er gode forfatninger altid sjældne, og det gjaldt også i Hellas på Aristoteles' tid. Ikke uden beklagelse må han erkende, at der ikke findes mange eksempler på aristokrati og borgerskabsforfatning.²⁵⁷ Oligarki og især demokrati er de altdominerende forfatningstyper i Hellas,²⁵⁸ og da modsætningen mellem én positiv og én negativ variant er alt for rigoristisk til at kunne appliceres med udbytte, modificerer Aristoteles den seksdelte forfatningsmodel.

I stedet arbejder han nu med to grundtyper: oligarki og demokrati,²⁵⁹ som hver forefindes i fire forskellige varianter med glidende overgange fra variant til variant. Den første variant er den mest positive og mindst karakteristiske for forfatningstypen; den fjerde variant er derimod den ringeste og mest rendyrkede udformning af statsformen.²⁶⁰

Samtidig erkender Aristoteles, at en forfatning kan rumme både demokratiske og oligarkiske forfatningselementer, f.eks. lodtrækning af embedsmænd (som er demokratisk) forbundet med et (oligarkisk) krav om en formuecensus som betingelse for at kunne beklæde et embede. Især vil elementer fra oligarki type I og demokrati type I have en tendens til at optræde sammen i en »blandet forfatning« og termerne *aristokratia* og *politeia* bliver nu omdefineret fra at betegne to rene forfatningstyper til at betegne enten en mellemproportional mellem demokrati og oligarki,²⁶¹ eller også en blanding af de to forfatningsformer.²⁶² Hvor blandingen er overvejende oligarkisk, kan termen *aristokratia* også anvendes. Hvis blandingen er mere demokratisk, klassificeres forfatningen nu som en »borgerskabsforfatning« (*politeia*).²⁶³ Aristoteles nye forfatningstypologi kan anskueliggøres ved følgende skema:

Yderpunkt	Midte	Yderpunkt	Fig. 2
	Aristokrati/Borgerskabsforfatning		Blandet
	Oligarki I	Demokrati I	
	Oligarki II	Demokrati II	
	Oligarki III	Demokrati III	
	Oligarki IV	Demokrati IV	Ren

I en politisk analyse af faktiske forfatninger er denne model langt mere anvendelig end den seksdelte typologi, og også teoretisk frembyder den en fordel for Aristoteles derved, at den gode forfatning nu optræder som en mellemproportional mellem de slette forfatninger: oligarki og demokrati. Både i moralæren og i sin politiske filosofi ønsker Aristoteles at opfatte det gode som den rette midte mellem en overdrivelse og en underdrivelse. Den smukke egenskab »mod« opfattes således af Aristoteles som den rette midte mellem »dumdristighed«, som er en overdrivelse, og »fejhed«, som er en underdrivelse.²⁶⁴ I den seksdelte model (Fig. 1) står kongedømme og tyranni på yderpladserne, og midten optages af borgerskabsforfatning, som er den ringeste af de gode forfatninger og demokratiet, som er den bedste af de slette. I Aristoteles' modificerede forfatningsmodel (Fig. 2) står den bedste forfatning som den rette midte mellem rent oligarki og rent demokrati: forfatningen domineres af middelklassen,²⁶⁵ borgere med beskedne midler, fortrinsvis bønder,²⁶⁶ deres fremherskende dyd er tapperhed (*andreia*),²⁶⁷ som de kan vise, når de kæmper i hæren som sværtbevæbnede infanterister (hoplitter).²⁶⁸ Det radikale oligarki skæmmes af en overdrivelse i velstand, hvor de rige udnytter de fattige, og det radikale demokrati skæmmes af en mangel på velstand, der får demokraterne til uretfærdigt at benytte deres flertal i folkeforsamlingen til at plyndre de rige.

Når Aristoteles beskriver aristokrati/borgerskabsforfatning som en blandet forfatning, er det typisk de politiske institutioner, der kombineres: enten selve statsorganerne (folkeforsamling over for embedskollegier) eller den måde, på hvilken de er udpeget og

indrettet (valg over for lodtrækning, ulønnet over for lønnet deltagelse).²⁶⁹

Når aristokrati/borgerskabsforfatning opfattes som en mellemforfatning, lægges vægten på befolkningens sociale sammensætning snarere end på de politiske institutioner. I stedet for den skarpe opdeling i rige og fattige, som Aristoteles lægger til grund i bog 3, introduceres nu en middelklasse, som ofte identificeres med de borgere, der gør militærtjeneste som infanterister, og tvedelingen i rige og fattige afløses af en tredeling: I et oligarki styrer de rige, i et demokrati de fattige, hvorimod det er middelklassen, der har magten, når forfatningen er en kombination af aristokrati og borgerskabsforfatning.²⁷⁰

Platons og Aristoteles' udeladelse af enevælden som en gyldig forfatningsform for en bystat og fraværet af monarki i Aristoteles' reviderede forfatningsmodel burde interessere republikanisterne, men er sært nok gået upåagtet hen. Det, de har interesseret sig for, er den blandede forfatning, og her har de valgt at fokusere på en anden tradition end den, Aristoteles gør sig til talsmand for. Hos Aristoteles er den blandede forfatning en kombination af fåmandsvælde (typisk oligarki) og folkevælde (typisk demokrati). En alternativ teori, som kort omtales af Aristoteles, er at tage den seksdelte model som udgangspunkt og opfatte den blandede forfatning som en kombination af alle tre grundtyper, både enevælde, fåmandsvælde og folkevælde. Det historiske forbillede for denne model er den spartanske forfatning, hvor de to konger opfattes som det monarkiske element, gammelmandsrådet som det oligarkiske og de fem folkevalgte eforer som det demokratiske.²⁷¹ Denne model blev overtaget af Polybios og appliceret på den romerske forfatning.²⁷² Den dukker op igen hos Machiavelli i hans overvejelser over Livius og kommer herefter til at dominere den senere republikanske tradition.

I klassifikationer af forfatningsformer er dette skema blevet brugt helt op til vor tid enten i sin tredelte eller i sin seksdelte form.²⁷³ Og man ser straks, at republik og republikanisme ikke har nogen plads i skemaet. Republik hører hjemme i en klassifikation, der er baseret på en tvedeling af forfatningsformerne i monarkier over for republikker; og monarkierne kan så enten være

kongedømmer, tyrannier eller andre former for fyrstendømmer, medens republikkerne kan være forskellige former for fåmandsvælde eller folkevælde. Republikken er således en statsform, der går på tværs af den traditionelle og ellers fremherskende opdeling af statsformer i enevælde, fåmandsvælde og folkevælde. Det fremhæves også udtrykkeligt af Thomas Paine i *The Rights of Man*²⁷⁴ og af Immanuel Kant i *Zum ewigen Frieden*.²⁷⁵

3. Cicero

En af republikanismens mærkesager i studiet af den politiske filosofis udvikling og tradition er at flytte fokus fra Hellas til Rom. Den ledende skikkelse i denne nyorientering af idéhistorien er Quentin Skinner,²⁷⁶ og der kan ikke være tvivl om, at han har ret i at betone, at det ofte var Cicero snarere end Platon og Aristoteles, der var den umiddelbare inspiration for mange af humanisterne i renæssancen. Men der skal heller ikke herske tvivl om, at romerne, hvad politisk filosofi angår, stod på skuldrene af grækerne, ligesom de gjorde i de fleste andre studier. Så bag de latinske tekster gemmer sig tanker, der står på græsk i Platons og Aristoteles' skrifter.

De vigtigste latinske værker om stat og samfund er skrevet af den filosoferende politiker Cicero samt historikerne Sallust og Livius. Jeg vil i denne sammenhæng fokusere på Cicero, men inddrage passager fra andre forfattere.

Ciceros vigtigste bidrag til den politiske filosofi er hans værker om staten (*De re publica*), om lovene (*De legibus*) og om pligterne (*De officiis*). Hovedskriftet er nok *De re publica*. Men dette værk gik tabt tidligt i middelalderen, og først i 1819 gen fandt man i Vaticanbiblioteket et manuskript, hvor henvend halvdelen af Ciceros afhandling kunne læses bag en overskrevet tekst af Augustin.²⁷⁷ Skriftet har altså ikke været tilgængeligt for Machiavelli, Harrington, Montesquieu eller de andre politiske filosoffer, der står centralt i republikanismens historie. Men det, der står i det genfundne manuskript, ligger på linie med, hvad renæssancens og oplysningstidens filosoffer kunne læse i Ciceros øvrige værker og i den øvrige latinske litteratur.

Ciceros udgangspunkt er, at mennesket af natur er et socialt væsen²⁷⁸ – her følger han Aristoteles – og at dets medfødte drift til at forsvare fællesskabet er stærkere end dets lyst til at leve efter forgodtbefindende.²⁷⁹ Han hævder endvidere, at menneskets medfødte dyd viser sig i handling, ikke i filosofisk refleksion, og at statsfællesskabet er det rum, hvor mennesket kan udfolde sig.²⁸⁰ Hos Cicero er der ingen spor af en oprindelig samfundspagt, hvor det politiske fællesskab skabes ved en kontrakt mellem individer.²⁸¹ Det artstypiske menneske er borger snarere end individ. Det betyder, at menneskene kan formås til af egen drift at gøre det, som de ellers ville blive tvunget af lovene til at gøre. Almenvellet går forud for personlige interesser herunder forholdet til venner og bekendte samt forretningsanliggender.²⁸² Borgerne bør vise patriotisme og være rede til at ofre deres liv for fædrelandet.²⁸³ Vi lades aldrig i tvivl om, at dyden i Ciceros skrifter er en borgerdyd.

Det fællesskab, som Cicero anser for en naturgiven størrelse, kaldes snart *civitas* og snart *res publica*.²⁸⁴ Der er ingen tvivl om, at det er et politisk fællesskab. Om man vil kalde det en stat, afhænger af, hvor bredt eller snævert man vil opfatte statsbegrebet,²⁸⁵ og det er irrelevant i denne sammenhæng. Cicero definerer *res publica* som *res populi*, dvs. »folkets sag«,²⁸⁶ og han tilføjer, at *populus* ikke er ethvert folk, men kun et, der er knyttet sammen i et retsfællesskab og et interessefællesskab. *Res publica = res populi* er den fælles sag, det fælles bedste. En forfatningsform, der ikke tilgodeser det fælles bedste, men kun en bestemt persons eller klasses interesser, er derfor ikke en rigtig *res publica*. Og Cicero kan derfor kassere både den enevældige konges tyranni²⁸⁷ og det demokratiske folks massetyranni²⁸⁸ som defekte statsformer, der ikke fortjener at kaldes *res publica*. I en sand *res publica* må der herske frihed for hele folket, og det vil sige en lighed i frihed, *aequa libertas*.²⁸⁹ *Libertas* omfattede den sum af rettigheder en romersk borger besad, og kernen i *aequa libertas* var lighed for loven.²⁹⁰ En fuldstændig lighed i rettigheder, som demokraterne ønsker, afvises af Cicero som både umulig og uretfærdig.²⁹¹ Der er altså en uløselig forbindelse mellem *res publica* og *libertas*, mellem staten og friheden.

En analyse af det romerske frihedsbegreb må tage sit udgangspunkt i det faktum, at en betragtelig del af befolkningen i Rom og Romerriket var slaver. Enhver person var således enten fri eller slave. En fri person er en person, der er sin egen herre og ikke er underkastet en andens dominans. En slave er omvendt en person, der er i en andens magt.²⁹² Det er den definition af frihed, der findes i Romerretten: »Frihed er en naturgiven mulighed for at [gøre] det, som man har lyst til, hvis ikke det forhindres enten af tvang eller lov. Slaveri er en folkeretlig institution, hvorved en person i strid med naturen underkastes en anden persons dominans.«²⁹³ Samme opfattelse findes overalt hos de klassiske forfattere bortset fra, at der hos dem intet står om, at slaveri er i strid med naturen. Når en slave i Rom blev frigivet, blev han romersk borger og fik alle de rettigheder, der var knyttet til borgerskabet.²⁹⁴ Der var således en tæt sammenhæng mellem frihed og borgerret.

Ligesom individer kan også stater besidde eller være berøvet deres frihed. Hvad den ydre suverænitet angår, står uafhængige stater over for lydstater. Flyttes fokus til den indre suverænitet, skelnede romerne mellem frie stater og monarkier.²⁹⁵ Lige siden kongernes fordrivelse i 510 f.Kr. havde romerne en tilbøjelighed til at opfatte kongedømme som tyranni, og forholdet mellem konge og undersåtter blev sidestillet med forholdet mellem herre og slave.²⁹⁶ En fri stat blev ikke styret af individer, men af lovene.²⁹⁷ Friheden er nok muligheden for at leve, som man vil,²⁹⁸ men det kan kun lade sig gøre i en fri stat styret af loven, og det er denne sammenhæng mellem friheden, staten og loven, der ligger bag Ciceros udsagn om, at vi alle må være slaver af loven, for at vi kan være fri.²⁹⁹

Men ved siden af dette positive frihedsbegreb omtaler Cicero et andet negativt frihedsbegreb, som han tager afstand fra: det demokratiske frihedsbegreb, som består i enhver ret til at leve, som han vil, uden at skulle rette sig efter andre. Denne frihed fører til anarki. Enhver form for ledelse er ophævet, borgerne mister respekten for lovene og er til sidst uden nogen som helst form for herre.³⁰⁰ Cicero stempler denne form for frihed som tøjlesløshed (*licentia*).³⁰¹ Hans kritik er overtaget fra Platons skildring af de-

mokratiet i *Statens* ottende bog, og Cicero siger selv, »at han nøje har gengivet Platons ord«. ³⁰² Han siger også eksplicit, at det var den frihed, som kendetegnede demokratiet i Athen og de andre græske bystater; ³⁰³ og i *Talen for Flaccus* beskriver han den ekstreme frihed og tøjlesløshed, der prægede folkeforsamlingerne i disse stater. ³⁰⁴

Cicero har intet til overs for det rene demokrati, og – ligesom Platon – mener han, at kongedømmet er den bedste af de rene forfatninger. ³⁰⁵ Men han må på den anden side indrømme, at romerne har hadet enhver tanke om kongedømme lige siden fordri-velsen af Tarquinius Superbus i 510 f.Kr. ³⁰⁶ Han mener også, at der er et demokratisk element i den romerske forfatning og den romerske *res publica* forstået som folkets sag: *res populi*. Det er den forfatning, der sikrer borgerne en lighed i frihed (*aequa libertas*). Cicero opfatter Roms forfatning som en blandet forfatning, og i sin generelle analyse af forfatningformerne følger han Polybios, ³⁰⁷ der jo netop har skildret den romerske forfatning som et forbilledligt eksempel på en blandet forfatning: Konsulerne er det monarkiske element, senatet det aristokratiske og folkefor-samlingerne det demokratiske. ³⁰⁸ Stabiliteten sikres ved, at der i staten er en bestandig balance i rettigheder, pligter og funktioner, således at embedsmændene har tilstrækkelig magt, senatet tilstrækkelig autoritet og folket tilstrækkelig frihed. ³⁰⁹ Idealet er at opnå enighed mellem de forskellige befolkningsgrupper, og det kan bedst lykkes, når alle har samme interesser, hvorimod splid og uenighed opstår, hvor én befolkningsgruppes interesser er til skade for de andres. ³¹⁰

Ciceros idealstat er ikke en utopi som Platons i *Staten* og *Lovene*, men en nostalgisk skildring af forfædrenes *res publica*, som Cicero mente, den havde eksisteret under det, som historikerne i dag kalder den midterste republik, dvs fra slutningen af Anden Puniske Krig i 202 f.Kr. til Gracchernes forgæves forsøg på at skabe en større social lighed ved at gennemtvinge en ny lovgivning om fast ejendom og derigennem skaffe fattige borgere jord (133-121 f.Kr.). ³¹¹ Den ældre republik havde været præget af striden mellem patriciere og plebejere. Under den sene republik førte modsætningen mellem samfundsklasserne til borgerkrig.

Men under den midterste republik havde man angiveligt været tæt på det, der var Ciceros ideal: enighed mellem befolkningsgrupperne (*concordia ordinum*).³¹²

Det er først og fremmest den neo-romerske fløj blandt republikanisterne, der har hentet inspiration i den romerske politiske filosofi. Og det, man især har hæftet sig ved, er for det første romernes opfattelse af friheden som modsætning til slaveri og dermed som frihed fra dominans,³¹³ for det andet den romerske patriotisme og betoning af, at det fælles bedste i enhver situation må have forrang for private interesser,³¹⁴ og for det tredje alle de kontrolmekanismer, som kan sikre balancen mellem statsinstitutionerne.³¹⁵

Alle tre forhold er vigtige, men de berettiger ikke til at skelne mellem en neo-romersk og en neo-athenske fløj. Grækerne havde samme opfattelse som romerne af, at frihedens modsætning er slaveri, og at borgerens frihed til at leve, som han vil, står i modsætning til slavens ufrihed.³¹⁶ Betoningen af almenvellet over for en klasses særinteresser ligger til grund for den græske opdeling i tre gode og tre slette forfatningsformer. Og i det athenske demokrati var der også et omfattende system af kontrolmekanismer, der skulle sikre mod et flertalstyranni udøvet af folkeforsamlingen, fx at en folkedomstol bemandet med modne borgere (dvs borgere over 30 år) ved en særlig offentlig proces kunne prøve lovmedholdeligheden af alle beslutninger vedtaget af folkeforsamlingen, som borgerne havde adgang til fra de var 18 eller 20.³¹⁷

Omvendt siger de neo-romerske republikanister intet om, at vi hos Cicero møder det græske synspunkt, at borgernes deltagelse i de politiske institutioner er en livsværdi i sig selv og en naturlig følge af, at det artstypiske menneske er disponeret for statsdannelse.³¹⁸ Og Ciceros sønderlemmende kritik af den demokratiske frihed forstået som enhver borgers ret til at leve efter forgodtbe- findende svarer til den kritik af demokratiet, vi finder hos Platon og Aristoteles. Ciceros kritik er faktisk et direkte ekko af, hvad Platon skriver i Staten.

4. Machiavelli

I årene 1494-1512 blev Firenze styret som republik, og i perioden 1498-1512 var Niccolò Machiavelli den ene af byens to kanslere. Men med en spansk hær i ryggen vendte Medicierne tilbage til Firenze i 1512 og omdannede republikken til et fyrstendømme. I 1513 blev Machiavelli mistænkt for meddelagtighed i et planlagt kup mod de nye magthavere. Han blev fængslet og underkastet tortur, men kort efter frigivet. Den tidligere kansler måtte tilbringe resten af livet på sit lille landsted fjernt fra den politiske scene og uden politisk indflydelse. Hans brændende ønske om igen at få lov til at deltage aktivt i politik fik ham til at gå på kompromis med sine egne republikanske idealer: Han forsøgte at indynde sig hos Medicierne ved at skrive et lille skrift om, hvordan en fyrste kan komme til magten eller fastholde den magt, han har. Skriftet bar titlen *Il principe* (*Fyrsten*) og blev dediceret til Firenzes hersker: den yngre Lorenzo de Medici. Men Machiavellis henvendelse havde ikke den forønskede virkning. Han fik ikke noget svar fra fyrsten.³¹⁹ Han brugte så sit otium til studier og skrev i årene frem til sin død i 1527 en række værker, af hvilke de betydeligste er en kommentar til de første ti bøger af Titus Livius: *Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio*,³²⁰ en skildring af Firenzes historie: *Istorie Fiorentine*, og en afhandling om krigskunst: *Dell' arte della guerra*.

Machiavellis to hovedværker er det lille skrift *Fyrsten* og den langt større kommentar til Livius' skildring af Roms historie fra byens grundlæggelse i 753 til 293 f.Kr. Medens *Fyrsten* fokuserer på fyrstendømmerne og deres herskere, er det republikken og dens borgere, der står i centrum i kommentarerne til Livius. Og medens *Fyrsten* fortrinsvis handler om magt, er det frihed, borgerskab, borgerdyd og patriotisme, der er hovedtemaerne i kommentarerne til Livius. Indtil for en generation siden var det fortrinsvis *Fyrsten*, der blev læst. Skriftets kyniske fremstilling af magtpolitikens vilkår har givet anledning til det lidet smigrende begreb »machiavellisme«; og det var netop *Fyrsten*, Anders Fogh Rasmussen besluttede sig til at genlæse før en forhandling med Mogens Lykketoft.³²¹ I dag er det fortrinsvis Machiavellis kom-

mentarer til Livius, der studeres, og værket er nærmest blevet kanoniseret som det betydeligste værk i nyere politisk filosofi. I kraft af dette værk indtager Machiavelli i dag hæderspladsen i den moderne republikanismes kongerække af politiske filosoffer,³²² og det skyldes en bestemt bog: John Pococks monumentale monografi: *The Machiavellian Moment*. Mere end noget andet værk var det den bog, der i 1975 indvarslede den moderne republikanisme.³²³

En hovedtanke i Machiavellis kommentarer til Livius er hans opfattelse af, at det var de romerske borgeres frihed, der var årsagen til Romerrigets storhed,³²⁴ og at dets forfald skyldtes frihedens fortabelse under kejserdømmet.³²⁵ Vil man forstå Machiavellis opfattelse af romernes *libertas* og de italienske bystaters *libertá*, må man først og fremmest gøre sig klart, at hans udgangspunkt ikke er det frie individ, men den frie stat. En stats frihed er udadtil, at den er uafhængig af enhver ydre dominans, og indadtil at den regeres efter egen vilje enten som republik eller som monarki.³²⁶ I princippet findes friheden under begge disse statsformer, men i realiteten er det kun republikker, der kan være frie stater.³²⁷ Machiavellis eksempler er Athen, Sparta, Venedig og – først og fremmest – Romerriget efter kongernes fordrivelse i 510 f.Kr., som beskrevet i de første 10 bøger af Livius' historieværk. Alle disse stater var republikker, og i Athen og Rom blev friheden vundet ved tyrannernes fordrivelse, som i begge tilfælde førte til statens storhed og rigdom. Erfaringen viser, at kun frie stater har kunnet øge deres magt og velstand.³²⁸ Og da frie stater er republikker, følger det – modsætningsvis – at monarki fører til statens og borgernes afmagt og forarmelse.³²⁹ Machiavelli har en tendens til at opfatte alle fyrster som tyranner. Det, der er til gavn for fyrsten, skader staten, og det, der er til gavn for staten, skader fyrsten.³³⁰ I et fyrstendømme er det derfor kun fyrstens fordel, der fremmes, medens almenvellet forsømmes. I et monarki kan fyrsten bestemme vilkårligt over borgernes ve og vel. De lever i trældom som hans undersåtter.³³¹ Republikkerne bliver derimod styret af deres borgere, der har almenvellet for øje.³³² For den menige borger betyder republikken en beskyttelse af hans liv, hans familie, og hans ejendom.³³³ Når republikken vokser i magt og

velstand, vokser borgernes magt og velstand tilsvarende, og i republikken vil borgerne derfor kunne kappes om at fremme deres egen fordel og almenvellet på én gang.³³⁴

Men sådan går det langt fra altid. Machiavelli har et pessimistisk menneskesyn. Alle mennesker er slette og vil altid følge deres onde tilbøjeligheder, når som helst de har lejlighed til det.³³⁵ »Derfor vil menneskene heller aldrig udvirke noget godt, hvis ikke af nødvendighed«. »Det er sulten og fattigdommen, der gør menneskene arbejdsomme, og lovene, der gør dem gode«.³³⁶ Opretholdelse af friheden forudsætter altså gode sæder, der igen forudsætter gode love.³³⁷ Opretholdelse af friheden forudsætter, at folk er rede til at arbejde for det almene vel, snarere end at følge deres personlige tilbøjeligheder.³³⁸ Machiavellis frihedsbegreb er altså primært det negative: at en stats frihed er frihed fra at blive domineret af andre stater, og at borgernes frihed er frihed fra at blive domineret af fyrster og tyranner, der kun ser på egen fordel.³³⁹ I republikkerne er der nogle få *grandi*, der ønsker frihed for at skaffe sig magt, de fleste (*popolo*) ønsker friheden for at kunne leve i sikkerhed.³⁴⁰ Men for at kunne opretholde denne frihed er det nødvendigt, at mennesker i strid med deres slette natur lader sig tvinge af lovene til at sætte almenvellet over egen fordel.³⁴¹ Hos Machiavelli står der meget om de pligter, borgerne har over for fællesskabet. Det står intet om, at borgerne skulle have naturgivne eller medfødte rettigheder.³⁴²

For at bevare statens frihed, må borgerskabet være besjælet af *virtú*, altså dyd eller borgerdyd. *Virtú* er et vigtigt, men vanskeligt begreb hos Machiavelli. Det er en dyd, der findes hos enkelte fremragende individer snarere end hos borgerne i almindelighed, og gennemgår man alle de 602 gange, substantivet *virtú* og det tilsvarende adjektiv *virtuoso* findes i Machiavellis værker, vil man se, at begrebet dækker en hel vifte af egenskaber. For at være *virtuoso* skal man være begavet, dygtig, energisk, hårdfør, udholdende, magtfuld, snarrådig, beslutsom, og ofte også brutal. *Virtú* omfatter kort sagt summen af de egenskaber, der kræves af en stor statsmand eller en stor feltherre.³⁴³ Blandt kardinaldyderne er der imidlertid én, som Machiavelli ikke forventer at finde hos en fremragende fyrste eller feltherre: retfærdighed.³⁴⁴ »For

hvor det drejer sig om en beslutning, der er altafgørende for fædrelandets frelse, skal man ikke se på, om den er retfærdig eller uretfærdig, rosværdig eller skændig. Man skal tværtimod skyde ethvert andet hensyn til side og træffe den beslutning, der frelser fædrelandet og bevarer dets frihed«. ³⁴⁵

Hos Machiavelli er det fortrinsvis fyrster, statsmænd, og generaler, der beskrives som *virtuosi*, fx Romulus, Alexander den Store og Francesco Sforza. ³⁴⁶ Men foruden alle de talenter, som en leder skal have, skal en statsmand for at være *virtuoso* også været besjælet af den indstilling, at han vil sætte almenvellet over privat fordel. ³⁴⁷ Ellers vil han blive tyran, og alle hans fremragende egenskaber vil forvandles til laster. Det er heller ikke nok, at statens ledere er besjælet af en sådan borgerdyd (*virtú*); for at republikken kan bestå, må hele borgerskabet være det; ³⁴⁸ og det sker typisk ved, at den dygtige og karismatiske leder med det gode eller det onde får borgerne til at lyde loven og tjene staten. ³⁴⁹

Borgerdydens modsætning er korrupsion (*corruttione*), og den findes i to modsatte former: For folk, som de er flest, består den i, at de forholder sig passive og forsømmer deres borgerpligt. For de ærgerrige, der skal lede staten, består den i, at de udnytter deres magt til at tilfredstille personlige mål uden at drage omsorg for almenvellet. ³⁵⁰ Machiavelli mener, at det især er religionen, der i samtiden er skyld i de menige borgeres passivitet. Kristendommen lærer folk ydmyghed, selvfornægtelse og foragt for denne verdens goder. Derfor tænker de mere på deres sjæls salighed end på at værne om deres fædreland og dets frihed. Og derfor lader de sig villigt regere af en mindre gruppe af ambitiøse borgere, der kun ser på egen fordel. ³⁵¹ Resultatet er for begge parter det samme: at man sætter personlige mål over almenvellet. Og en sådan korrupsion vil hurtigt føre til frihedens fortabelse, såvel den personlige frihed som hele statens.

Machiavelli erkender, at der i enhver stat findes en uundgåelig modsætning mellem forskellige samfundsgrupper og interesser. Og i Rom var den grundlæggende modsætning mellem en lille gruppe af stormænd (patricierne), der sad i senatet, og det menige folk (plebejerne), der udgjorde flertallet på folkeforsamlingerne.

Denne modsætning blev af romerne selv og af alle forfattere før Machiavelli anset for skadelig for samfundet og som en hæmsko såvel for romerrigets indre stabilitet som for dets ekspansion.³⁵² Den altdominerende anskuelse var, at det, der gavtede samfundet, var enighed mellem stænderne, på latin: *concordia ordinum*, et ideal, vi møder overalt i kilderne.³⁵³ Det står i Ciceros taler, det blev prentet på millioner af de mønter, som romerne slog helt frem til kejsertidens slutning. Og *concordia* blev ophøjet til gudinde og tilbudt af romerne.³⁵⁴

Machiavelli mente tværtimod, at det netop var striden mellem patriciere og plebejere, der var årsagen til romerrigets vækst og storhed og til den frihed, der i mange århundreder prægede det romerske samfund.³⁵⁵ I sine betragtninger over Livius påpeger Machiavelli hele tiden, at modsætningen mellem samfundsklasserne udspillede sig inden for rammerne af republikkens forfatning, men samtidig var med til at ændre og forme forfatningen, således at den romerske stat netop herved opnåede den smidighed og styrke, der ifølge Machiavelli var årsagen til romerrigets storhed og fundamentet for dets frihed. Forfatningsstridighederne førte til gode love, der igen førte til gode sæder og en opdragelse af borgerne til at værne om friheden ved at agte almenvellet højere end private interesser.³⁵⁶ I stedet for at søge at eliminere diversiteten mente Machiavelli tværtimod, at det var diversiteten og modsætningerne i den romerske stat, der var grundlaget for Romerrigets storhed. Så længe konflikten mellem samfundsklasserne kunne løses forfatningsmæssigt ved dialog, var den dybest set et gode, men blev et onde, hvis den førte til voldshandlinger eller ligefrem til borgerkrig. Machiavelli citerer Cicero for det synspunkt, at dialog og debat netop kan føre til en rationel håndtering af den diversitet, der uundgåeligt må findes i et hvert samfund.³⁵⁷ Og han ser her den grundlæggende forskel på den skæbne, der overgik Rom i oldtiden og Firenze i hans egen samtid: I Rom blev de tidlige stridigheder mellem stormændene og folket løst ved debat, i Firenze ved kamp. I Rom førte de til en lov, i Firenze til mange borgeres landsforvisning og død. I Rom styrkede de den miltære tapperhed, i Firenze ødelagde de den.³⁵⁸

Machiavelli er den første politiske filosof, der bruger ordet *re-*

publica (på latin *res publica*) i betydningen republik, dvs som fællesbetegnelse for de forfatninger, der ikke har nogen fyrste eller monark til at stå i spidsen for statsstyrelsen. Hans fællesbetegnelse for stater styret af en fyrste er *principato*, på dansk fyrstendømme, og hele hans forfatningsanalyse er baseret på en tvedeling af stater i *republiche* og *principati*.³⁵⁹ På dansk bruges fyrstendømme fortrinsvis om arvelige regenter af mindre stater. Machiavellis *principati* omfatter i regelen enhver form for monarki: kejserriger, kongeriger og fyrstendømmer, og Machiavelli skelner ikke skarpt mellem konger og tyranner. Tilsvarende bruges *republica* i flæng om forskellige former for fåmandsvælde og folkevælde, altså hvad vi vil kalde aristokrati, oligarki og demokrati.

Machiavellis grundlæggende tvedeling af forfatningerne i *republiche* og *principati* er således principielt forskellig fra den klassiske antikke tredeling af forfatningerne i enevælde, fåmandsvælde og folkevælde, med yderligere underopdeling af hver type i en positiv og en negativ variant. I begyndelsen af *Discorsi* finder vi ganske vist en længere gennemgang af den seksdelte forfatningmodel, som Machiavelli har overtaget direkte fra Polybios.³⁶⁰ Men den er påklistret og harmonerer kun dårligt med Machiavellis egen analyse i resten af værket.

Machiavelli står stadig som den centrale politiske filosof i det meste af, hvad der skrives om republikanisme; og det er Pococks og Skinners historiske studier over Machiavelli, der er udgangspunktet for republikanismen som en betydningsfuld retning i samtidsorienteret politisk filosofi og tænkning.³⁶¹ Som eksempel kan jeg citere Maynor (2003), der samler trådene i denne opsummering: »At its most basic, civic republicanism in Machiavelli's time consisted of several essential elements: *vita activa* or participation; civic virtue; security; civil discord; citizenship and patriotism; and an alternative conception of freedom.«³⁶²

Vigtigst af alt er det frihedsbegreb, som republikanisterne har overtaget fra Machiavelli, der igen har overtaget det fra romerne. Kernen i dette frihedsbegreb er frihed fra vilkårlig dominans, og forbilledet er den modsætning mellem frihed og slaveri, som via Justinians romerret kan spores tilbage til Sallust, Cicero og Livius.³⁶³

Ligesom Machiavelli mener de neo-romerske republikanister, at en vis konflikt mellem grupperne i et samfund kan være et gode, hvis det fører til maksimal årvågenhed blandt borgerne og til gode love, der kan håndtere de moderne samfunds kompleksitet.³⁶⁴ Forudsætningen for en sådan udvikling er naturligvis en stærk patriotisme og vilje til at sætte almenvellet over private interesser.³⁶⁵ Staten er vigtigere end borgerne.³⁶⁶ Men den identifikation af egne mål med statens mål, som Machiavelli gør sig til talsmand for,³⁶⁷ kan også omvendt medføre, at man på én gang kan fremme almenvellet og sine egne interesser.³⁶⁸

Hvad de politiske institutioner angår, kan de moderne republikanister dele Machiavellis begejstring for den blandede forfatning,³⁶⁹ og hans ideal om, at lovgivningsmagten bør være delt mellem to institutioner, der kontrollerer hinanden,³⁷⁰ men de kan også tilslutte sig hans klare kritik af det direkte demokrati: Der er meget godt at sige om folket (*popolo*), når det lader sig styre af sine ledere;³⁷¹ men hvis det forsamlede folk vil søge at styre på egen hånd, går det næsten altid galt.³⁷² Folket skal ikke regere, men forholde sig kritisk til dem, der regerer.

5. Harrington

James Harrington (1611-77) har ikke normalt en plads i den politiske filosofis kongerække. Men set ud fra den moderne republikanimes synspunkt overskygger han Hobbes, Locke og Hume. Hans hovedværk er *Oceana*,³⁷³ en utopisk skildring af, hvordan England kunne styres under en republikansk forfatning. Værket blev publiceret i 1656 og var dediceret til Oliver Cromwell. Det er spækket med historiske eksempler, og Harringtons forbilleder er Israel, som det skildres i Det Gamle Testamente, og antikkens bystater, som han har studeret hos Platon, Aristoteles og Cicero. Blandt de moderne politiske filosoffer er han især inspireret af Thomas Hobbes, som han hele tiden polemiserer imod, og Machiavelli, som han ofte er enig med.³⁷⁴

Harrington begynder med den klassiske seksdeling af regeringsformerne i tre gode (monarki, aristokrati og demokrati) og tre degenererede afarter (tyranni, oligarki og anarki).³⁷⁵

Al regering er baseret på, hvad Harrington kalder indre og ydre faktorer. De indre er borgernes dyder (visdom, besindighed og mod). De ydre er deres besiddelser og rigdomme. De indre giver autoritet, de ydre magt.³⁷⁶ Harrington lægger velstanden til grund for sin egen analyse af forfatningsformerne, der på væsentlige punkter kommer til at afvige fra den antikke.

Harrington mener – ligesom Aristoteles – at det er ejendomsforholdene snarere end antallet af regerende, der konstituerer den egentlige forskel mellem forfatningerne.³⁷⁷ Og ud fra det grundsynspunkt, at det er jord, der er den altafgørende rigdomskilde, skelner han mellem tre forfatningsformer: Det absolutte monarki findes, hvor al jord tilhører monarken og er fordelt på et meget stort antal fæstere. Det moderate monarki findes, hvor jorden ejes af et lille antal aristokrater, der hver får den dyrket af deres egne fæstere. Og den folkelige forfatningsform – af Harrington kaldt *commonwealth* – findes, hvor adelens og kirkens godser er brudt op og fordelt blandt et stort antal selvejerbønder.³⁷⁸ Ifølge Harrington var det det, der skete under Henrik VII (1485-1509) og Henrik VIII (1509-47),³⁷⁹ og det var det, der var den egentlige årsag til den engelske borgerkrig (1642-9), monarkiets fald og henrettelsen af Karl I i 1649.

Lighed i (jord)besiddelse skaber lighed i magt, der igen er grundlaget både for samfundets og den enkelte borgers frihed.³⁸⁰ Grundlaget for et *commonwealth* er derfor en lovgivning om jordbesiddelse, der sikrer den størst mulige spredning af ejendomsretten.³⁸¹

Harrington's ideal er en stat styret af love, ikke af mænd,³⁸² men hvordan skal man så give lovene? Harringtons udgangspunkt er historien om de to piger, der skal dele en kage. Den ene siger: Hvis du deler kagen, vil jeg vælge, eller også kan du vælge, men lade mig dele kagen. Derved sikres ligheden.³⁸³ Harringtons anden forudsætning er en erkendelse af, at der i ethvert samfund vil være en minoritet, der er klogere, end folk er flest. I lovgivning svarer debat og vedtagelse til at dele og vælge. De kloge bør udarbejde lovene, men overlade det til hele folket at vedtage dem. Senatet repræsenterer samfundets visdom, men folket er bedst til at varetage hele fællesskabets interesser.³⁸⁴ Harrington me-

ner ligesom Aristoteles og Machiavelli, at klogskab kan opsummeres, således at en stor forsamling af almindelige mennesker kan være fornuftigere end en lille forsamling af højtbevandede.³⁸⁵ Lovgivningsmagten bør derfor deles mellem et (aristokratisk) senat, der debatterer og udarbejder lovene, og et (demokratisk) folk, der ratificerer de af senatets lovforslag, som de kan godtage. Da landet Oceana er for stort til, at hele folket kan samles, som man kunne det i oldtiden, må folket lade sig repræsentere.³⁸⁶ Den tredje magt i staten er den udøvende, der i et *commonwealth* varetages af embedsmænd.³⁸⁷ Der synes ikke at være noget i vejen for, at den øverste embedsmand kan have status af monark.³⁸⁸ I et *commonwealth* sikres den størst mulige rotation og folkelige deltagelse gennem korte embedsperioder, forbud mod genvalg til samme embede, samt udpegelse ved hemmelige valg.³⁸⁹ Forbillederne er Athen i oldtiden og især Venedig i samtiden.

Harringtons *commonwealth* er et typisk eksempel på en blandet forfatning, hvor monarki, aristokrati og demokrati modsvarer samfundets opdeling i konge, adel og folk,³⁹⁰ og hvor ligheden og balancen i samfundet sikres ved, at lovgivningsmagten varetages af to forskellige råd og den udøvende magt af valgte embedsmænd, som folket kan drage til ansvar for deres embedsførelse, og som aldrig kan få så megen magt, at de kan forrykke balancen.³⁹¹ Et *commonwealth* kan derimod omstyrtes, hvis adelen kan samle sig større jordbesiddelser end folket eller øge deres magt ved at beklæde embederne gennem længere tid.³⁹²

Harrington var dybt inspireret af oldtidens filosoffer, og Oceana er i mangt og meget en forvokset bystat,³⁹³ men der er den vigtige forskel, at statens størrelse får Harrington til at erstatte folkeforsamlingerne med en folkerepræsentation, således at Oceana får et aristokratisk domineret senat på 300 mand og et »folk« på 1.050 repræsentanter udvalgt blandt nok ca. en halv million voksne mandlige borgere.³⁹⁴ Oceana skal forsvares af en borgerhær, rekrutteret ved almindelig værnepligt for alle borgere, i kavaleriet for adelsmænd, i fodfolket for menige borgere. Der skal være offentlige skoler, som er gratis for de fattige, og skolepligt for alle børn mellem 8 og 14.³⁹⁵

Hele værket igennem bruger Harrington historiske eksempler

fra den klassiske oldtid, og inspirationen er ofte græsk snarere end romersk. Aristoteles anså et demokrati af bønder for at være den bedste form for folkestyre. Tilsvarende mente Harrington, at et folk af selvejerbønder er det eneste stabile grundlag for et sandt *commonwealth*.³⁹⁶ Ikke desto mindre fremhæver republikanisterne, at mange af hans tanker hører hjemme i den neo-romerske snarere end i den neo-athenske kontekst, og det gælder især hans opfattelse af friheden.³⁹⁷ Harrington lovpriser selvejerbondens personlige frihed som en frihed fra arbitrær dominans, og nævner ikke friheden i forbindelse med borgernes deltagelse i de politiske institutioner.³⁹⁸ Han modstiller den frihed, som selv den mindste italienske selvejerbonde fra Lucca besidder, med det afhængighedsforhold af sultanen i Konstantinopel, som binder selv den mægtigste tyrkiske stormand, fordi både hans person og hans ejendom i princippet tilhører hans herre.³⁹⁹

I Harringtons skildring af et *commonwealth*'s forfatning fremhæver republikanisterne viljen til at sætte almenvellet over private interesser,⁴⁰⁰ lovens centrale placering, den kontrol, der opnås af lovgivningen ved at dele lovgivningsmagten mellem senatet og folket, og den garanti mod et majoritetsstyre, som opnås ved tokammerssystemet.⁴⁰¹

6. Montesquieu

Montesquieu betragtes i dag som oplysningstidens betydeligste politiske filosof, men han kan lige så vel regnes for sociolog eller historiker. Historie, sociologi og politisk filosofi forenes i hans hovedværk: *Om Lovenes ånd*.⁴⁰² Bogen udkom i Genève i 1748, og på trods af dens afbalancerede holdning til stort set alle samfundsspørgsmål blev den få år senere forbudt i Frankrig af den katolske kirke.

I moderne politisk teori er Montesquieus navn næsten uløseligt forbundet med magtfordelingslæren og hans analyse af Englands forfatning. Det nye, ja næsten revolutionerende ved Montesquieus magtfordelingslære er, at domsmagten udskilles som en særlig magt, således at vi får en tredeling i stedet for den traditionelle tvedeling i en lovgivende og udøvende magt,

hvor domsmagten anses for en del af den udøvende magt. Det er Montesquieus klare adskillelse mellem domsmagt og udøvende magt, der er grunden til, at han anser Frankrig for et kongedømme, men Kina og Persien for despotier.⁴⁰³

Magtfordelingslæren indgår naturligvis som et vigtigt element i republikanismens teori om det kontestatoriske demokrati og dens krav om ansvarlighed og kontrol som fundamentale aspekter af de politiske institutioners indretning. Men endnu vigtigere end magtfordelingslæren er Montesquieus forfatningstypologi og de holdninger og idealer, der er drivkraften bag de forskellige forfatningsformer.

Ligesom alle andre politiske filosoffer var Montesquieu inspireret af Aristoteles' opdeling af forfatningstyperne: men han overtog ikke modellen ufordøjet, som mange af hans samtidige gjorde. Montesquieu viser sig som historiker ved at modificere den antikke forfatningstypologi, så den kom til at passe bedre på samtidens stater. De var jo næsten alle sammen regeret af fyrster, og den grundlæggende skelnen måtte derfor være mellem den gode og den slette fyrste. Republikker var der ikke mange af. I Italien var næsten alle de tidligere bystater blevet til fyrstendømmer eller blevet indlemmet i fyrstendømmer. De eneste republikker af nogen betydning, der var tilbage, var Venedig, Holland, Schweiz, samt nogle af de tyske byer. Republikkerne var bystater, styret af et mindretal af velhavende borgere. Et typisk eksempel var Genève, hvor Montesquieus værk udkom i 1748.

Montesquieu simplificerer derfor Aristoteles' skema til en tredeling: kongedømme, despoti og republik.⁴⁰⁴ Enevælden findes i en god og en slet variant. Republikkerne underopdeles i aristokratier og demokratier, og her finder Montesquieu det ikke umagen værd at skelne mellem en god og en slet variant. I sin generelle oversigt vælger han at beskrive dem begge positivt med en skildring af, hvordan den positive form kan degenerere til sit vrangbillede – og ofte gør det. Den største del af Montesquieus værk handler naturligvis om lovene i monarkiet. Men – givet at der var så få republikker i samtiden – er det alligevel bemærkelsesværdigt meget, Montesquieu får sagt om republikkerne. Det bygger fortrinsvis på, hvad de græske og romerske forfattere har

skrevet om oldtidens bystater;⁴⁰⁵ men meget af det, han siger, fik stor betydning for de idéer om samtidens samfund, som vi finder hos Rousseau, Constant og Tocqueville. Vi må heller ikke glemme, at *Om lovenes ånd* var den politiske afhandling, som stort set alle fædrene til USAs forfatning i 1787 havde læst – og flere af dem havde formentlig ikke læst andre.⁴⁰⁶

Værkets umådelige betydning kan spores i alt, hvad der er skrevet om forfatningsformer siden midten af det 18. årh., fx også i den terminologi, man har benyttet siden Montesquieu: Fra Aristoteles og frem til oplysningstiden blev den slette variant af enevælden kaldt tyranni. Det er Montesquieu, der indførte den moderne sprogbrug: at kalde den slette hersker for despot i stedet for tyran.⁴⁰⁷ Det var også Montesquieu, der fik knæsat den sprogbrug, vi første gang finder hos Machiavelli: at ordet republik bruges specifikt om en stat uden monark, og ikke længere kan bruges om enhver stat uanset dens forfatningsform.⁴⁰⁸

Endnu vigtigere end selve forfatningstypologien er de holdninger og idealer, der ligger bag forfatningsformerne. Ifølge Montesquieu bygger hver af de tre forfatningstyper på et grundprincip. Kongedømmets er *ære*, despotiets er *frygt*, republikkens er *dyd* (på fransk *vertu*).⁴⁰⁹ I forordet til hele værket skriver Montesquieu, hvad han mener med dyd: »Det, jeg kalder dyden i republikken, er fædrelandskærligheden, det vil sige kærlighed til lighed. Det er ikke en moralsk dyd og heller ikke en kristen dyd: det er en politisk dyd. Og det er den, som er drivfjederen i det republikanske styre, ganske som det er æresfølelsen, der er drivfjederen i monarkiet. Jeg har derfor kaldt kærlighed til fædrelandet og til lighed for den politiske dyd.«⁴¹⁰ Montesquieu's republikanske dyd er altså, hvad danskerne i det 18. årh. kaldte borgerdyd, og kernen i begrebet er patriotismen. Men ved at fokusere på helheden og ikke på den enkelte er patriotismen i et vist omfang en moralsk dyd. I en senere note modificerer Montesquieu, hvad han sagde i indledningen: »den politiske dyd ... er den moralske dyd i den forstand, at den er rettet mod almenvellet, og taler meget lidt om den enkeltes moralske dyd og slet ikke om den dyd, som står i forbindelse med den åbenbarede sandhed«. ⁴¹¹

Nu findes republikken i to varianter: demokrati og aristokra-

ti.⁴¹² Begge har dyden som grundprincip, men det gælder for demokratiet langt mere end for aristokratiet. Den politiske dyd er kærlighed til lovene og til fædrelandet. »Denne kærlighed, der kræver, at man til stadighed sætter almenvellet højere end sit eget vel, medfører alle de enkelte dyder,« og »denne kærlighed er på en helt speciel måde forbundet med demokratierne.«⁴¹³ Den republikanske forfatningsform par excellence er demokratiet, og aristokratiet får ikke nær samme opmærksomhed i Montesquieus værk. »Ganske som der behøves dyd i et demokrati, behøves den også under en aristokratisk styreform. Men det er sandt, at den dér ikke er uomgængelig nødvendig.«⁴¹⁴

Det er altså først og fremmest demokratiet, der har patriotismen og borgerdyden som drivkraft: »Kærligheden til republikken i et demokrati er kærlighed til demokratiet; kærlighed til demokratiet er kærlighed til ligheden. Kærlighed til demokratiet er også kærlighed til nøjsomheden. Da enhver dér bør have den samme lykke og de samme fordele, bør enhver nyde de samme glæder og nære de samme håb, noget man kun kan forvente ved fælles nøjsomhed. Kærlighed til ligheden indskrænker i et demokrati ambitionen til det ene ønske og den ene lykke at yde sit fædreland større tjenester end de andre borgere.«⁴¹⁵ Ved at sammenholde disse forskellige nøglepassager bliver det klart, hvorfor Montesquieu i sin indledning identificerer patriotismen med ligheden: Det er demokratiet, der er forbindelsesleddet mellem disse to aspekter af borgerdyden. For Montesquieu som for alle andre frem til midten af det 19. årh. var det ligheden snarere end friheden, der var demokratiets særkende.

På Montesquieus tid var mindst fire femtedele af befolkningen i en stat beskæftiget med landbrug. Så det vigtigste middel til at sikre ligheden er at sørge for, at bøndernes jordlodder er lige store – eller rettere lige små i overensstemmelse med den demokratiske nøjsomhed.⁴¹⁶ For ligheden kan bedst opretholdes, hvis man sætter klare grænser for den enkeltes ambition og rigdom.

Men ligheden må ikke overdrives. Den demokratiske republiks største fare er, at lighedsprincippet drives ud i sin yderste konsekvens: Så vil folket selv regere og tage magten fra dets valgte repræsentanter.⁴¹⁷ I samfundet vil der ikke længere være nogen

respekt for embedsmændene, for de ældre, for hinanden. Ingen vil adlyde; enhver vil leve efter forgodtbefindende uden indblanding fra myndighederne eller fra andre. Lighed og frihed smelter sammen. Hele samfundsordenen og moralen går i opløsning.⁴¹⁸ Den politiske frihed består ikke i at gøre, hvad man har lyst til, men at gøre, hvad man bør ønske at gøre.⁴¹⁹

Montesquieus skildring af den demokratiske republik er inspireret af de oldgræske bystater. Og det er især Platons utopier og Lykurgs Sparta, der er hans forbilleder.⁴²⁰ Men når han skal beskrive, hvordan en demokratisk republik bør styres, afviser han oldtidens direkte demokrati. Ideelt bør folket som helhed besidde den lovgivende myndighed, men det er umuligt i store stater, og uhensigtsmæssigt selv i små stater.⁴²¹ »Ganske som flertallet af de borgere, der har tilstrækkelige evner til at vælge, ikke har tilstrækkelige evner til selv at blive valgt, således er folket, der har tilstrækkelige evner til at kræve andre til regnskab for deres ledelse, ikke i stand til selv at lede«. ⁴²² Folket bør derfor vælge repræsentanter. Montesquieus demokratiske republik er et indirekte demokrati, hvor folkets andel i styret består i at vælge repræsentanter og drage dem til ansvar.⁴²³ Og kontrollen med repræsentanterne er mindst ligeså vigtig som valget af dem: Montesquieu erkender det som »en evig erfaring, at ethvert menneske, der har magt, er tilbøjelig til at misbruge den«. ⁴²⁴

7. Madison og Jefferson

Den historiske republikanismes højdepunkt er dannelsen af Nordamerikas Forenede Stater som verdenshistoriens første store republik siden Romeriget.⁴²⁵ Uafhængighedserklæringen af 1776 var et angreb på Georg 3.s kongemagt, der eksplicit beskrives som tyranni.⁴²⁶ Freden i Paris i 1783 havde definitivt befriet de britiske kolonier fra monarkiet. De tretten tidligere kolonier havde vundet deres frihed og var ikke længere under en fremmed monarks vilkårlige dominans. De var blevet til tretten allierede stater, hver med en republikansk forfatning, og i 1787-8 omdannede de det tidligere statsforbund til en forbundsstat og vedtog den forfatning, som stadig gælder i USA.

I denne periode var skellet mellem republik og monarki derfor et endnu vigtigere aspekt af republikanismen, end det havde været i perioden fra Machiavelli til Montesquieu. Det fremgår også klart af den amerikanske republikanisms vigtigste manifest: *The Federalist*.⁴²⁷ Det er en samling af alle de artikler, som Alexander Hamilton, John Jay, og James Madison skrev i New Yorks aviser i 1787-8 for at forsvare det forfatningsforslag, som de havde været med til at udarbejde i Philadelphia i sommeren 1787. De ville sikre, at det blev ratificeret af mindst otte af staterne. Alle tre skrev under pseudonymet Publius, og den Publius, de havde i tankerne, var Publius Valerius, som var den hovedansvarlige for organisationen af den romerske republik efter fordrivelsen af Tarquinius Superbus og afskaffelsen af monarkiet.⁴²⁸

Det var 56 ledende amerikanere, der underskrev uafhængighedserklæringen i 1776, og det var 56 delegerede fra de tretten stater, der mødtes i Philadelphia i 1787 og udarbejdede det forfatningsforslag, der året efter blev ratificeret af ni af de tretten stater. Hovedpersonerne i den ideologiske og politiske kamp for republikken var Thomas Jefferson og James Madison. Det var Jefferson, der skrev uafhængighedserklæringen i 1776, og det var Madison, der var sjælen bag forfatningen af 1787. De var enige om mange centrale aspekter af den amerikanske republikanisme, og sammen stiftede de i 1791 et republikansk parti.⁴²⁹

For republikanismen er friheden det vigtigste af alt, men frihed forudsætter selvstyre og selvstyre forudsætter borgerdyd.⁴³⁰ En republik er en politisk organiseret mængde af borgere. Dens bevarelse hviler på en fremherskende borgerdyd i befolkningen, og dens forfald er et uundgåeligt resultat af korrupsion blandt borgerne, hvorved Jefferson og Madison i samtidens ånd forstår alt, hvad der nedbryder moralen og patriotismen, lige fra bestikkelighed (376) til egoistisk dyrkelse af private interesser. Korrupsion kan bedst undgås, hvis der ikke blot er en politisk, men også en vis social lighed i befolkningen. Og den fandtes i Amerika, hvor langt den største del af befolkningen var selvejerbønder, hvorimod fæstebønder var den største samfundsgruppe i de fleste europæiske stater.

At dyrke sin egen jord er den ærlige måde at leve på. For megen

vareproduktion og handel fører til større social ulighed og skaber en lille klasse af velhavere. For megen velstand fører uundgåeligt til luksus, der igen fører til korrupsion. USA bør derfor være en agerbrugsrepublik og overlade produktion og handel til de europæiske stater. Madison og Jefferson var enige om, at man ad lovgivningens vej bør gøre alt, hvad man kan, for at sikre, at det størst mulige antal borgere kan leve som selvejerbønder, hver på deres lille lod. De anså de små selvejerbønder for den mest værdifulde gruppe blandt borgerne: arbejdsomme, nøjsomme, retsindige. Det er staten, der beskytter deres frihed og ejendom, og de er derfor de bedste patrioter i republikken.⁴³¹

Medens Jefferson og Madison begge er centrale skikkelser i den agrare version af den amerikanske republikanisme, er det Madison, der står for den institutionelle udformning af republikanismen. Jefferson var USA's ambassadør i Paris i årene 1785-9, og han var ikke med blandt forfatningens fædre i 1787, og deltog heller ikke i den efterfølgende kampagne for at få den ratificeret. De følgende afsnit resumerer derfor Madisons politiske tanker.

En persons politiske filosofi tager ofte sit udgangspunkt i det, vedkommende ønsker at undgå, og det, Madison frygtede mest af alt, var klikedannelse,⁴³² hvor hver klike kun ønsker at fremme egne interesser uden tanke på det fælles bedste. Vil man undgå klikedannelsen, mente han, må man enten fjerne dens årsager eller kontrollere dens virkninger.⁴³³ Det første er utænkeligt. Det vil kun kunne gennemføres, hvis man enten knægter folks frihed til at forfølge deres egne livsmål, eller sørger for, at alle mennesker får samme livsmål og livsholdninger. Altså må man i stedet bestræbe sig på at kontrollere klikedannelsens virkninger.⁴³⁴

Erfaringen viser, at en sådan kontrol ikke er mulig i en lille demokratisk stat, der styres af det forsamlede folk. Det er alt for let for en magtfuld klike at skaffe sig flertal for at fremme egne interesser og majorisere mindretallet.⁴³⁵ I en stor republik vil der derimod være så mange forskellige konkurrerende interesser, at ingen enkelt klike kan komme til at dominere helheden. Klikerne vil afbalancere hinanden og således medvirke til, at den politik, man fører, kommer til at tjene almenvellet.⁴³⁶

Men en sådan republik er alt for stor til at kunne styres af det forsamlede folk. Den kan kun styres af repræsentanter valgt af folket. Madison skelner mellem rent demokrati, hvorved han forstår en lille stat styret af en folkeforsamling, og republik, hvorved han forstår en stat styret af valgte repræsentanter.⁴³⁷ Det rene demokrati skæmmes ikke blot af en klikedannelse, der fører til massetyranni og til, at mindretallet berøves deres frihed. Det skæmmes også af, at det menige folk på en folkeforsamlingen alt for let lader sig rive med af sine følelser og ikke besidder klogskab nok til at styre staten rationelt og i alles interesse.⁴³⁸ At have en folkevalgt repræsentation er derfor ikke blot en nødvendighed i en stor republik. Det er også en fordel. En folkevalgt repræsentation vil besidde en større patriotisme end folk, som de er flest, en større retfærdighedssans og en større klogskab til at varetage det fælles bedste.⁴³⁹ Hvis man overlader styret til folk besjælet af den rette borgerdyd, så vil folkets røst udtalt af folkets repræsentanter være i bedre samklang med det fælles bedste, end hvis den lyder fra det forsamlede folk selv.⁴⁴⁰ I denne periode af sit liv var Madison alt andet end demokrat. Som Thomas Jefferson, John Adams, Alexander Hamilton og mange andre af den amerikanske forfatnings fædre mente han, at det adelsaristokrati, der dominerede de europæiske stater, skulle afløses af et åndsaristokrati,⁴⁴¹ ikke af et folkestyre, der alt for let kunne udarte til pøbelvælde. Den platform, hvor åndsaristokraterne kunne udfolde deres patriotisme og borgerdyd, var den folkevalgte lovgivende forsamling, hvis medlemmer besad den visdom, der skulle til at erkende, og den borgerdyd, der skulle til at iværksætte, hvad der var til det fælles bedste.⁴⁴²

Ligesom klikedannelse skal modvirkes og neutraliseres, skal man også undgå magtkoncentration, og Madison var – som næsten alle forfatningens fædre – en varm tilhænger af såvel magtfordelingslæren som teorien om den blandede forfatning. Med direkte henvisning til Montesquieu mener han, at en koncentration af den lovgivende, udøvende og dømmende magt på samme hænder uvægerligt fører til tyranni.⁴⁴³ Han fremhæver også fordelene ved en forbundsstat frem for en enhedsstat: i forbundsstaten er der ikke blot en deling af den lovgivende, udøvende og

dømmende magt, der er også en magtdeling mellem forbundsstaten og medlemsstaterne.⁴⁴⁴

Som de fleste af forfatningens fædre var Madison tilhænger af den blandede forfatning. Det var specielt delingen af lovgivningsmagten mellem to kamre, der lå ham på sinde, og af de to kamre interesserede han sig især for senatet. Madison nævner Sparta, Karthago og Rom som bevis på, at stabile republikker altid har haft et senat.⁴⁴⁵

Hvilke linier kan der trækkes op til den moderne republikanisme? Den konstante betoning af patriotismen, borgerdyden og hensynet til almenvellet, som vi møder hos den amerikanske forfatnings fædre, ligger på linie med de moderne republikanisters betoning af pligter som modsvar til rettigheder. Det er rigtigt, at »life, liberty and the pursuit of happiness« opfattes som et menneskes umistelige rettigheder, men i Amerika i det 18. årh. blev den enkelte person opfattet som borger snarere end som individ. Patriotisme og borgerdyd er forpligtelser snarere end rettigheder. Og den ideelle amerikanske borger var den nøjsomme selvejerbonde, der måtte arbejde hårdt for sit udkomme, måske ikke ligefrem enhver persons opfattelse af, hvad *the pursuit of happiness* kan føre til.

I spørgsmålet om personers og grupperes særinteresser over for almenvellet mener de moderne republikanister ligesom Madison, at det ikke blot er umuligt at have en homogen befolkning i en stat. Det er heller ikke ønskeligt. Det er diversiteten og brydningen mellem alle de forskellige interesser og særstandpunkter, der sikrer et dynamisk samfund, hvor den republikanske frihed kan sikre balancen mellem grupperne. En sådan tankegang kan spores tilbage til Machiavellis idé om, at konfrontation mellem modsatte interesser hos forskellige samfundsgrupper kan være en fordel for republikken snarere end en ulempe.

Vigtigst er nok republikanisternes opfattelse af – den gang som nu – at Amerikas Forenede Stater er en republik snarere end et demokrati. I forlængelse af deres syn på den blandede forfatning, ville Jefferson og Madison nok vedgå, at der var et demokratisk aspekt i den amerikanske forfatning, og efter nogle år kom deres parti da også til at hedde *The Democratic Republicans*. Men

i 1787-8 ytrede de sig altid negativt om demokrati, ligesom de fleste andre af forfatningens fædre. I demokratiet finder man ikke den borgerdyd og patriotisme, der kendetegner den ægte republik. Demokratiet fører tværtimod til klikernes dyrkelse af særinteresser. Det er idealet om at leve efter forgodtbefindende uden hensyn til almenvellet, der karakteriserer demokratiet ifølge Jefferson, Madison og de fleste af forfatningens fædre i 1787. En sådan kritik af demokratiet ligger på linje med den moderne republikanisk kritik af det liberale demokrati. Og det er derfor indlysende, at Jefferson og Madison står centralt i den moderne republikanisk kongerække af politiske tænkere.⁴⁴⁶ Og tilsvarende har de moderne republikanister fået en tilbøjelighed til at beskrive USA som en republik snarere end som et demokrati.⁴⁴⁷

8. Epilog

Republikanismen ebber ud i løbet af den første halvdel af det 19. årh. Der er ikke noget skarpt skel. Man kunne for eksempel godt medtage Benjamin Constant og Alexis de Tocqueville i den republikanistiske kongerække, og det er der også nogle, der gør. Men det er uomtvisteligt, at republikanismen historisk set først og fremmest hører hjemme i perioden fra renæssancen frem til og med oplysningstiden.

I løbet af det 19. årh. bliver det liberalismen og det repræsentative demokrati, der kommer til at tage republikanismens plads i den politiske diskurs. Demokrati og repræsentation knyttes sammen, og den stedse mere positive opfattelse af repræsentativt demokrati afløser den skepsis over for demokrati, forstået som direkte demokrati, der prægede republikanismen i renæssancen og oplysningstiden. Med liberalismen bliver friheden fortrinsvis opfattet som individets frihed til at leve efter forgodtbefindende uden indblanding fra staten eller andre individer, når blot man tillader andre samme frihed. Borgerens frihed til aktivt at deltage i stat og samfund skubbes i baggrunden; og det sker besynderligt nok i den periode i historien, hvor det nye demokrati giver borgeren mulighed for langt bedre end før at realisere denne form for frihed. *Civic virtue*, på dansk borgerdyd, forsvinder fra den poli-

tiske diskurs. Med den amerikanske uafhængighedserklæring og den franske menneskerettighedserklæring kommer rettighederne i fokus, hvorimod rettigheder ingen rolle har spillet i den republikanistiske tankeverden.

Med oplysningstidens slutning forsvandt republikanismen fra den historiske scene og den politiske diskurs, men i løbet af den sidste generation er strømmen vendt, og republikanismen er dukket op igen som en vigtig og stedse mere dominerende retning i politisk filosofi, en retning, der nok bedst kan beskrives med adjektiverne kritisk, normativ, historisk og nostalgisk. Kernen i den moderne republikanisme er dens kritik af liberalismen og det liberale demokrati. Kritikken er i meget høj grad historisk ved at bygge på den klassisk inspirerede republikanisme, der spillede så vigtig en rolle i vestens politiske filosofi fra Machiavelli til Madison. Kritikken er normativ i sin bestræbelse på at reformere det liberale demokrati, og den er nostalgisk ved ønsket om at genskabe de tabte værdier, som beskrives og lovprises i den historiske republikanisme. Om den moderne republikanisme også er utopisk, kan kun fremtiden vise.

Anført Litteratur

I. Den moderne republikanisme

- Aalders, G.J.D. 1968. *Die Theorie der gemischten Verfassung im Altertum* (Amsterdam).
- Allen, A.L. & Regan, M.C. 1998. *Debating Democracy's Discontent. Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy* (Oxford).
- Anderson, B. 1983. *Imagined Communities* (2. udg., New York 1991).
- Arendt, H. 1998. *The Human Condition* (Chicago), 1. udg. 1958.
- Arendt, H. 1963. *On Revolution* (New York).
- Baldwin, T. 1984. »MacCallum and the Two Concepts of Freedom«, *Ratio* 26: 125-42.
- Beiner, R.S. 1998. »The Quest for a Post-Liberal Public Philosophy«, i Allen & Regan (udg.) 1-13.
- Bell, D. 2004. »Comunitarianism«, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (<http://plato.stanford.edu/entries/communitarianism>).
- Berlin, I. 1969. »Two Concepts of Liberty«, tiltrædelsesforelæsning holdt i 1958, trykt i *Four Essays on Liberty* (Oxford 1969) 118-72.
- Blatt, F., Hastrup Th. og Krarup P. 1969-72. *Ciceros filosofiske skrifter* 1-5 (København).
- Bock, G., Skinner, Q. & Viroli, M. (udg.) 1990. *Machiavelli and Republicanism* (Cambridge).
- Buckland, W.W. 1908. *The Roman Law of Slavery* (Cambridge).
- Burnheim, J. 1985. *Is Democracy Possible?* (Berkeley).
- Burt, S. 1990. »The Good Citizen's Psyche: On the Psychology of Civic Virtue«, *Polity* 23: 23-38.
- Crick, B. 2002. *Democracy. A very Short Introduction* (Oxford).
- Crick, B. 2006. »Three Senses of Citizenship«, public lecture delivered 13 September 2006, learninglinkscotland.org.uk/3_senses_of_citizenship – Bernard Crick.pdf, cf. §1.5 af Crick-rapporten fra 1998 om *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*.
- Dagger, R. 1997. *Civic Virtues. Rights, Citizenship, and Republican Liberalism* (New York).
- Dahl, R.A. 1989. *Democracy and Its Critics* (New Haven).
- Dahl, R.A. 1998. *On Democracy* (New Haven).
- Damsholt, T. 2000. *Fædrelandskærlighed og borgerdyd* (København).

- Demokrati 40 indlæg. 1966. Debat om Hal Kochs demokratibegreb, holdt på Krogerup højskole (Krogerup).
- Deutsch, K.L. & Soffer, W. 1987. *The Crisis of Liberal Democracy. A Straussian Perspective* (New York).
- Devigne, R. 1994. *Recasting Conservatism. Oakshott, Strauss, and the Response to Postmodernism* (New Haven).
- Ferejohn, J. & Rosenbluth, F. 2006. »Toward a Republican Liberalism«, <http://yale.edu/polisci/rosenbluth/papers/republicanism>
- Finer, S.E. 1997 *The History of Government I-III* (Oxford).
- Finley, M.I. 1985. *Democracy Ancient and Modern* (2. udg. New Brunswick).
- Fishkin, J. 1991. *Democracy and Deliberation* (New Haven).
- Fishkin, J. 1997. *The Voice of the People* (2. udg. New Haven).
- Fritz, K. von 1954. *The Theory of the Mixed Constitution in Antiquity* (New York).
- Fukuyama, F. 1992. *The End of History and the Last Man* (London).
- Gat, A. 2005. »The Democratic Peace Theory Reframed, The Impact of Modernity«, *World Politics* 58: 73-100.
- Grage, T. 2000. »republikanisme« i *Den Store danske Encyklopædi* 16: 126-7.
- Gray, J. 1986. *Liberalism* (Minneapolis).
- Habermas, J. 1992. *Faktizität und Geltung* (Frankfurt a.M.)
- Hansen, M.H. 1979. *Staten, Folket, Forfatningen. Det athenske demokrati i 4. årh. f.Kr.* 1 (København).
- Hansen, M.H. 1985. »Aristoteles' udsagn om mennesket som et *zoon politikon*«, *Klassikerforeningens Meddelelser* 95: 24-35.
- Hansen, M.H. 1989. *Was Athens a Democracy?* (København).
- Hansen, M.H. 1993. »Aristotle's Alternative to the Sixfold Model of Constitutions«, i M. Piérart (udg.), *Aristote et Athènes* (Fribourg) 91-101.
- Hansen, M.H. 1998. *Polis and City-State. An Ancient Concept and its Modern Equivalent* (København).
- Hansen, M.H. 1999. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (London, 1. udg. Oxford 1991).
- Hansen, M.H. (udg.) 2000. *A Comparative Study of Thirty City-State Cultures* (København).
- Hansen, M.H. 2001. »tyranni«, i *Den Store danske Encyklopædi* 19: 359-60.
- Hansen, M.H. (udg.) 2002. *A Comparative Study of Six City-State Cultures* (København).

- Hansen, M.H. 2005. *Det athenske demokrati – og vores* (København).
- Hansen, M.H. 2006. *Polis. An Introduction to the Ancient Greek City-State* (Oxford).
- Hansen, M.H. & Nielsen, T.H. 2004 (udg.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis* (Oxford).
- Hayek, F. von 1960. *The Constitution of Liberty* (Chicago).
- Held, D. 1987. *Models of Democracy* (Cambridge), 2. udg. 1995, 3. udg. 2006.
- Holden, B. 1974. *The Nature of Democracy* (London).
- Holden, B. 1988. *Understanding Liberal Democracy* (Oxford).
- Holmes, S. 1993. *The Anatomy of Antiliberalism* (Cambridge, Mass.)
- Huntington, S.P. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman).
- Højlund, N. 1994. *Folkeafstemninger – en trussel mod demokratiet* (København).
- Jones, P. 1989. »The Ideal of the Neutral State«, i R. Goodin & A. Reeve (udg.), *Liberal Neutrality* (London) 9-38.
- Jones, P. 1994. *Rights* (Houndmills).
- Koch, H. 1945. *Hvad er Demokrati?* (København).
- Krarup, P. 1956. *Rector Rei Publicae* (København).
- Kukathas, C. 1993. »Liberty«, i R.E. Goodin og P. Pettit (udg.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (Oxford) 534-47.
- Kymlicka, W. 1998. »Liberal Egalitarianism and Civic Republicanism: Friends or Enemies?«, i Allen & Regan (udg.) 131-48.
- Layne, C. 1994. »Kant or Cant: The Myth of Democratic Peace«, *International Security* 19: 5-49.
- Lieberman, D. 2006. »The Mixed Constitution and the Common Law«, i M. Goldie og R. Wokler (udg.), *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought* (Cambridge).
- Lively, J. 1975. *Democracy* (Oxford).
- Lovett, F. 2006. »Republicanism«, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (<http://plato.stanford.edu/entries/republicanism>).
- MacCallum, G. 1967. »Negative and Positive Freedom«, *The Philosophical Review* 76: 312-34, genoptrykt i Miller (1991) 100-22.
- MacIntyre, A. 1981. *After Virtue* (London, 2. udg. 1985)
- Mager, W. 1992. »Republik« i *Historisches Wörterbuch der Philosophie* (Darmstadt) 8: 858-78.
- Matthews, R.K. (udg.) 1994. *Virtue, Corruption, and Self-Interest. Political Values in the Eighteenth Century* (Bethlehem).
- Maynor, J.W. 2003. *Republicanism in the Modern World* (Cambridge).

- McDonald, F. (1985). *Novus Ordo Seclorum. The Intellectual Origins of the Constitution* (Lawrence, Kansas).
- Miller, D. (udg.) 1991. *Liberty* (Oxford).
- Miller, D. 1995. *On Nationality* (Oxford).
- Mouritsen, P. 2001. *The Fragility of Liberty. A Reconstruction of Republican Citizenship* (Firenze), upubliceret ph.d-afhandling fra Det Europæiske Universitet i Firenze.
- Mouritsen, P. 2002. »Virtue, Size, and Liberty«, *Finnish Yearbook of Political Thought* 6: 126-75.
- Mouritsen, P. 2005. »The Republican Conception of Patriotism«, i H.G. Sicakkan og Y. Lithman (udg.), *Changing the Basis of Citizenship in the Modern State* (New York) 133-60.
- Mouritsen, P. 2006. »Four Models of Republican Liberty and Self-Government«, i I. Honohan og J. Jennings (udg.), *Republicanism in Theory and Practice* (London) 17-38.
- Mulgan, R.G. »Aristotle and the Democratic Conception of Freedom«, *Auckland Classical Essays* 95-111.
- Nelson, E. 2004. *The Greek Tradition in Republican Thought* (Cambridge).
- Nielsen, T. 2004. »The Concept of *Patris* in Archaic and Classical Sources«, i T.H. Nielsen (udg.), *Once Again: Studies in the Ancient Greek Polis* (Stuttgart) 49-76.
- Nippel, W. 1980. *Mischverfassungstheorie und Verfassungsrealität in Antike und früher Neuzeit* (Stuttgart).
- Norton, A. 2004. *Leo Strauss and the Politics of American Empire* (New Haven).
- Nozick, R. 1974. *Anarchy, State and Utopia* (New York).
- Pangle, T.L. 1998. »The Retrieval of Civic Virtue: A Critical Appreciation of Sandel's *Democracy's Discontent*«, i Allen & Regan (udg.) 17-31.
- Pettit, P. 1997. *Republicanism, a Theory of Freedom and Government* (Oxford)
- Pettit, P. 1998. »Reworking republicanism«, i Allen & Regan (udg.) 40-59.
- Pettit, P. 2003. »Republicanism«, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (<http://plato.stanford.edu/entries/republicanism>), nu erstattet af Lovett (2006).
- Plamenatz, J.P. 1963. *Man and Society* 1-2 (London).
- Pocock, J.G.A. 2003. *The Machiavellian Moment* (Princeton, 1. udg. 1975).

- Prak, M. 2000. »The Dutch Republic's City-State Culture« (17th-18th Centuries), i Hansen (udg.) 343-58.
- Price, R. 1973. »The Senses of Virtú in Machiavelli«, *European Studies Review* 3: 315-45.
- Raaflaub, K. 2004. *The Discovery of Freedom in Ancient Greece* (Chicago).
- Rahe, P.A. 1984. »The Primacy of Politics in Classical Greece«, *American Historical Review* 89: 265-93.
- Rahe, P.A. 1994. *Republics, Ancient and Modern* 1-3 (Chapel Hill).
- Rawls, J. 1971. *A Theory of Justice* (Cambridge Mass., 2. udg. 1999).
- Rawls, J. 1996. *Political Liberalism* (New York).
- Rawson, E. 1969. *The Spartan Tradition in European Thought* (Oxford).
- Riesenberg, P. 1992. *Citizenship in the Western Tradition* (Chapel Hill).
- Robertson, N. 2006. »Platonism in High Places: Leo Strauss, George W. Bush, and the Response to 9/11«, i M. Meckler (udg.), *Classical Antiquity and the Politics of America* (Waco, Texas) 153-74.
- Rodgers, D.T. 1992. »Republicanism: the Career of a Concept«, *The Journal of American History* 79: 11-38.
- Roper, J. 1989. *Democracy and its Critics: Anglo-American Democratic Thought in the Nineteenth Century* (London).
- Rufus Fears, J. (udg.) 1988. *Selected Writings of Lord Acton. 3. Essays in Religion, Politics and Morality* (Indianapolis).
- Russett, B. 1993. *Grasping the Democratic Peace* (Princeton).
- Sabine, G.H. 1963. *A History of Political Theory* (London).
- Samons, L. J. 2004. *What's Wrong with Democracy?* (Berkeley and Los Angeles).
- Sandel, M. 1981. *Liberalism and the Limits of Justice* (Cambridge, 2. udg. 1998).
- Sandel, M. 1996. *Democracy's Discontent* (Cambridge Mass. 1996).
- Sartori, G. 1962. *Democratic Theory* (Westport).
- Schofield, M. 1999. »Cicero's Definition of *Res Publica*«, i M. Schofield, *Saving the City* (London) 178-94.
- Schwartz, A. 2003. *Hoplitkrigsførelse i arkaisk og klassisk tid* (København).
- Shackleton, R. 1988. »Montesquieu and Machiavelli: a Reappraisal«, *Essays on Montesquieu and on the Enlightenment* (Oxford) 117-31.
- Shklar, J. 1990. »Montesquieu and the New Republicanism«, i Bock, Skinner & Viroli (udg.) 265-79.

- Skard, E. 1967. »*Concordia*« i H. Oppermann (udg.), *Römische Wertbegriffe* (Darmstadt) 173-208.
- Skinner, Q. 1990. »Machiavelli's *Discorsi* and the Pre-Humanist Origins of Republican ideas«, i Bock, Skinner & Viroli (udg.) 121-41.
- Skinner, Q. 1990. »The Republican Idea of Political Liberty«, i Bock, Skinner & Viroli (udg.) 293-309.
- Skinner, Q. 1991. »The Paradoxes of Political Liberty«, i Miller (udg.) 183-205.
- Skinner, Q. 1996. *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (Cambridge).
- Skinner, Q. 1998. *Liberty before Liberalism* (Cambridge).
- Skinner, Q. 2000. *Machiavelli. A Very Short Introduction* (Oxford).
- Skinner, Q. 2002. »The Rediscovery of Republican Values«, i Q. Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge) 2: 10-38.
- Skinner, Q. 2002. »Republican Virtues in an Age of Princes«, i Q. Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge) 2: 118-59.
- Skinner, Q. 2002. »Machiavelli on *Virtù* and the Maintenance of Liberty«, i Q. Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge) 2: 160-85.
- Skinner, Q. 2002. »The Idea of Negative Liberty: Machiavellian and Modern Perspectives«, i Q. Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge) 2: 186-212.
- Skinner, Q. 2002. »From the State of Princes to the Person of the State«, i Q. Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge) 2: 368-413.
- Smith, A.D. 1991. *National Identity* (London).
- Spitz, J.-F. 1995a. *La liberté politique* (Paris).
- Spitz, J.-F. 1995b. »Le républicanisme, une troisième voie entre libéralisme et communautarisme«, *Le banquet* 7: 215-38.
- Stalley, R.F. 1983. *An Introduction to Plato's Laws* (Oxford).
- Sternberger, D. 1990. *Verfassungspatriotismus* (Frankfurt a.M.).
- Strauss, L. 1968. *Liberalism, Ancient and Modern* (New York).
- Strauss, L. 2000. *On Tyranny* (Chicago).
- Taylor, C. 1989. *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity* (Cambridge).
- Taylor, C. 1997. *Philosophical Arguments* (Cambridge, Mass.).
- Tomkins, A. 2005. *Our Republican Constitution* (Oxford).
- Vile, M.J.C. 1967. *Constitutionalism and the Separation of Powers* (Oxford).
- Viroli, M. 1995. *For Love of Country* (Oxford).
- Viroli, M. 1998. *Machiavelli* (Oxford).
- Viroli, M. 2002. *Republicanism* (New York).

- Walzer, M. 1983. *Spheres of Justice* (Oxford).
- Walzer, M. 1993. *What it Means to be an American* (New York).
- Weart, S. 1998. *Never at War: Why Democracies Will Not Fight One Another* (New Haven).
- Wills, G. 1992. *Lincoln at Gettysburg* (New York).
- Wirszubski, C. 1950. *Libertas as a Political Idea at Rome during the Late Republic and Early Principate* (Cambridge).

II. Kilder til den historiske republikanisme

- Aristoteles, *Politika (Politikken)* (384-22 f.Kr.), udg. D. Ross, *Oxford Classical Texts* (1957), oversat til dansk af W. Norwin og P. Fuglsang (København 1946). Citaterne i denne bog er oversat af MHH.
- Aristoteles, *Ethica Nicomachea (Etikken)* (384-22 f.Kr.), udg. I. Bywater, *Oxford Classical Texts* (1894), oversat til dansk af S. Porsborg (København 2000).
- Bodin, Jean, *Les Six Livres de la République* (1576), udg. Chr. Fremont *et alii* 1-6 (Paris 1986).
- Cicero, *De legibus* (om lovene) (106-43 f.Kr.), udg. og oversat til dansk af P. Krarup i F. Blatt, Th. Hastrup og P. Krarup, *Ciceros filosofiske skrifter* 1 (København 1969) 316-489.
- Cicero, *De officiis* (Om pligterne) (106-43 f.Kr.), udg. og oversat til dansk af Th. Hastrup i F. Blatt, Th. Hastrup og P. Krarup, *Ciceros filosofiske skrifter* 5 (København 1972) 26-327.
- Cicero, *De re publica* (Om staten) (106-43 f.Kr.), udg. og oversat til dansk af P. Krarup i F. Blatt, Th. Hastrup og P. Krarup, *Ciceros filosofiske skrifter* 1 (København 1969) 94-301.
- Cicero, *Paradoxa stoicorum* (Stoiske paradokser) (106-43 f.Kr.), udg. og oversat til dansk af J. Christensen i F. Blatt, Th. Hastrup og P. Krarup, *Ciceros filosofiske skrifter* 1 (København 1969) 498-543.
- Constant, Benjamin, *De la liberté des anciens comparée à celle des modernes* (1819), udg. af M. Gauchet, *Benjamin Constant. Écrits politiques* (Paris 1997) 589-619, oversat til dansk af Peter Wivel i *Tvesind. En bog om Benjamin Constant* (København 1996) 164-84.
- Federalist Papers* (1788), udg. af J.E. Cooke (Middletown, CT 1961).
- Harrington, James, *The Commonwealth of Oceana* (1656), udg. J.G.A. Pocock (Cambridge 1992).
- Jefferson, Thomas, *Political Writings* (1774-1826), udg. J. Appleby and T. Ball (Cambridge 1999).

- Justinian, *Digesta* vol. 1 (533), udg. Th. Mommsen, P. Krueger & A. Watson (Philadelphia 1985).
- Kant, Immanuel, *Grundlegung der Metaphysik der Sitten* (1785), udg. af W. Weischedel i *Immanuel Kant. Werkausgabe VII* (Fankfurt am Main 1989).
- Kant, Immanuel, *Zum Ewigen Frieden* (1795), udg. af W. Weischedel i *Immanuel Kant. Werkausgabe XI* (Fankfurt am Main 1977) 193-251.
- Livius, *Ab urbe condita* 1-5 (Roms historie) (59 f.Kr. – 17 e.Kr.), udg. R.M. Ogilvie *Oxford Classical Texts* (1974).
- Machiavelli, Niccolò, *Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio (Drøftelser af de første ti bøger hos Titus Livius)* (manus 1517, trykt 1531), udg. R. Rinaldi, *Niccolò Machiavelli Opere* 1-2 (Torino 1999), oversat til dansk af F. Wolder (København 2004).
- Machiavelli, Niccolò, *Il principe (Fyrsten)* (manus 1513, trykt 1532), udg. R. Rinaldi, *Niccolò Machiavelli Opere* 1-2 (Torino 1999), oversat til dansk af F. Wolder (København 1998).
- Machiavelli, Niccolò, *Istorie Fiorentine* (manus 1525, trykt 1532), udg. C. Vivanti, *Niccolò Machiavelli. Opere III* (Torino 2005).
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, *De l'Esprit des lois* (Geneve 1748), udg. R. Caillois, *Montesquieu. Œuvres complètes II* (Paris 1951), oversat til dansk af M.K. With 1-2 (København 1998).
- Paine, Thomas, *Common Sense* (1776), udg. B. Kuklick, *Thomas Paine. Political Writings* (Cambridge 1989) 1-38.
- Paine, Thomas, *The Rights of Man* (1792), udg. B. Kuklick, *Thomas Paine. Political Writings* (Cambridge 1989) 49-203.
- Platon, *Politeia (Staten)* (427-347 f.Kr.), udg. S.R. Slings, *Oxford Classical Texts* (2003), oversat til dansk af O. Foss (København 1983).
- Platon, *Nomoi (Lovene)* (427-347 f.Kr.), udg. I. Burnet, *Oxford Classical Texts* 5 (1907), oversat til dansk af H. Ræder i *Platons Skrifter* 9-10 (København 1955).
- Platon, *Politikos (Statsmanden)* (427-347 f.Kr.), udg. I. Burnet, *Oxford Classical Texts* 1 (1900), oversat til dansk af P. Krarup i *Platons Skrifter* 7 (København 1955).
- Polybios, *Historiai* bog 6 (c. 200-118 f.Kr.), udg. Th. Büttner-Wobst i *Bibliotheca Teubneriana* (Leipzig 1889), oversat til dansk af J. Forchhammer (København 1896).
- Rousseau, Jean-Jacques, *Du contrat social (Samfundspagten)* (1762), udg. *Œuvres complètes* 3, *Écrits politiques* (Paris 1964), oversat til dansk af Mihail Larsen (København 1987).

Sallust, *Catilina* og *Jugurtha* (86-35 f.Kr.), udg. L.D. Reynolds, *Oxford Classical Texts* (1991), oversat til dansk af H.H. Lefolii (København 1894).

Tocqueville, Alexis de, *De la démocratie en Amérique* 1-2 (1835-40), udg. J.-C. Lamberti & J.T. Schleifer (Paris 1992), et udvalg er oversat til dansk af P.A. Jørgensen, *Lighed og frihed* (Haarby 1978).

Noter

1. Fordelingen afspejler kun delvist republikanismens betydning på de forskellige sprog og dermed i de forskellige nationer. Forskellen på, hvor meget eller lidt internettet bruges i de forskellige lande, er en vigtig og i denne undersøgelse umålelig faktor.
2. Held (2006) 29-55. I førsteudgaven er der dog nogle sider (43-7) om renæssancens interesse for det aktive borgerskab i de antikke republikker. Cf. Rodgers (1992).
3. Viroli (2002) 21. Viroli konstaterer også, at republikanismen nærmest ingen betydning har i Italien (21), og at den på væsentlige punkter adskiller sig fra den tyske *Verfassungspatriotismus*, som især Dolf Sternberger (1990) og Jürgen Habermas (1992) har været talsmænd for (14, 65).
4. Spitz (1995a), (1995b).
5. Prak (2000).
6. Kant, *Zum ewigen Frieden* fra 1795, som Schlegel besvarede i 1796 med skriftet *Der universelle Republikanismus*.
7. Grage (2000) 126-7.
8. De betydeligste danske bidrag er Mouritsen (2001), (2002), (2005) og (2006).
9. Dagger (1997). Se 29 nedenfor.
10. Således i Jeffersons brev til John Jay 23.8 1785: »Cultivators of the earth are the most valuable citizens. They are the most vigorous, the most independent, the most virtuous, & they are tied to their country & wedded to it's liberty & interests by the most lasting bonds« (*Political Writings* 549). Cf. også Madison i *The Federalist* no. 55, i Cooke (1961) 378.
11. Damsholt (2000) 111: »Den gode borgerdyd, den patriotiske handling, forener statens medlemmer på tværs af forskelle fra bonde til konge. Almenvellet eller det almene princip overskrider individuelle og partikulære forskelle. Borgerdydsbegrebets centrale problemstilling er i stedet individets *følelse* af forpligtelse mod almenvellet og helheden. Udtrykt i diskursens egne begreber er kærlighed til fædrelandet den vigtigste og første dyd og fædrelandet den instans, det etiske imperativ må føles overfor. Fædrelandskærlighed kan anskues som tidens navn på den ønskede selvbevidsthed hos borgerne.«
12. Damsholt (2000) 11-2.

13. Grage (2000) 126.
14. Sammenhængen mellem demokrati og menneskerettigheder er fastslået i præamblet til den europæiske menneskerettighedserklæring af 4.11.1950: [Europarådets medlemmer] »bekræfter deres dybe tro på disse grundlæggende frihedsrettigheder, som er grundlaget for retfærdighed og fred i verden og bedst håndhæves på den ene side af et virkelig demokratisk regeringssystem og på den anden side af en fælles forståelse og en fælles respekt for de menneskerettigheder, hvortil de bekender sig.« Se Hansen (2005) 173.
15. Republikanismens kritik af det liberale demokrati opfattes ofte som en kritik af liberalismen mere end af demokratiet (Ferejohn & Rosenbluth (2006) 2). Men at kritikken kommer til at dække begge begreber, fremgår klart af de bøger, der skrives, og det afspejles endog i bøgernes titler, fx. *Democracy's Discontent* af Michael Sandel (1996).
16. Hayek (1960); Nozick (1974); Rawls (1996), cf. Holden (1988).
17. Jones (1989); Rawls (1996) 191-4. Dette aspekt af det liberale demokrati beskrives og kritiseres af Sandel (1996) 322-4; Pettit (1997) 9; Maynor (2003) 61, 66-8.
18. Fukuyama (1992) argumenterer for, at det liberale demokrati er den ultimative regeringsform (den Hegelske syntese), som i fremtiden vil dominere hele verden. Fukuyama fremsatte allerede sine teorier i 1980'erne og Huntington (1991) er et velargumenteret og empirisk orienteret svar på Fukuyamas ideer, cf. Hansen (2005) 181-4.
19. Da der stort set ikke har eksisteret demokratiske stater fra 2. årh. f. Kr. og frem til det 19. årh., går det historiske argument for den demokratiske fredsteori ud på, at de oldgræske demokratiske bystater fortrinsvis førte krig mod oligarkisk og monarkisk styrede bystater. Påstanden modbevises af talrige historiske eksempler og mere generelt af fx Demosthenes' henvisning til alle de krige, som Athen har ført både mod demokratiske og oligarkiske bystater (15.17), cf. Hansen (2005) 137-9. Der er således heller ikke noget historisk belæg for Immanuel Kants påstand om, at krige vil ophøre, når man lader beslutninger om krig og fred afgøre af det menige folk, der skal kæmpe i geledet, se Kant *Zum Ewigen Frieden* (1795) 204-6, 44-5 i den danske udgave. I de græske bystater blev krig vedtaget gang på gang af flertallet på folkeforsamlingen, og Euripides skriver i tragedien *De Bønfaldende* (481-5): »Når folket skal stemme om krig, så regner ingen med, at han selv skal dø. Den ulykke til-tænker han andre.«

20. Den demokratiske fredsteori fremlægges og forsvares af fx Russet (1993) og Weart (1998). Også Robert Dahl (1998) 57-8 er tilhænger af teorien. Den kritiseres af Layne (1994) og endnu mere overbevisende af Gat (2005), der argumenterer for, at det er væksten i velstand som følge af den industrielle revolution langt mere end demokratiet, der har mindsket krigenes antal og omfang især siden 1945.
21. Præamblet til Den Europæiske Menneskerettighedserklærings, citeret n. 14.
22. Hansen (1998) 50-1; (2005) 181-4, cf. Finer (1997) 1284.
23. Holden (1974) 140-5; Fishkin (1991) 54-60; (1997) 45-6. Ved præsidentvalgene i USA har valgdeltagelsen undertiden ligget under 50% af den bosiddende voksne befolkning og ved midtvejsvalgene under 40%.
24. Tocqueville (1835-40) 2.4.6: Quelle espèce de despotisme les nations démocratiques ont à craindre, pp. 836-7: Je vois une foule innombrable d'hommes semblables et égaux qui tournent sans repos sur eux-mêmes pour se procurer de petits et vulgaires plaisirs, dont ils emplissent leur âme. Chacun d'eux, retiré à l'écart, est comme étranger à la destinée de tous les autres: ses enfants et ses amis particuliers forment pour lui toute l'espèce humaine; quant au demeurant de ses concitoyens, il est à côté d'eux, mais il ne les voit pas; il les touche et ne les sent point; il n'existe qu'en lui-même et pour lui seul, et, s'il lui reste encore une famille, on peut dire du moins qu'il n'a plus de patrie«. Oversættelsen er af Poul A. Jørgensen, *Lighed og Frihed* (Haarby 1978).
25. Neokonservatismen står særlig stærkt i USA, hvor en central skikkelse er Leo Strauss (1899-1973) og især hans disciple, Straussianerne, der under George Bush har haft en meget stor indflydelse på den politik, der er blevet ført fra Det Hvide Hus. Se Strauss (1968), Deutsch & Soffer (1987), Norton (2004) og Robertson (2006).
26. Kommunitarismen kendes fra 1980erne som en retning inden for moderne politisk teori. De ledende skikkelser er folk som Alasdair MacIntyre (1981), Michael Sandel (1981), Michael Walzer (1983) og Charles Taylor (1989). Men betegnelsen kommunitarisme er dannet af retningens kritikere, og flere af de ledende skikkelser vedkender sig ikke noget tilhørsforhold. MacIntyre beskriver sig selv som liberalist og Sandel profilerer sig som republikanist, se Bell (2004). Viroli (2002) 58-9 insisterer på, at republikanismen er væsensforskellig fra kommunitarismen.

27. Det antimonarkiske aspekt af republikanismen fejes til side som uvæsentligt af Pettit (1997) 20 og Maynor (2003) 4.
28. I *Om Lovenes Ånd* (1.5.19) beskriver Montesquieu England som en republik i monarkisk forklædning.
29. Schofield (1999) 180-3.
30. Betydningen er hyppigst statssager (Caesar, *Borgerkrigen* 1.9.5: *omnis res publica senatui populoque Romano permittatur* »hele statsstyrelsen skal overdrages til senatet og det romerske folk«), men også ofte selve staten (Augustus, *Monumentum Ancyranum* 1.2: *rem publicam ... oppressam in libertatem revocavi* »jeg genoprettede den undertrykte stats frihed«).
31. Cicero, *De officiis*. 2.29: *itaque parietes modo urbis stant et manent ... rem vero publicam penitus amisimus*, »idag er står kun byens huse og mure tilbage, den frie statsforfatning har vi fuldstændig mistet«, I *Ciceros filosofiske skrifter* (Blatt (1972) 5: 173) bliver *res publica* af Thure Hastrup oversat med »friheden og selvstændigheden«, cf. Skinner (2002) 28 n. 121.
32. Tacitus, *Historiae* 1.50: *mansisse C. Iulio, mansisse Caesare Augusto uictore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam*, »efter Caesars og Augustus' sejr var riget dog blevet stående, under Pompejus og Brutus ville den frie forfatning være blevet bevaret«.
33. Skinner (2002) 28.
34. *Il Principe* 1; *Discorsi* 1.2: »parlerò di quelle (cittadi) che hanno avuto il principio lontano da ogni servitù esterna, ma si sono subito governate per loro arbitrio o come repubbliche o come principato, ... jeg vil tale om de (bystater), der fra starten var uden enhver ydre dominans og straks regeredes efter deres egen vilje, enten som republikker eller som monarkier.«
35. Hansen (1998) 107-8.
36. Harrington, *Oceana* 31 skelner mellem monarchy og popular government, som han også kalder *commonwealth* (den engelske pendant til *res publica*). Derefter tilføjer han, at: »monarchy as hath been shown, is of two kinds, the one by arms, the other by a nobility«.
37. Montesquieus klassifikation af forfatningstyperne er tydeligvis inspireret af den, vi finder i James Harrington's *Oceana*, se 70 nedenfor.
38. Paine, *The Rights of Man, Part II* 167-8. It has always been the political craft of courtiers and court governments to abuse something which they called republicanism; but what republicanism was, or is,

they never attempt to explain. Let us examine a little into this case. The only forms of government are the democratical, the aristocratical, the monarchical, and what is now called the representative. What is called a *republic* is not any *particular form* of government. It is wholly characteristic of the purport, matter, or object, for which government ought to be instituted, and on which it is to be employed, *res-publica*, the public affairs, or the public good; or, literally translated, the *public thing*. ... Every government that does not act on the principle of a republic, or, in other words, that does not make the *res-publica* its whole and sole object, is not a good government. Republican government is no other than government established and conducted for the interest of the public, as well individually as collectively. It is not necessarily connected with any particular form, but it most naturally associates with the representative form ...«.

39. Mager (1992) 876: »Es schließt sich ein zweitausendjähriger Kreis; die gegenwärtige Bedeutung von Republikanismus knüpft an die klassischen Wurzeln im Sinne von Ciceros Diktum an: *Res publica res populi* «.
40. Maynor (2003) 4: A common error in contemporary theory is to view classical republicanism as simply the opposite of monarchy. ... The term *res publica* is generally used to describe a set of »constitutional arrangements under which it might justifiably be claimed that the *res* (the government) genuinely reflects the will and promotes the good of the *publica* (the community as a whole)« (Skinner (1991) 196). Se Pettit (1997) 287, cf. 12 ovenfor med nn. 30-2.
41. Rodgers (1992) 11, 34.
42. Pettit (1997) vii; Lovett (2006).
43. "Power tends to corrupt and absolute powers corrupts absolutely«, brev til Mandell Creighton (1887), cf. Skinner (2002) 379.
44. *De l'Esprit des lois* 11.4: »c'est une expérience éternelle que tout homme qui a du pouvoir est porté à en abuser.«
45. Skinner (1998) 55-7.
46. Pettit (1998) 40 fremhæver, at det er Skinners studier af frihedsbegrebet i den italienske renæssance, der ligger til grund for den moderne republikaniskes frihedsbegreb. Se Skinner (1998).
47. Jeg vil i denne sammenhæng se bort fra de få republikanske bystater, som vi kender fra andre verdensdele, cf. Hansen (2000) 85 (Assyrien), 382 (Indien), 422 (Indonesien), 448 (Mozabiterne i Algeriet), 470, 480 (Swahili bystater i Østafrika) 513-4 (Yoruba bystater i Vestafrika).

48. Hansen (2000) 141-87 (Grækenland), 209-28 (Rom), 277-93 (Norditalien), 321-42 (Schweiz), 343-58 (Holland); Hansen (2002) 91-105 (Sydtyskland).
49. Hansen (2000) 16-9; (2006) 8-11.
50. Hansen (2000) 611-2.
51. Hansen (2000) 613-4.
52. *Om lovenes ånd* 8.16; 9.1-3.
53. Den amerikanske forfatnings fædre fremhævede selv, at deres indsats var at omplante republikken fra småstat til storstat (Madison i *The Federalist* 10, Cooke (1961) 62-5), og at det netop kunne gøres ved at skabe en føderation af republikker (Hamilton i *The Federalist* 9, Cooke (1961) 52-5). Montesquieu havde faktisk selv peget på den mulighed ved at fremhæve den lykiske forbundsstat som mønstret for en smuk føderativ republik (*Om Lovenes Ånd* 9.3), cf. Rahe (1994) 3: 44-8.
54. Sandel (1996) 126.
55. Hansen (2000) 612.
56. *Om Lovenes Ånd* 9.1-3.
57. *Du contrat social* 3.4, side 404-6 i Pléiade-udgaven; *Constitution pour la Corse*, 907-8 i Pléiade-udgaven.
58. "Dedicace" til *Discours sur l'origine de l'inégalité*, side 111-21 i Pléiade-udgaven.
59. *Du contrat social* 3.12, side 425-6 i Pléiade-udgaven.
60. Shklar (1990) 266.
61. *Rights of Man* 2, side 168-9 Kucklicks udgave.
62. Hansen (2005) 83, 105.
63. Rodgers (1992) 30; Sandel (1996) 6; Viroli (2002) 7-8.
64. Udviklingen illustreres af de skiftende navne på det ene af de store partier i USA. I 1791 var Jefferson og Madison med til at stifte *the Republican Party*. Det blev efter nogle år kaldt *the Democratic-Republican Party* og i 1828 omdannet til *the Democratic Party*, se Roper (1989) 54-5 og Hansen (2005) 118 n. 46. Det moderne republikanske parti, *the Republican Party* blev dannet i 1854 og fik sit navn i et forsøg på at genskabe den republikanske ideologi, der havde præget frihedskrigen og udformningen af forfatningen i perioden 1776-89. – Robert Dahl (1998) 16-7 indtager et særstandpunkt ved at hævde, at republik og demokrati brugtes synonymt og blot er en henholdsvis latinsk og græsk betegnelse for samme sag.
65. Kant (1785) 81.

66. Udgivet i 1969 som det tredje af *Four Essays on Liberty* (Oxford) 118-72.
67. Cf. Viroli (2002) 43, 47. Som eksempler kan jeg nævne Frederik d. Store af Preussen, der erklærede, at i hans rige kunne enhver blive salig i sin egen tro. Omvendt: I et demokrati som Nordirland har et flertal af protestanter i mange år kunnet undertrykke et mindretal af katolikker.
68. En alternativ opfattelse af frihedsbegrebet er fremført af MacCallum (1967). Han argumenterer for, at enhver form for frihed involverer tre faktorer: 1. en handlende person (X), der 2. har frihed fra noget (Y) til 3. at gøre eller undlade at gøre noget (Z). MacCallums analyse er blevet accepteret af nogle, fx Rawls (1999) 177, men kritiseret af andre, fx Baldwin (1984). Den har ikke haft nogen større betydning for udviklingen af det republikanske frihedsbegreb, Skinner (1991) 186; Pettit (1997) 25, og den kritiseres af flere af republikanisterne, således af Maynor (2003) 18-20.
69. Lively (1975) 126; Dahl (1989) 93, (1998) 50-2; præamblet til den Europæiske Menneskettighedserklæring, citeret n. 14.
70. Hayek (1960) skelner klart mellem (a) » political freedom, the participation of men in the choice of their government, in the process of legislation, and in the control of administration. It derives from an application of our concept to groups of men as a whole which gives them a sort of collective liberty« (13), og (b) inner or metaphysical (sometimes also subjective) freedom. It refers to the extent to which a person is guided in his actions by his own considered will, by his reason or lasting conviction, rather than by momentary impulse or circumstance« (15).
71. Gray (1986) 57: »It is often argued that the conception of freedom employed by classical liberal writers is wholly or predominantly a negative one, whereas revisionary liberals and socialists invoke a more positive conception. ... In its simplest and clearest form, the distinction is that marked by Constant, and stated in our own time with unsurpassed insight by Isaiah Berlin, between noninterference and independence on the one hand and an entitlement to participate in collective decision-making on the other hand.« Men Gray fejlfortolker Berlin ved uden videre at identificere hans selvbestemmelse (= selvkontrol) med demokratisk medbestemmelse.
72. Holden (1988) 21: »There is a link between liberty and democracy through the connection between self-government and self-determination: the self-determined – the free – individuel is the self-gover-

- ning individual. Here individual liberty is seen to involve participation in, rather than the absence of, government activity.« Beskrives af Holden (*ibidem*) som knyttet til »the positive conception of liberty«. «Cf. Sartori (1962) 286; Dahl (1989) 89; Viroli (2002) 11.
73. Hansen (1989) 17 med n. 94.
74. Hansen (1989) 17. Berlin vedgår (124), at den individuelle frihed implicerer en grænse mellem en offentlig og en privat sektor i samfundet.
75. Hobbes, *Leviathan* 1.21.1, Se Skinner (2002) 2: 187.
76. Berlin (1969) xl-xli. Berlins fejlanalyse af atthenernes frihedsbegreb er tilbagevist i Hansen (1989) 10-1.
77. Constant (1819) 68: »Den antikke frihed »bestod i, at man kollektivt, men direkte, udøvede store dele af den samlede suverenitet ... Denne kollektive frihed var, hvad man i antikken forstod ved frihed, men den kunne forenes med, at man tillod individets komplette underkastelse under fællesskabets myndighed.«
78. Constant (1819) 67: Den moderne frihed »er for den enkelte retten til kun at være underlagt lovene, ikke at kunne arresteres, ikke holdes tilbage, ikke dødsdømmes, ikke mishandles på nogen måde af en eller flere enkeltindviders vilkårlige vilje. Det er for den enkelte retten til at sige sin mening, vælge sit erhverv og udøve det; at disponere over sin ejendom, ja selv ødsle den bort; at færdes uden at bede om lov og uden at skulle redegøre for sine motiver og holdninger. Det er den enkeltes ret til at mødes med andre individer enten for at diskutere sine interesser eller for at dyrke den tro, han og hans fæller foretrækker, eller simpelt hen for at bruge sin tid, som man har lyst eller fantasi til.«
79. Constant fremhæver Sparta som den typiske oldgræske bystat: »Den spartanske digter Terpander kunne ikke sætte endnu en streng på sin lyre, uden at eforene greb ind. Myndighederne blandede sig i selv de mest private forhold« (68). – Den antikke kilde til Terpanders ekstra streng på lyren er Plutarch, *Moralia* 238C. Frem til ca. 1850 blev Sparta opfattet som den typiske græske bystat og Athen som undtagelsen. Den moderne opfattelse af Athen som den typiske bystat og Sparta som undtagelsen går tilbage til George Grote's *History of Greece* fra 1846-56, se Hansen (1998) 98-106; (2005) 87 med n. 28.
80. Constant (1819) »Der var i oldtiden en republik, hvor det enkelte menneskes eksistens ikke var underlagt fællesskabet i helt så udstrakt grad, som jeg netop har beskrevet. Denne republik er den be-

rømteste af dem alle. De forstår, at jeg sigter til Athen« (69). »Athen ... gav sine borgere uendelig mere individuel frihed end Rom og Sparta« (73). Det græske udtryk for at leve som et frit individ er *zen hos bouletai tis*, »at leve som man vil«, og talrige kilder viser, at det er Constant, der har ret, og Berlin, der fejltolker kilderne (Hansen (1989) 35 n. 49). Blandt de kilder, der lovpriser den individuelle frihed kan nævnes: Thukydide 2.37.2; 7.69.2; Herodot 3.83.3; Lysias 26.5. Som venteligt bliver denne form for frihed kritiseret af Platon som en demokratisk misfortælelse af menneskelivets mening (*Staten* 557b-58a, citeret i uddrag i n. 226). Og Aristoteles indtager samme kritiske holdning i *Politikken* 1310a32-4; 1317a40-b17, citeret i n. 227; 1319b30.

81. Gray (1986) 57, citeret i n. 71. Maynor 14, 30; Viroli (2002) 38-41.
82. Constant (1819) »Langt fra at afstå fra nogen af de to former for frihed, jeg har talt til dem om, mine herrer, må man, som jeg har vist, lære at kombinere den ene med den anden. ... I respekt for deres individuelle rettigheder ... bør institutionerne forsvare borgerenes politiske indflydelse, opfordre dem til at kappes i beslutsomhed og ved stemmeafgivning udøve deres magt, garantere dem deres ytringsfrihed og dermed retten til kontrol og på den måde i praksis uddanne dem til deres ophøjede funktioner og give dem både ønsket om og evnen til at gøre sig fortjent til dem« (90).
83. Constant (1819) 66, 79-80.
84. Constant (1819) 84: »Den individuelle frihed er den ægte moderne frihed. Den politiske frihed er dens garanti; den politiske frihed er derfor uundværlig«, cf. 88-90. Constants synspunkter ligger her helt på linie med de moderne republikanisters: Maynor (2003) 15, 19, 30-1, 97, 203.
85. Constant (1819) 87-90.
86. Constant (1819) 88: »Den fare, der truer den moderne frihed, skyldes, at vi for let afstår fra vor ret til at deltage i den politiske magt, når vi er opslugt af at nyde vor private frihed og forfølge vore specielle interesser. Det får vi mange opfordringer til af dem, der administrerer magten. De er stærkt indstillet på at spare os enhver ulemghed ud over den at adlyde og betale.« Se også citatet af Tocqueville side 10-11.
87. Pettit (1997) 17-8; Viroli (2002) 38-41; Maynor (2003) 14-8, 30.
88. Skinner (1991) 193-201; Pettit (1997) 28, 32; Viroli (2002) 48-9; Maynor (2003) 15, 21-2, 204.

89. Jones (1994) 15: »Negative claim-rights are rights to non-interference«; Kukathas (1993) 537, cf. Pettit (1997) 9, 18-9; Maynor (2003) 59.
90. Pettit (1997) 21-79; Viroli (2002) 37, 41; Maynor (2003) 33-60.
91. Pettit (1997) 21-2, 51; Maynor (2003) 35-6, 59-60.
92. Pettit (1997) 34; Viroli (2002) 10.
93. Hansen (1979) 46 med noterne 351-2.
94. Slaven, som kan være fri for herrens indblanding, men altid underkastet hans dominans, anføres af Pettit (1997) 32, 284; Viroli (2002) 10; Maynor (2003) 36-7, 40.
95. Bestemmelsen om, at en fyrste bestemte sit lands religion – på latin: *cuius regio eius religio* – blev slået fast ved freden i Augsburg i 1555 og konfirmeret ved freden i Westfalen i 1648.
96. Pettit (1997) 63-4.
97. Pettit (1997) 66-7; Maynor (2003) 40-1.
98. Pettit (1997) 84; Maynor (2003) 39-41. Skinner (1996) 15-6 refererer til den antikke romerske formulering af princippet: *audi alteram partem* »lyt til modparten«. Republikanisterne kalder denne form for indblanding for reciprocitet (*reciprocity, reciprocal power of nondomination*), og de anser den for en social adfærd, der bør fremmest mest muligt, se Pettit (1997) 93-4; Maynor (2003) 41, 53-6.
99. Pettit (1997) 271 (nr. 4); Viroli (2002) 47.
100. Skinner (1991) 186: »If we wish to assure our own individual liberty, it follows that we must devote ourselves as whole-heartedly as possible to a life of public service, and thus to the cultivation of the civic virtues required for participating most effectively in political life. «Maynor (2003) 39: »If I identify and participate in the institutions and laws of the state ... then I have no legitimate grounds for believing that I am being dominated«, cf. 120.
101. Pettit (1997) 206-40; Tomkins (2005) 64-5, 108-9.
102. Pettit (1997) 276-8; Maynor (2003) 150
103. Se ovenfor 23 med nn. 70-2.
104. Maynor (2003) 68-72; 80-2.
105. Maynor (2003) 140-5
106. Denne analyse af frihedsbegrebet svarer til den, Skinner gør sig til talsmand for i sin artikel »The Idea of Negative Liberty: Machiavellian and Modern Perspectives«, Skinner (2002) 186-212.

107. Pettit (1997) 191; Maynor (2003) 165-6. Stemmepligt findes i dag i bl.a. Belgien og Australien.
108. Skinner (1991) 186: »If it is ... true that freedom depends on service, and hence on our willingness to cultivate the civic virtues, it follows that we may have to be coerced into virtue and thereby constrained into upholding a liberty which, left to ourselves, we would have undermined.«
109. Pettit (1997) 171. Det er denne form for frihed vi møder hos Cicero (se side 60) hos Machiavelli (se side 65) og hos Rousseau, *Samfundspagten* 1.7: »quiconque refusera d'obéir à la volonté générale y sera contraint par tout le corps: ce qui ne signifie autre chose sinon qu'on le forcera d'être libre. – Den, der vil nægte at adlyde almenviljen, vil blive tvunget til det af fællesskabet, og det betyder ikke andet end, at man vil tvinge ham til at være fri«.
110. Civic Virtue diskuteres af Alasdair MacIntyre e.g. (1981) 235-8 og Leo Strauss, e.g. (2000) 92-102, men ikke af John Rawls (1999), cf. Skinner (2002) 177.
111. Burt (1990) 24: Civic virtue simply is »the disposition to further public over private good in action and deliberation«; Dagger (1997) 13-8; Sandel (1996) 6, 26 (citeret i n. 157); Pangle (1998) 22-4, 27-30; Pettit (1997) 245-70 foretrækker termen »civility« frem for »civic virtue«.
112. Arendt (1998) 7-17, 248-324.
113. Pocock (2003) 550.
114. Sandel (1996) 355 n. 1; Pettit (1998) 48; Maynor (2003) 10.
115. Se 42-5 nedenfor.
116. Pocock (2003) viii-ix; Dagger (1997) 14-5; Viroli (2002) 101; Maynor (2003) 22.
117. Overtaget fra Machiavelli: Pettit (1997) 210; Maynor (2003) 26-8, 73, 152, 181, cf. *Discorsi* § 64, 65, 71, 165, og Skinner (2002) 164-77, 180-4.
118. Pettit (1997) 291; Maynor (2003) 24, 73, 152, 181.
119. Dagger (1997) 14-5; Skinner (2002) 164 med henvisning til Machiavellis *Discorsi* 1.1 (§ 8).
120. Pettit (1997) 222; Matthews (1994).
121. Viroli (2002) 101.
122. Maynor (2003) 24, 26.
123. Mouritsen (2001) 14-5, 59-60, 307-54; Sandel (1996) 117; Viroli (2002) 13-5, 82-6.

124. Et med rette berømt visdomsord, som altid tillægges Thomas Jefferson, men som ingen har kunnet finde i hans skrifter.
125. Dagger (1997) 17; Viroli (2002) 13, 15, 78, 82, 86.
126. Dette aspekt af *civic virtue* bliver næsten ikke omtalt af Sandel (1996), Pettit (1997) og Maynor (2003), men det er kernepunktet i Viroli (1995), som jeg derfor lægger til grund for beskrivelsen i dette afsnit, cf. også Viroli (2002) 79-103.
127. Viroli (1995) 1-2, 11, 167, 183-6.
128. Viroli (1995) 10-1, 184.
129. Viroli (1995) 14, 169-76 med kritik af begrebet *Verfassungspatriotismus* som udformet af Dolf Sternberger (1990) og analyseret af Jürgen Habermas (1992).
130. Viroli (1995) 8-9, 13-4, 176.
131. Viroli (2002) 13, 15, 78, 82, 86.
132. Viroli (1995) 1; Anderson (1991) 5-7; Smith (1991) 8-15, cf. 10, hvor patriotismen anføres som et aspekt af nationalismen;
133. Viroli (1995) 1-2, 16, 183-7; Mouritsen (2005) 134, 146.
134. Viroli (1995) 1, 12; Anderson (1991) 5-7; Smith (1991) 14.
135. Nielsen (2004) 49-52.
136. Pl. *Cri.* 50A-54C, *polis = patris* 51C.
137. Sallust, *Catilina* 58.11; Cicero, *De officiis* 1.17.57.
138. Viroli (1995) 21.
139. Se 65-6.
140. Riesenbergs (1992) 203-34..
141. Montesquieu (1748) Forfatterens forerindring.
142. Viroli (1995) 95-106.
143. Viroli (1995) 8, 106-39.
144. Walzer (1993) 82; Viroli (1995) 176-82.
145. Wills (1992) 86-7, der citerer Lincolns tale holdt 4.7. 1858.
146. Viroli (1995) 161-87.
147. Mouritsen (2005) 134, 154.
148. Viroli (1995) 16-7, 183-6; Mouritsen (2005) 138.
149. Viroli (1995) 12-3.
150. Viroli (1995) 13; Pettit (1997) 143-7; Maynor (2003) 87. Den republikanistiske fremstilling af modsætningen mellem politisk patriotisme og kulturel nationalisme rammer nok noget rigtigt, men er for firkantet, se den mere afbalancerede fremstilling i Miller (1995) 150-1, 162-3, 189, 194-5.
151. Viroli (1995) 2, 97, 184-5.
152. Holden (1988); Held (2006) 201-9. Om det liberale demokratiske

- stat som en »procedure«, se Sandel (1996) 4; Kymlicka (1998) 132-4.
153. Pettit (1997) 84-5, 171; Maynor (2003) 5, 79-82.
154. Pettit (1997) 106; Maynor (2003) 135.
155. Maynor (2003) 137.
156. Maynor (2003) 81: »For republicans, individuals do not solely pursue nondominating ends in order to fulfill their obligations to social justice: Rather, they pursue these ends because their lives will be enriched and the full range of benefits that accompany republican liberty as nondomination will be available to them to utilize.« 117: »For republicans, citizenship, civic virtue, and other forms of participation are goods that have quasi-perfectionist elements that provide stability and are able to command allegiance without actual or threatened domination.« Om quasi-perfectionism se Maynor (2003) 7.
157. Maynor (2003) 11, 76; Sandel (1996) 26: »The strong version of the republican ideal, going back to Aristotle, sees civic virtue and political participation as *intrinsic* to liberty; given our nature as political beings, we are free only insofar as we exercise our capacity to deliberate about the common good, and participate in the public life of a free city or republic. More modest versions of the republican ideal see civic virtue and public service as *instrumental* to liberty; even the liberty to pursue our own ends depends on preserving the freedom of our political community, which depends in turn on the willingness to put the common good above our common interests.«
158. Hansen (1985) 24-7
159. Pettit (1997) Maynor (2003) 180-92; Crick (2005) 113-5.
160. www.standards.dfes.gov.uk/schemes2/ks4/citizenship, cf. Maynor (2003) 186; Crick (2005) 114.
161. Delivered on 13 September 2006, [www.learninglinkscotland.org.uk/3_senses_of_citizenship – Bernard Crick.pdf](http://www.learninglinkscotland.org.uk/3_senses_of_citizenship_-_Bernard_Crick.pdf); Crick (2005) 114.
162. «The aim of the ancients was the sharing of social power among citizens of the same fatherland: this is what they call liberty. The aim of the moderns is the enjoyment of liberty in private pleasures; and they call liberties the guarantees accorded by institutions to these pleasures«.
163. »The language of the two recent educational reports on teaching citizenship in schools was that of civic republicanism«.
164. §1.5 af Crick-rapporten fra 1998 om *Education for Citizenship*

- and the Teaching of Democracy in Schools*: »We are at no less than a change in the political culture of this country both nationally and locally; for people to think of themselves as active citizens, willing, able and equipped to have influence in public life and with the critical capacities to weigh evidence before speaking and acting ...«.
165. Koch (1945) og *Demokrati 40 indlæg* (1966).
  166. Pettit (1997) 71ff, 174ff, 183.
  167. Maynor (2003) 39, 82.
  168. Pettit (1997) 8, 179-80; Maynor (2003) 151, 153; Viroli (2002) 4-6, 11,66 .
  169. Pettit (1997) 62, 181-2, 232.
  170. Sandel (1996) 27; Pettit (1997) 8.
  171. Madison i *The Federalist* nr. 10, Cooke (1961) 61-64; no. 14, Cooke (1961) 83-5; no. 48, Cooke (1961) 333.
  172. Pettit (1997); Viroli (2002) 6, 11, 66; Maynor (2003) 150; Tomkins (2005) 26.
  173. Pettit (1997) 183-205; Maynor (2003) 155-8; Tomkins (2005) 51, 62, 139.
  174. Henvendelse til repræsentant: Pettit (1997) 193.
  175. Pettit (1997) 61-3, 183-202; Maynor (2003) 158-68.
  176. Republikanisme går ind for en stærk stat, Maynor (2003) 5, modsat de liberalistiske demokraters minimalstat Pettit (1997) 148.
  177. Tomkins (2005) 64: »The centrepiece of republican constitutional structure is accountability: those in position of political power must be accountable to those over whom (and in whose name) such power is exercised.« Cf. 51, 61, 90-4.
  178. Nippel (1980) 292-3.
  179. Vile (1967) 33-9.
  180. Nippel (1980) 159-291; Lieberman (2006) 318-9.
  181. Vile (1967) 13.
  182. Vile (1967) 18.
  183. Pettit (1997) 177-8, 277; Maynor (2003) 157.
  184. Pettit (1997) 179, 277.
  185. von Fritz (1954); Aalders (1968); Nippel (1980).
  186. Pettit (1997) 20; Maynor (2003) 27, 30, 152, 203 (Machiavelli); 123 (Venedig); 36 (England 1649-60); Ferejohn & Rosenbluth (2006) afsnit 4.1.
  187. Pettit (1997) 178, 181, 191, 231; Maynor (2003) 157; Tomkins (2005) 138-9.

188. Ferejohn & Rosenbluth (2006) afsnit 4.1.
189. Pettit (1997) 191.
190. Tomkins (2005) 138-9.
191. Maynor (2003) 157; Tomkins (2005) 135.
192. Judicial review anbefales af Maynor (2003) 167, men kritiseres skarpt af Tomkins (2005) 18-31.
193. Men ved i 2000 at inkorporere den europæiske menneskerettighedserklæring i landets lovgivning har Storbritannien faktisk fået en forfatning på dette vigtige område, cf. Tomkins (2005) 7.
194. Pettit (1998) 48-9; Maynor (2003) 4-7, 10-13.
195. Som tilhængere af den neo-athenske republikanisme nævnes som regel Hannah Arendt, Alasdair MacIntyre, Michael Sandel og Charles Taylor, cf. Maynor (2003) 10; Beiner (1998) 3. John Pocock kan nævnes blandt de mere historisk orienterede republikanister, se Pocock (2003) 550 og Mouritsens kritik af Pocock (2001) 15, 53, 61-4. Det bør tilføjes, at Hannah Arendt døde i 1975, før den moderne republikanisme fik sit gennembrud. Hun har derfor aldrig opfattet sig selv som republikanist. Michael Sandel er faktisk den eneste af de fire ovennævnte, der eksplicit omtaler sig selv som tilhænger af republikanismen (1996) 5-6, 25-8, cf. Pettit (1998) 48; Maynor (2003) 142.
196. Philip Pettit (1997) 20; (1998) 48-9; John Maynor (2003) 12-3, Maurizio Viroli (1995) 170-1, cf. 19-20 (2002) 21-43, 64-6.
197. I Sandel (1996) er der diskussioner af Aristoteles' politiske filosofi, men intet om Cicero eller den romerske republik og ikke en eneste henvisning til Machiavelli. Omvendt bliver Cicero og især Machiavelli drøftet af Pettit (1997), der til gengæld intet har at sige om Aristoteles.
198. Maynor (2003) 208.
199. Maynor (2003) 22, 24-5, 29.
200. Pettit (1997) 83-90.
201. Pettit (1997) 96; Maynor (2003) 68.
202. Sandel (1994): en god, men kritisk oversigt over de værdier, Sandel opregner, findes i Pangle (1998) 21-6.
203. Maynor (2003) 180-92; Crick (2002) 113-5.
204. Sandel (1996) 117; Beiner (1998) 3 med citat af Alasdair MacIntyre; Viroli (2002) 101; Maynor (2003) 158, 164, 199-200.
205. Devigne (1994) 65-9. Sammenfald i idéer afspejler på ingen måde, at republikanisterne skulle have noget til overs for de neokonservative. Neokonservatismen forbigås i talende tavshed i den

- republikanistiske litteratur, hvor der ikke er nogen henvisning at finde til fx Michael Oakeshott, Irving Kristol, Leo Strauss eller Allan Bloom. Undtagelsen er Paul Rahe (1994), der regnes blandt straussianerne.
206. Burt (1990); Maynor (2003) 73.
  207. Pangle (1998) 28-9 citerer Catos breve: »When we call any man disinterested, we should intend no more by it, than that the turn of his mind is towards the publick, and that he has placed his own personal glory and pleasure in serving it. To serve his country is his private pleasure, mankind is his mistress, and he does good to them by gratifying himself.«
  208. Sandel (1996) 26.
  209. Machiavelli se side 65 Harrington, *Oceana* 166 citeret i n. 385, cf. Sabine (1963) 503; the Founders se side 78.
  210. »What is good for the country is good for General Motors and vice versa«. Et synspunkt, som i 1952 blev gjort gældende for et senatsudvalg af præsidenten for General Motors, Charles E. Wilson. Bemærkningen fremkaldte indignation og kritik, men hvorfor egentlig? Se den udmærkede analyse af udsagnet i Finley (1985) 76.
  211. Ny Alliances partiprogram af 30. august 2007 indeholder ønsket om, at demokrati gøres til obligatorisk fag i folkeskolen. – Den republikanske inspiration er ikke til at tage fejl af!
  212. Burnheim (1985) 9, 156-87; Hansen (2005) 130 med n. 36.
  213. Hansen (2005) 122-48: Direkte demokrati i oldtiden og i vore dage.
  214. Fishkin (1991) 81-96; (1997) 161-228, cf. Hansen (2005) 130-5.
  215. Pettit (1997) 169.
  216. »Retten til politisk dovenskab« beskrives af Arendt (1963) 284 som »one of the most important negative liberties we have enjoyed since the end of the ancient world, namely, freedom from politics, which was unknown to Rome or Athens and which is politically perhaps the most relevant part of our Christian heritage«.
  217. Nogle vil også medtage Constant og Tocqueville, cf. Mouritsen (2001) og Nelson (2004).
  218. *Discorsi* 2.2 (§194 i den danske oversættelse): »Erfaringen viser, at staterne (*cittadi*) kun har øget deres territorium, når de levede i frihed (*sono state in libertà*)«. 1.29 (§95): »En stat (*città*), der lever i frihed har to mål: det ene er at erobre nyt land, det andet at bevare sin frihed.«

219. *Discorsi* 2.2 (§194): »Fremfor alt er det forunderligt at tænke over, hvilken storhed Rom nåede frem til, efter at det havde befriet sig fra kongerne.«
220. *Discorsi* 1.16 (§59-60), cf. 1.5 (§18).
221. Fx af Maynor (2003) 22, Cf. Pangle (1998) 26.
222. Skinner (2000) 57, 60, 67. I den danske oversættelse af *Discorsi* er parallellerne til Fyrsten markeret med *F* fulgt af paragrafnummer.
223. Nelson (2004); Ferejohn & Rosenbluth (2006) 4. Derimod bliver Platon forbigået i tavshed af Sandel (1996), Pettit (1997), Viroli (2002) og Maynor (2003). Det kan diskuteres, om Platon overhovedet hører med i den republikanistiske kongerække.
224. På dansk kaldes dialogen *Staten*. Den græske titel er *Politeia*, egentlig »forfatningen«. Når Cicero henviser til værket på latin, kalder han det Platons *Res Publica*, og det er på engelsk blevet til *The Republic*, cf. Nelson (2004) 1, og på fransk til *La République*. Den engelske og franske titel har undertiden givet anledning til den forkerte opfattelse, at dialogens hovedemne er republik og republikanisme.
225. Platon, *Staten* 445D; *Statsmanden* 302e; Aristoteles, *Politikken* 1284a3-13; 1285b29-35; 1289a26-b5; *Etikken* 1160a35-b21.
226. Platon, *Staten* 557A-E: »For der er jo ingen tvivl om, at den demokratiske stat vil afspejle sig nøje i den demokratiske mand. ... For det første er borgerne frie. Frihed og frisprog vil råde overalt, og ubegrænset ret for enhver til at gøre, hvad han lyster. ... Hvor denne rettighed er til stede, vil enhver kunne indrette sig og sit liv ganske efter eget tykke, og derfor turde der i denne stat findes den største mangfoldighed af forskellige slags mennesker, tænker jeg ... Jeg er lige ved at tro, det er den mest charmerende statsform af alle; man kommer til at tænke på en kappe, der er vævet i de mest brogede mønstre, når man ser, hvordan vedkommende stat frembyder et yderst tiltrækkende skue ved sin flimrende blanding af alle mulige mennesketyper. Og naturligvis ville mange mennesker udpege den som den skønneste, ganske ligesom børn og kvinder fængsles af pralende kulører. ... Desuden, min fortræffelige ven, sagde jeg, giver den hvemsomhelst brillant lejlighed til at udsøge sig en statsforfatning. ... På grund af sin rummelighed har den eksempler på alle former for forfatning, så at den, der prøver at grundlægge en stat, akkurat som vi gjorde det, blot behøver at gå til et demokrati for at udvælge sig den forfatning der tiltaler

ham mest; demokratiet vil være som et velforsynet marked hvor man kan vælge og vrage før man anlægger sin stat. ... Og så denne velsignede frihed for tvang! sagde jeg. Ingen ville tvinge dig til at være øvrighed, selv om du var kvalificeret til det, og heller ikke til at adlyde nogen øvrighed, hvis det ikke passede dig; og hvis dine medborgere drager i krig, behøver du ikke at gå med, og holder de andre fred, behøver du ikke at gøre det, hvis du tilfældigvis ikke har lyst til det. Og selv om der er en lov, der forbyder dig at være øvrighed eller dommer, kan du bare sidde og være øvrighed eller dommer alligevel, hvis det just falder dig ind - ja alt i alt må denne livsform åbenbart være som en skøn gave fra himlen - sådan lige for øjeblikket!«

227. Aristoteles, *Politikken* 1317a40-b17: »Den demokratiske forfatnings grundprincip er frihed. For det er den almindelige opfattelse, at frihed er forbeholdt borgere, der lever under denne forfatning, ligesom også frihed hævdes at være ethvert demokratis mål. Men friheden har to aspekter: Det ene er at regeres og regere på skift. (Demokraternes opfattelse af retfærdigheden bygger jo også på den simple numeriske lighed, ikke på en lighed graderet efter værd, og med et sådant retfærdighedsbegreb må folkets flertal nødvendigvis have magten, og man vil gennemføre og knæsette det, som flertallet vedtager. Det hævdes nemlig, at alle borgere skal have samme indflydelse, hvoraf følger, at de fattige får større magt i et demokrati end de rige, fordi de er de fleste, og det er flertallets afgørelse, der gælder). Dette er nu det ene aspekt af friheden, som alle demokrater anfører som et kendemærke for forfatningen. Det andet aspekt er at leve, som man har lyst til, hvilket påstås at være en funktion af friheden, så sandt som det også er en slaves lod ikke at leve, som man har lyst til. Dette er demokratiets andet kendemærke, og herfra er kommet ønsket om ikke at blive regeret, helst ikke af nogen som helst, men hvis det er umuligt, da på skift. Og det er befordrende for den frihed, der bygger på lighed.« Cf. 1319b26-32.
228. Platon, *Kriton* 51A-B: »Er det ikke gået op for dig i din visdom, at fædrelandet (*patris*) er mere dyrebart, ærværdigt og helligt end din fader og moder og alle andre forfædre?« Aristoteles, *Politikken* 1337a27-30: »en borger (*polites*) bør ikke mene, at han er sin egen herre, men at alle tilhører staten (*polis*), for hver enkelt er en del af staten, og omsorgen for hver enkelt del sker nødvendigvis med henblik på helheden.«

229. *Idiotes* bruges om den politisk aktive menige borger (Aeschin. 3.214) og (langt sjældnere) om den person, der undlader at udøve sine borgerrettigheder (Aeschin 3.252), cf. Hansen (1989) 13-14.
230. Platon, *Staten* 420B: »Vi indretter ikke staten (*polis*) med henblik på, at en bestemt befolkningsgruppe (*ethnos*) skal være specielt lykkelig, men med henblik på, at hele staten skal være det«, cf. 421C. Aristoteles, *Politikken* 1279a17-21: »Alle forfatninger (*politeiai*), der tilstræber almenvellet (*to koine symferon*), er ægte (*orthai*) efter den objektive retfærdigheds målestok (*to haplos di-kaion*), hvorimod de, der kun tilgodeser de regerendes interesser, alle sammen er forfejlede og afarter (*parekbaseis*) af de rigtige forfatninger.«
231. Platon, *Staten* 376C-403C; Aristoteles, *Politikken* 1337a11-32.
232. Pocock (2003) vii, 527, 550; Sandel (1994) 7; Mouritsen (2001) 74-81; Maynor (2003) 10; Tomkins (2005) 43.
233. Aristoteles, *Politikken* 1253a2-7: »Det er følgelig klart, at staten (*polis*) er en af de ting, der er skabt af naturen, at mennesket er et væsen, der er disponeret for statsdannelse (*fysei politikon zoon*), og at den, der er statsløs (*apolis*) på grund af sin natur og ikke på grund af skæbnens tilskikkelser, enten er et slet menneske (*faulos*) eller et overmenneske (*kreitton e anthropos*)«, cf. 1253a29-30; 1278b19; *Eth. Nik.* 1097b11; 1162a17; 1169b18. *HA* 487b33-88a13. Hansen (1985), (1996) 199-200.
234. Aristoteles, *Politikken* 1278a8-11; 1326b30-2; 1328b33-9a2.
235. Aristoteles, *Politikken* 1325a1-5.
236. Aristoteles, *Politikken* 1283b42-84a3: »Generelt er borgeren den, der tager del i at regere og blive regeret. Hvem der er borger, afhænger af forfatningen, men under den bedste forfatning er borgeren den, som kan og vil styres og styre med henblik på det gode liv.« Cf. 1325b23-7.
237. Aristoteles, *Politikken* 1324a14-18, 26-27: »Der er to ting, der bør undersøges: for det første hvilken livsform, der bør foretrakkes: Den, der består i at være en aktiv borger (*sympoliteuesthai*) og tage del i det politiske fællesskab (*koinonein poleos*), eller snarere den fremmedes liv, der er løst fra det politiske fællesskab. Endvidere hvilken forfatningsform (*politeia*) man bør indføre, og hvilken indretning af staten (*polis*), der er den bedste. ... Mon man skal vælge en politisk og aktiv livsførelse (*politikos kai praktikos bios*) eller en, der er løst fra alt ydre, fx en kontemplativ

- livsførelse, som nogle siger er karakteristisk for filosoffer.« Cf. 1288a38.
238. Aristoteles, *Etikken* 1130a3-5: »Fordi retfærdigheden er rettet mod en anden person, synes den som den eneste af dyderne at være et gode, som en anden person har glæde af. Den udvirker det, som er til fordel for en anden, det være sig en foresat eller en fælle.« Cf. 1134b2ff. *Politikken* 1279a8-15: »Når forfatningen bygger på borgernes lighed, har de krav på at skiftes til at beklæde embedsposterne. I gamle dage krævede borgeren, at man skulle skiftes til at adlyde, og at andre skulle drage omsorg for hans personlige interesser, ligesom han selv tidligere som embedsmand havde draget omsorg for andres interesser. Men nutildags ønsker man at beklæde embederne kontinuerligt på grund af de fordele, man får fra det offentlige og fra at være embedsmand.«
239. Hansen (1999) 314; Rahe (1984).
240. Aristoteles, *Politikken* 1279b8-10; 1281a14-16; 1317b7-10, citeret ovenfor n. 227.
241. Se ovenfor side 37.
242. Udtrykket neo-Roman (= republican theory of liberty) går tilbage til Skinner (1998) 31. Om modsætningen mellem en neo-romersk og en neo-athensk fløj, se Maynor (2003) 4-5 og ovenfor side 42-5.
243. Sammenblandingen af athensk og aristotelisk politisk diskurs kan spores tilbage til Pocock (1975) i hans omtale af mennesket som et *zoon politikon*. De fleste steder refereres der korrekt til Aristoteles' *Politik*, men et sted omtaler Pocock »The Athenian assertion that man was a *zoon politikon*« (462).
244. Platon, *Staten*. 338D: »Ved du ikke, at nogle stater (*poleis*) styres som et tyranni, andre som et demokrati og andre igen som et aristokrati?« Aischines 1.4: »alle mennesker er enige om, at der er tre forfatningsformer: tyranni, oligarki og demokrati.« Cf. Herodot 3.82.1; Platon, *Statsmanden* 291d; Aristoteles, *Politikken* 1279a27. Hansen og Nielsen (2004) 80-5.
245. Aristoteles, *Politikken* 1279b4-6: »Afarterne af de nævnte forfatningsformer er: tyranni (*tyrannis*) som afart af kongedømme (*basisileia*), oligarki (*oligarchia*) som afart af aristokrati (*aristokratia*) og demokrati (*demokratia*) som afart af borgerskabsforfatning (*politeia*)«. Cf. Platon, *Statsmanden* 291d-92a; Polybios 6.3.5 – 6.4.6.

246. Beskrevet i Aristoteles, *Politikken* 3.7-8 (1279a22-80a6), cf. Hansen (1993) .
247. Medens Platon, Aristoteles og Polybios bruger samme betegnelser for de to former for enevælde og fåmandsvælde, er der markante forskelle på betegnelserne for folkevældet. Platon skelner mellem en god og en dårlig form for demokrati (*Statsmanden* 291E-2A), Aristoteles kalder den gode variant for *politeia*, den dårlige for demokrati, hvorimod Polybios 6.4.5-6 kalder den gode variant for demokrati og den dårlige for *ochlokrati* (pøbelvælde). – Det græske ord, jeg har oversat med »borgerforfatning« er *politeia*. Det betyder (1) borgerskab (både forstået abstrakt som de rettigheder, en borger nyder, og konkret som alle de voksne mandlige borgere tilsammen) og (2) borgerskabets politiske struktur, altså forfatningen. Som specifik forfatningstype er *politeia* den forfatning, hvor hele borgerskabet har den politiske magt og ikke kun de velbjergede eller velbårne.
248. Platon, *Statsmanden* 302E-03b; Aristoteles, *Politikken* 1289a26-b5.
249. Aristoteles, *Politikken* 1274b41: »En stat (*polis*) er en vis mængde af borgere (*politai*).« 1276b1-2: »En stat (*polis*) er et fællesskab (*koinonia*) af borgere (*politai*) om forfatningen (*politeia*).«
250. Aristoteles, *Politikken* 1293b27-30, cf. 1266a3: tyranni er slet ikke nogen statsforfatning i egentlig forstand.
251. Platon, *Staten*. 592a; Aristoteles, *Politikken* 1284a3-14.
252. Platon, *Staten*. 445C-E.
253. Platon, *Lovene* 732E, 752A, cf. Aristoteles, *Politikken* 1265a3.
254. Stalley (1983) 120.
255. Aristoteles, *Politikken* 1284a3-13, 1288a15-9, 1285b29-33.
256. Det følgende bygger på Hansen (1993).
257. Aristoteles, *Politikken* 1293a39-42; 1301b40ff.
258. Aristoteles, *Politikken* 1286b20-2, 1291b7-13, 1296a22-3, 1301b39-40.
259. Aristoteles, *Politikken* 1290a13-16.
260. Fire typer oligarki: Aristoteles, *Politikken* 1293a10-34, 1320b17-21a4; fire typer demokrati: 1291b30-92a38, 1292b22-93a10, 1318b6-19b32. I den første af de tre passager synes Aristoteles at skelne mellem fem varianter, men forskellen mellem nr. 1 og nr. 2 er ubetydelig, cf. Hansen (1993) 97 n. 45.
261. Aristoteles, *Politikken* 1297b1-25, 1306b6-16.

262. Aristoteles, *Politikken* 1293b33-4, 1294a22-5, 1307a5-10, 1320b21-4.
263. Aristoteles, *Politikken* 1293b33-38.
264. Aristoteles, *Etikken* 1104a11ff.
265. Aristoteles, *Politikken* 1295a35-b34.
266. Aristoteles, *Politikken* 1318b6-11.
267. Aristoteles, *Politikken* 1279a39-b4.
268. Aristoteles, *Politikken* 1297b1-2, cf. 1265b27-9. Se Schwartz (2003).
269. Aristoteles, *Politikken* 1294a30-b13, 1316b41-17a10.
270. Aristoteles, *Politikken* 1265b26-9, 1302a14-15.
271. Aristoteles, *Politikken* 1265b31-41.
272. Polybios 6.3-18.
273. [Thomas Aquinas], *De Regimine Principum* 16; Marsilius af Padua, *Defensor Pacis* 1.8.2-3; Niccolò Machiavelli, *Discorsi* 1.2.3-4, 11-12 (men se nedenfor side 68); Thomas Hobbes, *De Cive* 7.1, 7.5-7; James Harrington, *The Commonwealth of Oceana* 10; John Locke, *The Second Treatise of Government* 132; Samnuel von Pufendorf, *De officiis hominis et civis* 2.8.3; William Blackstone, *Commentaries* 1.2.7; James Mill, »Government« i *Encyclopædia Britannica* (1820) 7-10.
274. Paine, *The Rights of Man* 167, se side 14 ovenfor.
275. Kant (1795) 206-8.
276. Skinner (2002) 12-13, cf. Nelson (2004) 4, *contra* Pocock (2003).
277. Krarup (1956) 33-6.
278. *De re publica* 1.39: »Ved stat forstår jeg et folkefællesskab (*res publica res populi*) ... en gruppe dannet af en menneskemasse, der er knyttet sammen ved retsligt fællesskab og bevidsthed om gensidig fordel og støtte (*iuris consensu et utilitatis communione sociatus*). Den oprindelige årsag til, at de slutter sig sammen, er imidlertid ikke svaghedsfølelse, men en i mennesket boende instinktmæssig trang til at være i flok (*naturalis quaedam hominum quasi congregatio*).« *De finibus* 3.65: »Det er let at indse, at vi fra fødslen er bestemt for en forening og sammenslutning af mennesker, et naturbestemt samfund (*naturalis communitas*).« Cf. Krarup (1956) 88.
279. *De re publica* 1.2: »Jeg nøjes med at fastslå dette ene, at der i den menneskelige natur er nedlagt en så uimodståelig trang til god handlen (*necessitas virtutis*) og en sådan lyst til at forsvare det

- fælles vel (*communis salus*), at den er stærkere end alle fristelser til at henleve et nydelsesrigt liv i fred og magelighed.«
280. *De re publica* 1.2: »Men dyden (*virtus*) ytrer sig helt og holdent i gerning. Og den vigtigste virkeplads for den foreligger i statens styrelse (*civitatis gubernatio*) og i virkeliggørelsen af alle de smukke dyder, som filosofferne sidder trygt inden for fire vægge og diskuterer; og den virkeliggøres ikke i skønne ord, men i handling.«
281. Schofield (1999) 184.
282. *De re publica* 1.4: »For det første anføres alt det besvær, der er forbundet med at varetage statens vel. Men skulle en foretagsom og handlekraftig mand, når det gælder så stor en opgave, agte på den art ubetydelige hindringer, som han ikke ville regne for noget, hvis det drejede sig om ting af mindre vigtighed, som fx personlige interesser, pligter over for venner og bekendte, ja selv forretningsanliggender.« *De Officiis* 1.85: »Overhovedet bør de, der ønsker at tage del i statens (*res publica*) ledelse, lægge sig Platons to forskrifter herom på sinde: For det første, at de skal varetage borgernes tarv således, at de sætter alle deres handlinger i relation dertil uden at tage hensyn til egen fordel, – for det andet, at deres omsorg skal være rettet mod staten som helhed (*totum corpus rei publicae*) for at undgå, at de ved at tage sig af en enkelt del af samfundet forsømmer de andre.«
283. *De re publica* 1.4: »tapre mænd ... som foretrækker at få lejlighed til at ofre livet – som naturen dog ikke tillader os at beholde evigt – for en større sag, helst af alt på fædrelandets vel (*pro patria*).«
284. *Optimus status civitatis* (*De re publica* 1.33) = *optimus status rei publicae* (*De legibus* 1.15).
285. Schofield (1999) 181.
286. *De re publica* 1.39, citeret ovenfor n. 278.
287. *De re publica* 3.43: »Hvordan skulle man kunne tale om et folkefællesskab (*res populi*) – og det er jo dét, en stat (*res publica*) betyder – når alle var undertrykt under én grusom hersker ... «
288. *De re publica* 3.45: »Når vi var enige om, at der ikke var nogen stat (*res publica*) i Syrakus eller i Agrigent eller i Athen, dengang der var tyranner, eller her, dengang decemvirerne havde magten, kan jeg ikke se, hvordan vi skulle kunne bruge betegnelsen stat om mængdens tyranni. For det første eksisterer et folk kun, når det holdes sammen i enighed om, hvad der er lov og ret ....«.
289. *De re publica* 1.47: »Derfor er der ikke plads for friheden (*liber-*

- tas*) i nogen anden stat (*civitas*) end den, i hvilken folket har den højeste magt (*in qua populi potestas summa est*). Visselig kan der ikke tænkes noget herligere end friheden, men hvis den ikke er ens for alle, fortjener den ikke en gang at kaldes frihed (*si aequa non est, ne libertas quidem est*).« Cf. Wirszubski (1950) 9-15.
290. *De officiis* 2.85: Derfor »må enhver alvorlig og samfundsbevarende politiker (*qui rem publicam tuebuntur*) ... udelukkende beflitte sig på, at enhver i kraft af rettens og domstolenes upartiskhed trygt kan besidde, hvad der er hans (*ut juris et judiciorum aequitate suum quisque teneat*).«
291. *De re publica* 1.53: »Den fuldstændige lighed i rettigheder (*aequalitas juris*), som demokratiet (*liberi populi*) sætter så stor pris på, kan i virkeligheden ikke opretholdes.«
292. Gaius, *Institutiones* 1.52, cf. Wirszubski (1950) 1.
293. Justinian, *Digesta* 1.5.4: »*Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur. Servitus est constitutio juris gentium qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur*«, cf. Wirszubski (1950) 2.
294. Buckland (1908) 439.
295. Livius 2.15.3: Det romerske folk levede ikke i et kongerige (*in regno*) men i frihed (*in libertate*). Og det havde lagt sig på sinde hellere at åbne portene for fjender end for konger (*reges*). Cf. Sallust, *Catilina* 6.7 & 7.3.
296. Cicero *De re publica* 1.47: »der hersker ikke ringeste tvivl om, at undersåtterne i et kongedømme (*regnum*) lever i slaveri (*servitus*)«. Cf. Sallust, *Catilina* 7.2-3.
297. Livius 1.2.2: »lovenes herredømme, som er mægtigere end menneskenes (*imperiaque legum potentiora quam hominum*)«. Sallust, *Historiae* 1.55.4.
298. Cicero, *Paradoxa Stoicorum* 34: »For hvad betyder frihed? Det betyder mulighed for og evne til at leve efter sin egen vilje (*potestas vivendi ut velis*). Og hvordan er den, der lever således? Hans mål er altid at handle ret; han glæder sig over at udføre sin pligt; hans liv set under ét er præget af sammenhæng, bevidst og gennemtænkt. Han retter sig ikke efter noget eller nogen af frygt, men han adlyder lovene, ja arbejder for deres opretholdelse, fordi hans egen vurdering siger ham, at en sådan indstilling tjener den almindelige velfærd og sikkerhed bedst (*quod id salutare esse maxime judicat*). Kort sagt, al hans tale, tanke og handling er frivillig og fri (*qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter et li-*

- bere*).« *De officiis* 1.70: filosoffernes »formål har været at indrette sig ligesom konger, der intet savner og ingen skal lystre, men kan nyde den fulde frihed, som består deri, at man lever sit liv, som man selv vil (*sic vivere ut velis*).«
299. *Pro Cluentio* 146: »Vi er alle slaver af loven, for at vi kan være fri (*legum idcirco omnes servi sumus ut liberi esse possimus*).«
300. *De re publica* 1.65-8, cf. 1.9, 52.
301. *De re publica* 3.23: »Hvis folket derimod har den afgørende indflydelse, og alt går efter dets vilje, kalder man det frihed (*libertas*), men det er i virkeligheden tøjlesløshed (*licentia*).«
302. *De re publica* 1.68, cf. Platon, *Staten* 556E-62A, citeret i uddrag n. 226 ovenfor.
303. *De re publica* 1.44: »Den folkets suverænitæt, der bestod i Athen, ... udartede snart, ved indbyggernes egen skyld, til et tøjlesløst pøbelregimente (*furorem multitudinis licentiamque*).« Cf. 3.44.
304. *Pro Flacco* 16-17.
305. *De re publica* 1.69.
306. *De re publica* 1. 50; 2.49, 52; 3.43, 47.
307. *De re publica* 1.34, 42-5, cf. Aalders (1968) 109-16.
308. Polybios 6.11-14.
309. *De re publica* 2.57: »Hvis der ikke i staten (*civitas*) er en bestandig balance i rettigheder, pligter og funktioner, således at magistraterne har tilstrækkelig magt, stormændenes råd tilstrækkelig autoritet og folket tilstrækkelig frihed, kan denne form for styre ikke bevare sin stabilitet.« Cf. 1.69; 2.41, 56, 65.
310. *De re publica* 1.49: »Når folket er gennemtrængt af fællesskabsfølelse og det i alle forhold har sikkerhed og uafhængighed for øje, findes der ingen uforanderligere og stabilere regeringsform. Denne fællesfølelse (*concordia*) opnås lettest i en stat (*res publica*), hvor alles interesser er de samme; splid og uenighed (*discordia*) opstår nemlig, når én befolkningsgruppes fordel er til skade for en anden befolkningsgruppe.«
311. Wirszubski (1950) 31-2. Cf. Nelson (2004) 52-68.
312. Sallust, *Jugurtha* 10.6: »Ved enighed vokser små stater, og de største forfalder ved uenighed (*concordia parvae res crescunt, discordia maxumae dilabuntur*) ifølge Skinner (2000) 23 et af de mest citerede udsagn fra oldtiden om politiske forhold. Cf. Skard (1967) 193, hvor *concordia* primært sigter på enigheden mellem senatet og ridderne.
313. Viroli (2002) 8-9.

314. Skinner (2002) 24-25.
315. Pettit (1997) 284.
316. Arist. *Pol.* 1317b11-3, citeret i n. 227. Cf. Mulgan (1970) 95-7.
317. Den såkaldte offentlige proces for lovstridigt dekretforslag (*grafe paranomon*), cf. Hansen (1999) 205-12.
318. Se side 52 ovenfor.
319. Skinner (2000) 22-6.
320. Oversat af Fritz Wolder (2004) som *Drøftelser af de første ti bøger af Titus Livius (Discorsi)*. Henvisningerne i parentes er til Wolders underopdeling af værket i paragraffer.
321. Jyllandsposten 13. august 1998.
322. Skinner (1990); Viroli (2002) 4; Maynor (2003) 6.
323. Genudgivet i 2003 med et omfattende addendum (553-83), hvor Pocock kommenterer den debat, som bogen har affødt.
324. *Discorsi* 2.2 (§194), citeret i n. 328.
325. *Discorsi* 1.17 (§ 62): »Det klareste eksempel er dog Rom. Her kunne man, straks efter at Tarquinierne var blevet fordrevet, både vinde og bevare friheden. Men efter Caesars, Gajus Caligulas og Neros død og hele den juliske slægts forsvinden, kunne man ikke alene ikke bevare friheden, man forsøgte ikke en gang at vinde den.«
326. *Discorsi* 1.2 (§11): »Jeg vil tale om de [bystater], der fra starten var uden enhver ydre dominans og straks regeredes efter deres egen vilje, enten som republikker eller som monarkier. (*parlerò di quelle [cittadi] che hanno avuto il principio lontano da ogni servitù esterna, ma si sono subito governate per loro arbitrio o come republiche o come principati*).«
327. Overskrift til I.16, §56: »Hvis et folk, der har været vant til at leve under en fyrste, ved en eller anden tilfældig begivenhed bliver frit, bevarer det kun vanskeligt sin frihed (*Uno popolo, uso a vivere sotto uno principe, se per qualche accidente diventa libero, con difficoltà mantiene la libertà*).«
328. *Discorsi* 2.2 §194: Erfaringen viser, at staterne (*città*) kun har øget deres territorium og deres rigdom, når de levede i frihed (*mentre sono state in libertà*). Det er i sandhed forunderligt at tænke over, hvilken storhed Athen nåede frem til i det tidsrum på hundrede år, der fulgte, efter at det havde befriet sig fra Peisistratos' tyranni. Men frem for alt er det højst forunderligt at tænke over, hvilken storhed Rom nåede frem til, efter at det havde befriet sig fra kongerne. Årsagen er let at indse, for det er ikke interessen for den

enkeltes vel, der skaber staternes storhed, men det er interessen for det almene vel. Det er nemlig uden tvivl således, at det almene vel kun agtes i republikkerne (*non il bene particolare ma il bene comune è quello che fa grande le città. E senza dubbio questo bene comune non è osservato se non nelle repubbliche*). Se også 2.2 (§197), citeret n. 334.

329. Cf. fx *Discorsi* 3.29 (§400).
330. *Discorsi* 2.2, §194. Fyrste: *principe*, stat: *città*.
331. *Discorsi* 1.16 (§56): »Den antikke historie viser med utallige eksempler, hvor vanskeligt det er for et folk, der har været vant til at leve under en fyrste (*principe*), at bevare en nyvunden frihed, hvis det erhverver den ved en eller anden tilfældig begivenhed, sådan som det skete for romerne, efter at Tarquinierne var blevet fordrevet. Og det er let at indse hvorfor, thi et sådant folk er som et uforstandigt dyr, der er blevet opfostret i fangenskab og under piskan (*stato nutrito sempre in carcere et in servitù*).« 2.2 (§197) »børnene [i frie lande] fødes som frie borgere og ikke som slaver (*nascono liberi e non schiavi*).«
332. *Discorsi* 1.58 (§ 178): »Betragter man det romerske folk, ser man, at det i fire hundrede år var en fjende af kongetitlen (*inimico del nome regio*) og satte fædrelandets ry og almenvellet højere end alt andet (*amatore della gloria e del bene comune della sua patria*).«
333. *Discorsi* 1.16 (§57): »Desuden er der ingen, som værdsætter de almindelige fordele, man har af en republik, så længe man har den (*quella comune utilità che del vivere libero si trae*), og som jo består i, at man kan nyde sin ejendom frit og uden bekymringer, at kvinder og børn lever i sikkerhed, og at man ikke behøver at frygte for sit eget liv«. Cf. 2.2 (§194).
334. *Discorsi* 2.2 (§197): »Man ser, at rigdommene vokser og spredes ... Enhver vil nemlig gerne øge sine besiddelser og søger at erhverve sig goder, når han tror, at han kan nyde godt af dem. Heraf følger, at menneskene kappes om at se både på deres egen og på statens fordel (*onde ne nasce che gli uomini a gara pensono a' privati e publici commodi*), og at der på såvel det ene som den andet område sker forbløffende fremskridt.«
335. *Discorsi* 1.3 (§ 16): »Det er nødvendigt for den, der vil grundlægge en republik (*repubblica*) og give den love, at gå ud fra, at alle mennesker er slette, og at de altid vil følge deres onde tilbøjeligheder, når som helst, de har lejlighed til det (*è necessario ... presupporre tutti gli uomini rei e che gli abbiano sempre a usare*

- la malignità dello animo loro, qualunque volta ne abbiano libera occasione*). Cf Pettit (1997) 210)
336. *Discorsi* 1.3 (§16): »*gli uomini non operano mai nulla bene se non per necessità ... Però si dice che la fame e la povertà fa gli uomini industriosi, e le leggi gli fanno buoni.*«
337. *Discorsi* 1.18 (§65): »Ligesom de gode sæder for at bevares har brug for lovene, således har lovene for at blive overholdt brug for de gode sæder (*così come gli buoni costumi per mantenerli hanno bisogno delle leggi; così le leggi per osservarsi hanno bisogno de' buoni costumi*).«
338. *Discorsi* 1.2 (§13): »Med det forgangne tyranni i frisk erindring styrede de i starten efter love, de havde pålagt sig selv, idet de underordnede enhver egeninteresse almenvellet, og såvel de private som de offentlige anliggender forvaltede og plejede de med den yderste omhu (*e nel principio, avendo rispetto alla passata tyrannide, si governavano secondo le leggi ordinate da loro, postponendo ogni loro comodo alla commune utilità, e le cose private e le pubbliche con somma diligenza governavano e conservavano*).« Se også 2.2, (§194).
339. Skinner (2002) 197-9, 201, 210-2.
340. 1.16, (§60): »Med hensyn til folkets andet ønske, altså at få friheden tilbage, så kan fyrsten ikke tilfredsstille det, og derfor skal han i stedet undersøge grundene til, at menneskene ønsker at være frie; og han vil finde, at en lille del af dem ønsker friheden for at få magt, hvorimod alle de andre, og det er langt de fleste, ønsker den for at kunne leve i sikkerhed (*una piccola parte di loro desidera di essere libera per commandare; ma tutti gli altri, che sono infiniti, desiderano la libertà per vivere sicuri*).«
341. *Discorsi* 1.1 (§9): »De love (*leggi*) der blev givet af Romulus og Numa og de andre love lagde så stærke bånd på Rom, at stedets frugtbarhed, den fordelagtige position nær havet, de hyppige sejre og imperiets storhed i mange århundreder ikke formåede at fordærve sæderne (*corrompere*), men tværtimod indgød mere kraft og tapperhed, end nogen anden by (*città*) eller republik (*repubblica*) nogen sinde har kunnet besmykke sig med.« (Wolders oversættelse med mindre ændringer).
342. Viroli (2002) 7.
343. Price (1973); Skinner (2000) 60-76.
344. Skinner (2002) 144-7, 207-8.
345. *Discorsi* 3.41 (§436).

346. Romulus, *Discorsi* 1.19 (§72); Alexander den Store, 1.20 (§75); Francesco Sforza, hertug af Milano (-1466), *Il Principe* 7.
347. *Discorsi* 1.9 (§35): »Derfor skal en klog grundlægger af en republik, som har til hensigt at gavne ikke sig selv, men almenvellet, ikke sin personlige arvefølge, men det fælles fædreland, stræbe efter at få magten alene.« Som et ekstremt eksempel anføres Romulus (§36), der for at gavne det fælles vel blev nødt til at dræbe sin egen broder og medkonge Remus, men som derefter »oprettede et senat til at rådføre sig med, og i sine beslutninger rettede sig efter dets anvisninger.«
348. *Discorsi* 3.31 (§406): »Denne dyd (*virtú*) og denne last (*vizio*), som jeg siger findes hos det enkelte menneske, findes også i en republik. Som eksempel kan nævnes romerne og venezianerne.«
349. I *Discorsi* 3.22 (§380) nævnes Manlius Torquatus og Valerius Corvinus som lige gode feltherrer (*pari virtú*). Manlius' ledelsestil var lige så streng, som Valerius' var venlig og imødekommende. Begge var besjælet af sand patriotisme (§381), og om Manlius' strenge befalinger til sine tropper skriver Machiavelli: »sådanne befalinger er gavnlige i en republik, fordi de fører lovene (*ordini*) tilbage til deres oprindelige tilstand og fornyr dens gamle kraft (*antica virtú*).«
350. *Discorsi* 1.17 (§62-4): »Et fordærvet folk, som er blevet frit (*uno popolo corrotto venuto in libertà*), kan kun med største vanskelighed bevare sin frihed«. 1.18 (§65-71): »Hvordan man i fordærvede stater (*nelle città corrotte*) kan bevare friheden, hvis den findes, eller indføre den, hvis den ikke findes«. 2.2 (§196). Skinner (2002) 164-84.
351. *Discorsi* 2.2 (§196): »Denne måde at leve på synes altså at have gjort verden svag og til et bytte for ryggesløse personer, der sorgløst kan regere over den, fordi de har indset, at det store flertal af mennesker for at komme i paradiset hellere finder sig i deres overgreb end hævner dem.«
352. *Discorsi* 1.4 (§17): »I sammenhæng hermed skal jeg fremsætte nogle betragtninger, der strider mod den almindelige opfattelse, ifølge hvilken Rom var en oprørske stat (*republica tumultuaria*), hjemløst af en sådan uorden (*confusione*), at hvis den gode lykke og den militære duelighed (*virtù militare*) ikke havde opvejet disse mangler blandt romerne, så havde den været en hvilken som helst anden stat (*republica*) underlegen.«
353. Skinner (2002) 22-5.

354. Cicero, *De officiis* 1.85, 2.78; Sallust, *Catilina* 10.7.
355. 1.4 (§ 17): »Jeg siger altså, at det forekommer mig, at de, som fordømmer stridighederne (*tumulti*) mellem aristokraterne (*nobile*) og plebejerne (*plebe*), retter deres kritik imod det forhold, der var den vigtigste årsag til, at Rom bevarede sin frihed ... de tager heller ikke i betragtning, at der i enhver stat er to forskellige stemninger (*umori*), den ene folkets (*popolo*), den anden de stores (*grandi*), og at alle de love, man vedtager til gavn for friheden, er udsprunget af uenigheden (*disunione*) mellem dem.« Cf. Skinner (1990) 135-6; (2002) 179-80.
356. 1.4 (§ 17): »De gode eksempler har man dér, hvor uddannelsen (*educazione*) er god, og uddannelsen er god takket være de gode love, og de gode love er en følge af de stridigheder (*tumulti*), som så mange fordømmer uden at tænke sig om.«
357. 1.4 (§ 17): »Et frit folks ønsker er imidlertid kun sjældent til skade for friheden, for de opstår, enten fordi folket undertrykkes eller nærer mistanke om at blive det. Og skulle det vise sig at være offer for en vildfarelse, findes der et hjælpemiddel, nemlig at tale til det, idet en agtet og respekteret mand træder frem for det og overbeviser det om, at det tager fejl. Folket er, som Cicero siger, skønt uvidende, i stand til at forstå sandheden og giver let efter, når en mand, der er dets tillid værdig, forklarer det en sags rette sammenhæng.« (Cicero, *De amicitia* 25). Se 1.7 (§26-30): »Hvor nødvendigt det er for opretholdelsen af friheden i en republik, at der kan rejses anklager.«
358. *Istorie fiorentine* 3.1: »*Le nimicizie che furono nel principio in Roma intra il popolo e i nobili, disputando, quelle di Firenze, combattendo, si difnivano; quelle di Roma con una legge, quelle di Firenze con lo esilio e con la morte di molti cittadini terminavano; quelle di Roma sempre la virtù militare accrebbono, quelle di Firenze al tutto la spensono.*«
359. Modsætningen mellem *republiche* og *principati* slås fast i begyndelsen af *Discorsi* 1.2 (§ 11) og gentages et trecifret antal gange i løbet af værket. Samme tvedeling i de første linjer af *Fyrsten*.
360. Det er lidt af en gåde, hvordan Machiavelli kan have kendt til Polybios' version af den seksdelte forfatningsmodel og hans fortolkning af den romerske forfatning som en blandet forfatning. Machiavelli kunne ikke græsk, og 6. bog af Polybios' historie, der rummer hans tanker om den romerske forfatning, blev ikke oversat til Latin før efter Machiavellis død i 1527. Men Machiavelli fær-

dedes i kredsen omkring Cosimo Rucellai, og Bernardo Rucellai diskuterer Polybios' tanker om den romerske forfatning i værket *De Urbe Roma*, der blev trykt før 1505. Flere af personerne i denne kreds kan have læst Polybios på græsk, og der kan have foreligget en håndskrevet oversættelse til Latin af dette vigtige afsnit af Polybios' historie.

361. Pocock (2003); Skinner (2002) 160-212.
362. Maynor (2003) 31, cf. Viroli (2002) 4.
363. Viroli (1998) 5: »To be a free people means for Machiavelli not to depend on the will of others and to be able to live under laws to which citizens have freely given their consent. Accordingly an individual is free when he is not dependent on the will of another individual, but is dependent on the laws only. Hence, to be at liberty means to be in full agreement with the Roman republican tradition, the opposite of being enslaved or in servitude.« Cf. Maynor (2003) 24.
364. Maynor (2003) 15, 26-7.
365. Maynor (2003) 22, 25-30
366. Ferejohn & Rosenbluth (2006) 6-7.
367. Maynor (2003) 73.
368. Burt (1990) 25-7.
369. Maynor (2003) 30.
370. I Rom senatet over for folkeforsamlingen, *Discorsi* 1.6 (§25): »Man skal affinde sig med stridighederne mellem folket og senatet og se på dem som en ulempe, der er nødvendig for at komme frem til storhed, sådan som det var tilfældet med Rom.« Cf. Skinner (2002) 156, 179.
371. *Discorsi* 1.55 (§165-71).
372. *Discorsi* 1.47 (§145-8); 1.53 (§159-63).
373. I dette kapitel citeret efter Harrington. *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics* udgivet af J.G.A Pocock (Cambridge 1992).
374. Sabine (1963) 496-508; Nelson (2004) 87-126; Pocock (2003) 383-96.
375. *Oceana* 10: »Government, according to the ancients and their learned disciple Machiavel, the only politician of later ages, is of three kinds: the government of one man, or of the better sort, or of the whole people; which by their more learned names are called monarchy, aristocracy and democracy ... The corruption then of

- monarchy is called tyranny; that of aristocracy, oligarchy; and that of democracy, anarchy.«
376. *Oceana* 10-11: »The principles of government are twofold: internal, or the goods of the mind, and external, or the goods of fortune. The goods of the mind are natural or acquired virtues, as wisdom, prudence and courage, etc. The goods of fortune are riches. ... To the goods of the mind answers authority; to the goods of fortune, power or empire.«
377. Arist. *Pol.* 3.8 (1279b11-1280a6); *Oceana* 11: »such ... as is the proportion or balance of dominion or property in land, such is the nature of the empire«.
378. *Oceana* 11-12: »If one man be sole landlord of a territory ... his empire is absolute monarchy. If a few or the nobility, or a nobility with the clergy, be landlords ... the empire is a mixed monarchy.«
379. *Oceana* 54-6, hvor disse reformer er henlagt til det utopiske rige Oceana og gennemført af kongerne Panurgus (= Henrik VII) og Coraunus (= Henrik VIII).
380. *Oceana* 20: »For equality of estates causeth equality of power, and equality of power is the liberty not only of the commonwealth, but of every man.«
381. *Oceana* 33: »An equal agrarian is a perpetual law establishing and preserving the balance of dominion, by such a distribution that no one man or number of men within the compass of the few or aristocracy can come to overpower the whole people by their possessions in land.«
382. *Oceana* 8: »To follow Aristotle and Livy, it [government] is the empire of laws and not of men.« Cf. 20.
383. *Oceana* 22: »Divide, says one unto the other and I will choose; or let me divide, and you shall choose .«
384. *Oceana* 24: »As the council dividing consisteth of the wisdom of the commonwealth, so the assembly or council choosing should consist in the interest of the commonwealth. As the wisdom of the commonwealth is in the aristocracy, so the interest of the commonwealth is in the whole body of the people, and whereas this, in case the commonwealth consist of a whole nation, is too unwieldy a body to be assembled, this council is to consist of such a representation as may be equal, and so constituted as can never contract any other interest than that of the whole people.
385. *Oceana* 166: »Whereas the people, taken apart, are but so many private interests, but if you take them together they are the public

- interest ... Wherefore Machiavel, following Aristotle, and yet going before him, may well assert *che la multitudine è più savia e più costante che un principe.*«
386. *Oceana* 24, citeret n. 384.
387. *Oceana* 38: »A commonwealth must consist ... of the three general orders, that is to say, of the senate debating and proposing, of the people resolving and of the magistracy executing.«
388. *Oceana* 32 punkt 2.
389. *Oceana* 33-34; 114-20.
390. *Oceana* 25: »the commonwealth consisteth of the senate proposing, the people resolving and the magistracy executing whereby partaking of the aristocracy as in the senate, of the democracy as in the people, and of monarchy as in the magistracy, it is complete.«
391. *Oceana* 33, citeret n. 381. 25: »The head of the magistrate is answerable to the people that his execution be according unto the law.«
392. *Oceana* 33.
393. Pococks forord side xxi.
394. Sabine (1963) 504.
395. *Oceana* 197.
396. Arist. *Pol.* 1318b6-19a4; *Oceana* 197-8.
397. Pettit (1997) 32-33; Maynor (2003) 36-37.
398. Pettit (1997) 28.
399. *Oceana* 20, cf. Pettit (1997) 28.
400. *Oceana* 22: »all this is to no more end than to persuade every man in a popular government not to carve himself of that which he desires most, but to be mannerly at the public table, and give the best from himself unto decency and the common interest.«
401. Pettit (1997) 173.
402. *De l'Esprit des lois*, i dette kapitel citeret efter Pléiade-udgaven (Paris 1951), oversat af M.K. With, *Om lovenes ånd* 1-2 (1998). Tal adskilt af punktum henviser til bog og kapitel (2.1 = bog 2 kapitel 1). Sidetal i parentes henviser til den danske oversættelse.
403. *De l'Esprit des lois* 6.5: »Dans les États despotiques, le prince peut juger lui-même. Il ne peut dans les monarchies: la constitution seroit détruite, les pouvoirs intermédiaires dépendants, anéantis.« (side 84-5). Cf. Plamenatz (1963) 268-71, 284; Vile (1967) 88.
404. *De l'Esprit des lois* 2.1: »Il y a trois espèces de gouvernements: le

républicain, le monarchique et le despotique. ... le gouvernement républicain est celui où le peuple en corps, ou seulement une partie du peuple, a la souveraine puissance; le monarchique, celui où un seul gouverne, mais par des lois fixes et établies; au lieu que, dans le despotique, un seul, sans loi et sans règle, entraîne tout par sa volonté et par ses caprices» (side 10). Montesquieus forfatningstypologi er klart inspireret af Harringtons opdeling af forfatningsformerne i *absolute monarchy*, *mixed monarchy* og *commonwealth*, se side 70.

405. Det er karakteristisk, at Montesquieu uden videre går ud fra, at der lever slaver i republikkerne, cf. fx 8.2. Det gjorde der i oldtidens bystater, men ikke i nogen af de republikker, der fandtes i renæssancen og senere, cf. Viroli (2002) 3.
406. Rahe (1994) 3: 40-1.
407. Hansen (2001) 360.
408. Se side 12-3. I *Om lovenes ånd* er der kun tre eksplicitte henvisninger til Machiavelli (5.6, 21.20 og 29.19). Men det kan dokumenteres, at Montesquieu har ejet og læst Machiavellis værker, og at han ofte har ladet sig inspirere, se Shackleton (1988).
409. *De l'Esprit des lois* 3.9: »Comme il faut de la vertu dans une république, et dans une monarchie, de l'honneur, il faut de la crainte dans un gouvernement despotique: pour la vertu, elle n'y est point nécessaire, et l'honneur y seroit dangereux.« (side 29).
410. *De l'Esprit des lois*, Avertissement de l'auteur: »ce que j'appelle la vertu dans la république est l'amour de la patrie, c'est-à-dire l'amour de l'égalité. Ce n'est point une vertu morale, ni une vertu chrétienne, c'est la vertu *politique*; et celle-ci est le ressort qui fait mouvoir le gouvernement républicain, comme *l'honneur* est le ressort qui fait mouvoir la monarchie. J'ai donc appelé *vertu politique* l'amour de la patrie et de l'égalité.« (side xlii).
411. *De l'Esprit des lois* 3.5 note: »Je parle ici de la vertu politique, qui est la vertu morale dans le sens qu'elle se dirige au bien général, fort peu des vertus morales particulières, et point du tout de cette vertu qui a du rapport aux vérités révélées.« (side 27).
412. *De l'Esprit des lois* 2.2 (side 10).
413. *De l'Esprit des lois* 4.5 »On peut définir cette vertu, l'amour des lois et de la patrie. Cet amour, demandant une préférence continuelle de l'intérêt public au sien propre, donne toutes les vertus particulières; elles ne sont que cette préférence. Cet amour est singulièrement affecté aux démocraties.« (side 38).

414. *De l'Esprit des lois* 3.4: »Comme il faut de la vertu dans le gouvernement populaire, il en faut aussi dans l'aristocratique. Il est vrai qu'elle n'y est pas si absolument requise.« (side 25), cf. 8.5.
415. *De l'Esprit des lois* 5.3: »L'amour de la république, dans une démocratie, est celui de la démocratie; l'amour de la démocratie est celui de l'égalité. L'amour de la démocratie est encore l'amour de la frugalité. Chacun devant y avoir le même bonheur et les mêmes avantages, y doit goûter les mêmes plaisirs, et former les mêmes espérances; chose qu'on ne peut attendre que de la frugalité générale. L'amour de l'égalité, dans une démocratie, borne l'ambition au seul désir, au seul bonheur de rendre à sa patrie de plus grands services que les autres citoyens.« (side 46).
416. *De l'Esprit des lois* 5.6: »Il ne suffit pas, dans une bonne démocratie, que les portions de terre soient égales; il faut qu'elles soient petites, comme chez les Romains.« »Det er ikke tilstrækkeligt i et godt demokrati, at jordlodderne er lige store, de bør også være små som hos romerne.« (side 51).
417. *De l'Esprit des lois* 8.2: »Le principe de la démocratie se corrompt non seulement lorsqu'on perd l'esprit d'égalité, mais encore quand on prend l'esprit d'égalité extrême, et que chacun veut être égal à ceux qu'il choisit pour lui commander. Pour lors le peuple, ne pouvant souffrir le pouvoir même qu'il confie, veut tout faire par lui-même, délibérer pour le sénat, exécuter pour les magistrats, et dépouiller tous les juges.« (side 121).
418. *De l'Esprit des lois* 8.2: »tout le monde parviendra à aimer ce libertinage; la gêne du commandement fatiguera comme celle de l'obéissance. Les femmes, les enfants, les esclaves n'auront de soumission pour personne. Il n'y aura plus de mœurs, plus d'amour l'ordre, enfin plus de vertu.« (side. 122). Givetvis inspireret af, hvad Platon har at sige om demokratiet i *Staten*, se n. 226.
419. *De l'Esprit des lois* 11.3: »Il est vrai que dans les démocraties le peuple paroît faire ce qu'il veut; mais la liberté politique ne consiste point à faire ce que l'on veut. Dans un État, c'est-à-dire dans une société où il y a des lois, la liberté ne peut consister qu'à pouvoir faire ce que l'on doit vouloir, et à n'être point contraint de faire ce que l'on ne doit pas vouloir.« (side 166).
420. Rawson (1969) 228-30; Nelson (2004) 170-1.
421. *De l'Esprit des lois* 11.6: »I en fri stat (État libre), hvor ethvert

menneske, som anses at have en fri vilje, bør styre sig selv, burde folket som helhed (le peuple en corps) besidde den lovgivende myndighed (la puissance législative). Men da dette er umuligt i de store stater og møder mange vanskeligheder i de små, så bliver folket nødt til gennem sine repræsentanter at udføre alt, hvad det ikke kan udføre selv (mais comme cela est impossible dans les grands États et est sujet à beaucoup d'inconvénients dans le petits, il faut que le peuple fasse par ses représentants tout ce qu'il ne peut faire par lui-même).« (side 170).

422. *De l'Esprit des lois* 2.2: »Comme la plupart des citoyens, qui ont assez de suffisance pour élire, n'en ont pas assez pour être élus; de même le peuple, qui a assez de capacité pour se faire rendre compte de la gestion des autres, n'est pas propre à gérer par lui-même.« (side 12).
423. *De l'Esprit des lois* 11.6 (side 170), citeret i n. 421.
424. *De l'Esprit des lois* 11.4: »c'est une expérience éternelle que tout homme qui a du pouvoir est porté à en abuser.« (side 166).
425. Pocock (2003) 462; Nelson (2004) 195.
426. "A prince, whose character is thus marked by every act which may define a tyrant, is unfit to be the ruler of a free people«. Cf. Paine, *Common Sense* 8-15.
427. Her citeret efter Cooke (1961).
428. McDonald (1985) 68.
429. Senere kaldt det republikansk-demokratiske parti, se n. 64. Madisons og Jeffersons republikanske parti må ikke forveksles med nutidens republikanske parti. Det blev først stiftet i 1854.
430. Frihed (*liberty*), selvstyre (*self-government*) og borgerdyd (*civic virtue*) er de tre nøglebegreber i den amerikanske republikanisme. *Frihed*: »We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness« (preamble til uafhængighedserklæringen). *Selvstyre*: »Every man, and every body of men on earth, possesses the right of self-government. They receive it with their being from the hand of nature«. (Jefferson (1999) 159). *Borgerdyd*: »Public virtue is the only foundation of republics. There must be a positive passion for the public good, the public interest, honour, power and glory, established in the minds of the people, or there can be no republican government, nor any real liberty«. (Brev fra John Adams til Mercy Warren, 16.4.1776). Cf Sandel (1996) 126-7.

431. Jefferson, *Political Writings* 549, citeret i n. 10. Sandel (1996) 124, 137, 146-7; Rahe (1994) 3: 191; Nelson (2004) 195-233.
432. *The Federalist* 10 side 57: »By a faction I understand a number of citizens, whether amounting to a majority or minority of the whole, who are united and actuated by some common impulse of passion, or of interest, adverse to the rights of other citizens, or to the permanent and aggregate interests of the community.«
433. *The Federalist* 10 side 58: »There are again two methods of removing the causes of faction: the one by destroying the liberty which is essential to its existence; the other, by giving to every citizen the same opinions, the same passions, and the same interests.«
434. *The Federalist* 10 side 61: »The *causes* of factions cannot be removed; and that relief is only to be sought in the means of controlling its *effects*.«
435. *The Federalist* 10 side 61: »A pure democracy, by which I mean, a society, consisting of a small number of citizens, who assemble and administer the government in person, can admit of no cure for the mischiefs of faction. A common passion or interest will, in almost every case, be felt by a majority of the whole; a communication and concert results from the form of government itself; and there is nothing to check the inducements to sacrifice the weaker party, or an obnoxious individual.«
436. *The Federalist* 10 side 64: »Extend the sphere, and you take in a greater variety of parties and interests; you make it less probable that a majority of the whole will have a common motive to invade the rights of other citizens; or if such a common motive exists, it will be more difficult for all who feel it to discover their own strength, and to act in unison with each other.«
437. *The Federalist* 10 side 61-2: »The two great points of difference between a Democracy and a Republic are, first, the delegation of the Government, in the latter, to a small number of citizens elected by the rest: secondly, the greater number of citizens, and greater sphere of country, over which the latter may be extended.«
438. *The Federalist* 55 side 374: »In all very numerous assemblies, of whatever character composed, passion never fails to wrest the scepter from reason. Had every Athenian citizen been a Socrates; every Athenian assembly would still have been a mob.«
439. *The Federalist* 10 side 62: »The effect of the first difference (se note 437) is, on the one hand to refine and enlarge the public views, by passing them through the medium of a chosen body of

citizens, whose wisdom may best discern the true interest of their country, and whose patriotism and love of justice, will be least likely to sacrifice it to temporal or partial considerations.«

440. *The Federalist* 10 side 62: »*The Federalist* 10 side 62: Under such a regulation, it may well happen that the public voice pronounced by the representatives of the people, will be more consonant to the public good, than if pronounced by the people themselves convened for the purpose.«
441. Jefferson, *Political Writings* 187: »There is also an artificial aristocracy, founded on wealth and birth, without either virtue or talents; for with these it would belong to the first class. The natural aristocracy I consider as the most precious gift of nature, for the instruction, the trusts, and government of society. ... May we not even say, that that form of government is the best, which provides the most effectually for a pure selection of these natural aristoi into the offices of government?«. Cf. Sandel (1996) 128; Nelson (2004) 202.
442. *The Federalist* 57 side 384: »The aim of every political constitution is or ought to be first to obtain for rulers, men who possess most wisdom to discern, and most virtue to pursue the common good of the society.«
443. *The Federalist* 47 side 324: »The accumulation of all powers legislative, executive and judiciary in the same hands, whether of one a few or many, and whether hereditary, self appointed, or elective, may justly be pronounced the very definition of tyranny.«
444. *The Federalist* 51 side 350-51: »In a single republic, all the power surrendered by the people, is submitted to the administration of a single government; and usurpations are guarded against by a division of the government into distinct and separate departments. In the compound republic of America, the power surrendered by the people, is first divided between two distinct governments, and then the portion allotted to each, subdivided among distinct and separate departments. Hence a double security arises to the rights of the people. The different governments will controul each other; at the same time that each will be controuled by itself.«
445. *The Federalist* 63 side 426.
446. Pocock (2003) 519-45; Sandel (1996) 123-50; Pettit (1997) 10, 20, 30 etc.; Viroli (2002) 108; Maynor (2003) 10; Nelson (2004) 195-233.
447. Fx hedder første kapitel af Sandels bog *Democracy's Discontent*

(1996) »The constitution of the procedural republic« og ikke »The constitution of the procedural democracy«. Samons (2004) 3: »Events of November and December 2000 underscored the very real gulf between America's democratic ideology and its representative republican government.«

Manuscript

General. – Manuscripts and illustrations must comply with the details given below. The original manuscript and illustrations plus one clear copy of both should be sent to the editor of the series. Manuscripts on digital media are accepted; contact the editor in advance, giving technical specifications.

A manuscript should not contain less than 48 printed pages. This also applies to the *Mat.fys.Medd.* where contributions to the history of science are welcome.

Language. – Manuscripts in Danish, English, German and French are accepted; in special cases other languages too. Linguistic revision may be made a condition of final acceptance.

Title. – Titles should be kept as short as possible, preferring words useful for indexing and information retrieval.

Abstract, Summary. – An abstract in English is required. It should be of 10-15 lines, outline main features, stress novel information and conclusions, and end with the author's name, title, and institutional and/or private postal address. – Papers in Danish must be provided with a summary in another language as agreed between author and editor.

Manuscript. – Page 1 should contain title, author's name and the name of the Academy. Page 2: Abstract, author's name and address. Page 3: Table of contents if necessary. Consult a recent issue of the series for general layout. Indicate the position of illustrations and tables. A printout must accompany manuscripts submitted electronically.

Figures. – All illustrations submitted must be marked with the author's name. It is important that the illustrations are of the highest possible quality. Foldout figures and tables should be avoided.

References. – In general, the editor expects all references to be formally consistent and in accordance with accepted practice within the particular field of research. Bibliographical references should be given in a way that avoids ambiguity.

Correspondence

Manuscripts are to be sent to

The Editor

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

H.C. Andersens Boulevard 35

DK-1553 Copenhagen V, Denmark

Tel: +45 33 43 53 00 Fax: +45 33 43 53 01

E-mail: kdvs@royalacademy.dk.

www.royalacademy.dk

Questions concerning subscription to the series should be directed to the Academy

Editor Flemming Lundgreen-Nielsen

© 2007. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form without the written permission of the copyright owner.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

Historisk-filosofiske Skrifter

		DKK
28	P.J. Riis, Ingolf Thuesen, John Lund & Thomas Riis: <i>Topographical Studies in the Gabla Plain</i> . 2004. 192 pp. Ill.	260.-
29	Vagn Fabritius Buchwald: <i>Iron and steel in ancient times</i> . 2005. 372 pp. Ill.	360.-
30:1	<i>Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754</i> . Vol. 1: 1657-1735. Edited by Ole Justesen. 2005. 500 pp.	300.-
30:2	<i>Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754</i> . Vol. 2: 1735-1754. Edited by Ole Justesen. 2005. 558 pp.	300.-

Historisk-filosofiske Meddelelser

91	<i>The Imaginary Polis</i> . Acts of the Copenhagen Polis Centre 7. Symposium, January 7-10, 2004. Edited by Mogens Herman Hansen. 2005. 444 pp.	300.-
92	C. Barker Jørgensen: <i>Daniel Frederik Eschricht (1798-1863)</i> <i>Peter Wilhelm Lund (1801-1880): Danish pioneers in experimental physiology – Historians, philosophers and practitioners on Claude Bernard's Introduction à l'étude de la médecine expérimentale</i> . 2005. 44 pp.	48.-
93	Mogens Herman Hansen: <i>The Tradition of Greek Democracy</i> . 2005. 75 pp.	80.-
94	Mogens Herman Hansen: <i>Studies in the Population of Aigina, Athens, and Eretria</i> . 2006. 96 pp.	80.-
95	Sune Dalgård: <i>Lidt om Vibeke Kruse</i> . 2006. 69 pp. Ill.	100.-
96	Thomas Heine Nielsen: <i>Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture</i> . 2007. 139 pp. Ill.	120.-
97	Finn Ove Hvidberg-Hansen: <i>'Aršû and 'Azîzû, a Study of the West Semitic "Dioscuri" and the Gods of Dawn and Dusk</i> . 2007. 117 pp. Ill.	120.-
98	<i>Religious Texts in Iranian Languages</i> . Edited by Fereyduh Vahman & Claus V. Pedersen. 2007. 416 pp.	300.-
99	Jørgen Rischel: <i>Mlabri and Mon-Khmer, tracing the history of a hunter-gatherer language</i> . 2007. 222 pp. Ill.	160.-
100	Mogens Herman Hansen: <i>Den moderne republikanisme og dens kritik af det liberale demokrati</i> . 2007. 130 pp.	120.-

Priser ekskl. moms / Prices excl. VAT

Printed in Denmark by Special-Trykkeriet Viborg a-s
ISSN 0106-0481 – ISBN 978-87-7304-323-3